

КАНАДСЬКЕ НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО
ІМ. ШЕВЧЕНКА

Ч. 7

1966

ЗБІРНИК МАТЕРІЯЛІВ

НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІ К. НТШ

В ОБОРОНІ
УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ
І НАРОДУ

ТОРОНТО

КАНАДСЬКЕ НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО
ІМ. ШЕВЧЕНКА

Ч. 7

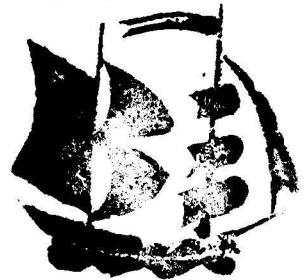
1966

UKRAINIAN FREE UNIVERSITY
FOUNDATION, Inc.
P.O. BOX 1028
NEW YORK, N.Y. 10276

ЗБІРНИК МАТЕРІЯЛІВ

НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ К. НТШ

В ОБОРОНІ
УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ
І НАРОДУ

diasporiana.org.ua

ТОРОНТО

**З друкарні Видавничої Спілки „Гомін України”,
140 Бетирет Ст., Торонто, Онт. — Канада**

THE SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY IN CANADA

No. 7

1966

PROCEEDINGS

OF THE CONFERENCE OF THE SHEVCHENKO
SCIENTIFIC SOCIETY IN CANADA

ON THE DEFENCE
OF UKRAINIAN CULTURE

TORONTO, ONTARIO, CANADA

РЕДАКЦІЯ

Проф. д-р Євген Вергипорох

Д-р Богдан Стебельський

Євген Вертипорох

НАУКА І ПОЛІТИКА

Наука кожного народу є на послугах політики. В нашому часі немає нейтральної науки. Наприклад, розвиток стислих наук — фізики, математики, електроніки і хемії doprowadив до атомної бомби, до „спутніка” і т. д., що безоглядно мало і має політичну вартість для даних країн.

Постання Товариства ім. Т. Шевченка (1873 р.) у Львові, перетвореного пізніше (1892 р.) на Наукове Товариство ім. Шевченка (НТШ) мало суто політичний характер і мету.

У тому часі російський міністер внутрішніх справ Валувєв видав горезвісний указ (1863), що української мови „не было, нет и быть не может”. Цей указ фактично припинив будь-яку літературну і освітню працю українською мовою. Тоді то патріоти із східних українських земель — письменник Олександр Кониський і поміщиця Єлисавета Милорадович із Скоропадських, як теж інші зложили фонди, за які закуплено будинок і друкарню, створено видавництво та основано НТШ у Львові, як політичний крок для протидії указові Валувєва. Царський уряд видав в 1876 р. Ємський указ, який забороняв в Україні друкувати книжки українською мовою як теж доставу їх на Україну з-за кордону. Цей указ підніс вагу і значення НТШ, зокрема щодо поширення українського друкованого слова і плекання літератури та ведення наукової і освітньої діяльності українською мовою.

У відповідь на затії московських і польських вчених, що українська мова є лише малознаним діалектом,

проф. Львівського університету д-р Омелян Огоновський в своїй студії *Studien auf dem Gebiete der ruthenische Sprache* в 1880 р. (так тоді називали українську мову) науково доказав самобутність і незалежність української мови від російської і польської мов. Самозрозуміло, що метою НТШ було (і є сьогодні) боронити українську мову і культуру, а це безперечно є політичною ціллю і політикою.

Завданням НТШ не є і не може бути компромісовість, чи нейтральність, а боротьба проти поширювання фальшивих даних про українську націю, її культуру і боротьба за визволення з-під чужого панування та створення своєї власної незалежної і вільної держави. Українське НТШ не може бездільно глядіти, коли відбувається нищення української мови, культури і народу. Боротьба має базуватись на видаванні обґрунтованих науково праць українською і чужими мовами, а не на самій діалектиці.

У „Свободі” з 6 червня 1965 р. управа Американського НТШ подала вістку про княжий дар пані Наталії Данильченко для НТШ, підкреслюючи при тому, що численні українські меценати помогли українським науковцям створити в НТШ світлу традицію безкомпромісової боротьби за академічну свободу та волю українській нації.

Згадати б теж, що большевики, зайнявши Львів у 1939 р., розв'язали НТШ, його майно розділили, а з решток утворили філіялку Академії Наук УРСР; ясно, що вони не могли стерпіти вільної української науки.

Члени НТШ, що опинилися на еміграції, відновили діяльність НТШ 30 березня 1947 р. в Мюнхені і тим самим нав'язали до світлої традиції НТШ.

Український народ від соток літ стоїть в затяжній боротьбі з Московщиною, що весь час прагне нас знищити, вживаючи різних засобів, включно з вирафінованою діалектикою для перемішання понять. Ленін розумів, якою могутньою зброєю є слово і гасло в політичній

пропаганді. Він знав, що для успішної пропаганди, треба в головах будучих жертв викликати переплутання понять. Тому він дав виразну інструкцію — „баламутьте наших ворогів” і тій засаді большевики завдячують свої успіхи давніші і сучасні — в „холодній війні”.

Українські науковці в Європі ще в 20-их роках зрозуміли тактику і методи московського комунізму, проте він переконав деяку частину лібералів і демократичних соціалістів і спровокував жалюгідні повернення на батьківщину: Володимира Винниченка, Михайла Грушевського, Михайла Лозинського, Степана Рудницького, Миколу Чайковського, Антона Крушельницького, Василя Бобинського і ін. Всіх, крім Винниченка, знищено. Винниченко умудрившись, завчасу вернувся на захід і в „Новій Добі” з 23 жовтня 1929 року опублікував правдиве значення московських термінів — „самовизначення народу”, „права народів” і т. д., за якими криється стара царсько-московська політика брутального поневолення народів з московським централізмом для відбудови „єдиної неділимої Росії”.

В маніфесті до європейських соціалістів під назвою „Революція в небезпеці” Винниченко подав також правдиве значення терміну Українська Соціалістична Радянська Республіка, вказуючи, що уряд цієї республіки не є заснований на жодних „радах”, чи вибраний на зборах, а просто іменованій політбюром російської комуністичної партії і діє як виконавчий орган московської диктатури в Україні, при чому всякі гасла, включно з „самоопределенієм вплоть до отделения” — це пусті, голословні фрази.

В американському світі, на жаль, приймають за правду советську конституцію і вважають, що Союз Соціалістичних Республік це справді федеративна держава, створена на підставі добровільного союзу рівноправних советських соціалістичних республік, як про це написано в § 13 згаданої конституції. А тим часом, слово

„федеративна” тут має зовсім інше значення, ніж у вільному світі.

Наші націонал-комуністи: Скрипник, Любченко, Щумський і ін. були свідомі термінологічно-семантичних ошуканств і тому були знищені. Було це знане і деяким письменникам, як Рильському, ба навіть і В. Сосяурі, як це видно з деяких їх поетичних творів.

Аж дивно, що дехто настільки наївний, що вірить у різні підсоветські звернення до еміграції, підсолоджені патріотичною фразеологією. Тому не забуваймо про дійсне значення „ліричних” термінів „дорогі земляки — діячі української культури” і т. п. Тих „дорогих” потім, **деінде** величають найгіршою лайкою: націоналістичне сміття, охвістя фашизму, покидьки, людожери, опирі і т. п. Під назвою Україна, український — ми розуміємо нашу українську державу, історичне коріння якої виходить з князівської київської Русі-України, королівської Галицько-Волинської держави, Козацько-Гетьманської Держави і врешті Української Народньої Республіки. Таку державу українці хотіли мати і за неї боролися. УНР була навіть визнана Москвою. Значення терміну назви нації і держави покривається з панівною функцією даної нації, її мови і культури в державі. А зараз треба приглядатися, що московські комуністи і апаратчики українського роду звать українським, чи Українською Радянською Соціалістичною Республікою. Існує величезний джерельний матеріал — публікації, зізнання свідків своїх і чужих, що об’їжджали Україну і мали змогу ствердити, яку роллю в цій Україні — УССР займає українська мова й культура, хто рядить усім господарством України та для кого воно працює і т. д.

Ні українська нація, ні її мова ані культура не є панівними в тій державі. Окупаційна влада веде систематичне обмосковлення української нації, її мови, культури, науки і мистецтва.

Вона веде систематичне обмосковлення українського шкільництва, зокрема університетського.

Осередками для обмосковлення України служать міста в Україні, куди навозиться москвинів. Справі обмосковлення у московській тоталітарній імперії має служити все: армія, публікації, преса, театр, кіно, телевізія і, передусім, явна і таємна поліція.

Мову і культуру української нації zdeградовано в українській УССР до другорядної ролі — до говору і етнографії, що їх в Україні московська меншість взагалі вивчати не потребує.

Довголітній московський терор зробив московську мову й культуру в Україні панівними, москалів панівною нацією, що адмініструє Україною, як своєю колонією при допомозі апаратчиків українського роду. Ці апаратчики-орденоносці фальшують і обмосковлюють нашу мову, нашу історію, фальшують твори клясиків — Шевченка, Франка, Лесі Українки і ін. Фальшують все, щоб у корені знищити українську ідею. Обмосковленню України служить також все українське господарство. За його рахунок діє русифікаційний апарат в Україні.

Всю українську радянську пресу і публікації запряжено до апарату русифікації і вони безнастанно мусять віддавати поклони „старшому братові”.

„Старший брат” систематично винищує фізичну субстанцію українського народу протягом довгих літ концлагерями, лагерями невольничої праці, штучним голодом і т. д. Він знищив наші Церкви з усіма священиками і мільйонами вірних на чолі з митрополитами Липківським і Шептицьким. Він масово розстрілював письменників, науковців і навіть українських комуністів. Винищував свідоміших українців: Вінниця, Львів, Станіславів, Дрогобич і т. д.

Масово переселює українську молодь з України на чужі національно терени (Казахстан, Сибір), а в Україну насилає москалів.

Цей „старший брат” систематично ліквідує провідників політичної еміграції — Петлюра, Коновалець, Бандера, Ребет і ін.

Коротко: Українську Советську Соціалістичну Республіку зорганізувала московська окупаційна влада як інструмент для плянового нищення української мови, державної ідеї і української нації взагалі. Українці мають сприйняти московську мову і культуру як свою, а з України має залишитись тільки географічне поняття.

Сьогодні тиражі українських книжок малі, деякі лише по 300-400 примірників, але московські надсилаються сотнями тисяч.

З усього ясно, до чого доправили нас московські окупанти при допомозі „українських діячів радянської культури”. У „Сучасності” за липень 1964 р. (ч. 7) пише Іван Лисяк-Рудницький, що позиція України з погляду української культури є зовсім інша, як у сателітних державах.

Українська культура, хоча б у соціалістичному одязі, не є господарем у своїй хаті. Вона мусить ділитись цією хатою з упривілейованою російською культурою, що не обмежується до обслуги російської меншости.

Сучасну Україну характеризує двомовність, і хоч офіційна пропаганда чваниться рівністю мов і культур, то про цю „рівність” говорить плястичний вислів Джорджа Орвела: „Всі тварини є рівні, але деякі з них більше рівні, ніж інші”. Про баянс сил в Україні годі говорити, там про все рішає Москва. Українська мова ще зберігається в народніх і частинно середніх школах, але університети дуже сильно, як не майже зовсім зрусіфіковані.

Юрій Луцький в „Сучасності” за листопад 1964 р. пише про Київ: „Київ є український своїм положенням, розлогою соняшною і поетичною атмосферою і, врешті, вуличними і крамничними написами.

Не-український Київ — своїм щоденним і культурним життям: хоч усі назви є українські, то люди українською мовою не говорять ні на вулиці, ні в крамницях, ні в ресторани.

Зустрічі можуть бути лише принагідні, напр., у ресторани, де всі говорять по-російському.

Рішення, чи буде якийсь контакт між Києвом і Канадою, залежить все таки виключно від Москви. І тут відчувається другорядність і провінційність УССР.

Сумно не лише тому, що українство зведено до української літератури, культу Шевченка і вишиваних декорацій на будинках, але тому, що думання і світ відчуження у Києві є копією, і до того ще потаємною копією думання і світовідчуження Москви. „Молодший брат” може тільки наслідувати і то все”. Подібні звіти подають американці, що відвідали Україну, там навіть в Українській Академії Наук у Києві говорять по-московському.

Український советський уряд має ще інші цілі, як це видно з програми 22-го З'їзду КПСС в 1961 р. в частині IV, що стосується справи національних стосунків. Там читаємо в советській термінології:

Народи живуть і працюють в гармонії по советських республіках, тому і границі втрачають своє попереднє значення, бо всі нації рівні, їх життя опирається на спільній соціалістичній основі, матеріяльні і духові потреби кожного народу задоволені і вони всі об'єднані в одну спільну родину.

А мета того зовсім проста: затерти національні різниці-відмінності, передовсім мовні різниці.

У висліді має заіснувати єдиний неділимий советський народ-нація, що, очевидно, розмовлятиме по-московському і уважатиме московську культуру за свою рідну. Роля України в такій ситуації очевидна. Вона мала б перестати існувати.

І тоді, коли українську культуру нищиться всіма засобами, тоді в московських школах у не-московських республіках, партія завела шовіністичний культ московської мови із наворотом до назв — Росія, російський для Російської Соціалістичної Советської Республіки, що обіймає 16 автономних республік, 6 автономних областей і 10 національних округ.

Москва перестає вживати терміну федерація. Співіснування всередині веде до міжнаціональної держави із спільною для всіх радянських націй інтернаціональною, чи властиво московською мовою, культурою і т. д.

Політика добору кадрів для обмосковлення України сперта на старій московській рецепті — „ставка на подлеца”, що стає орденоносцем за заслуги обмосковлення України, а врешті стає „діячем” української культури. Поза назвами різних фікцій для обману Об'єднаних Націй і політиків західних держав, большевизм — це третя сучасна форма московського імперіялізму, як це ствердив великий московський філософ Бердяєв.

Такий є дійсний стан на Україні і опрацювання та вивчення цього західному світові і своїм братам є важливим обов'язком української науки і українських науковців у вільному світі. Українську мову і її культуру „старший брат” намагається якнайскоріше зліквідувати. У світлі цих фактів кожному з нас стає зрозумілим, навіщо був зорганізований підпал бібліотеки Академії Наук УРСР в Києві, де зберігались матеріали про наші визвольні змагання, розстріляних і знищених поетів, науковців і т. д.

Українські науковці згуртовані в НТШ працювали і будуть працювати для оборони української мови, культури і народу згідно з ідеями Тараса Шевченка, свого Патрона.

ВІДНОВЛЕНА УКРАЇНЬСЬКА ДЕРЖАВА ТА СОВЕТСЬКА РОСІЯ

I.

Відновлення Української Держави на українських землях, зайнятих колишнім російським царством, перевела українська нація за посередництва свого умандатованого представництва у Великій Українській Революції, що почалася в березні 1917 р. Політично ця віднова спиралася на традиції української державности, що діяла від п'ятого сторіччя по Христі вже в світлі історії в різних формаціях, а яка стала жертвою польського імперіалізму в половині XV сторіччя, а потім була відновлена козацтвом в XVI сторіччі в більш обмеженім обсязі та проіснувала до 1775 р. в кінцевій формі Запорозької Січі. Ця форма відновленої державности України, гетьманщини і Запорозької Січі, була зруйнована російським царством. Відновлена в 1917 р. Українська Держава політично нав'язувала до обидвох формацій попередньої державности в гербі, назвах деяких своїх начальних урядів і в назві валюти. Проте, правно-державно і міжнародно-правно ця віднова Української Держави в 1917 р. спиралася формально не на поклик на „історичне право“, яке можуть історики різно фальшиво інтерпретувати, а на найсильніший правний підвалині: на природнім праві, що знайшло собі в міжнароднім праві вислів як „право самовизначення народів“. Це право саме тоді вступило в сферу міжнародного права, як зобов'язуючий правний принцип, який виводжено з демократичних засад. В відклику на право самовизна-

чення народів були видані всі державотворчі акти відновленої української державности, які поступали крок за кроком до повної суверенности, як завершення самовизначення і були з konieczности звернені проти російської імперії, як руйниці попередньої формації української державности.

II.

Ці з вільної власної волі українського народу державотворчі акти такі:

1. Відкриття Українського Національного Конгресу в Києві 17 квітня 1917 і вибір ним тривалого національного представництва — Української Центральної Ради з дорученням переводити практично право самовизначення народу України.

2. Реалізуючи це право, УЦРада по відповідній підготові видала свій перший конституційний акт — Перший Універсал, з рішенням, що від того моменту сама УЦРада буде творити лад в Україні без огляду на волю тодішнього Тимчасового Уряду Росії (дата Універсалу 23 червня). Метою дальшої діяльності є проголошена підготовка скликання Всенародних Українських Зборів, тобто конституанти.

3. Другий Універсал УЦРади з 16 липня 1917, яким УЦРада ратифікувала тимчасову угоду про автономний лад в Україні до часу вибору конституанти України. Угода була заключена на основі переговорів з уповноваженими міністрами Тимчасового Уряду Росії, який її також ратифікував саме того дня. Проте, Тимчасовий Уряд цю угоду **зламав**, переводячи насильно новий поділ України, відриваючи від неї українську національну територію в 4 губерніях до інкорпорації в Росію, а також силою накидаючи іншу компетенцію УЦРади і її виконавчого уряду, Генерального Секретаріату. Це зламання

угоди звільнило УЦРаду від дотримування угоди зі свого боку. УЦРада, всупереч волі Тимчасового Уряду Росії приготувляла в міжчасі закон про вибори Установчих Зборів України. Ця підготовка йшла вже в зміненим складі УЦРади, бо до неї добрано також представників національних меншин — москалів, жидів, поляків, і то навіть у вищій відсотку, як він був серед населення України. В цей спосіб УЦРада перемінила свій характер з органу виключно української нації в орган цілої України, як державної одиниці. Одночасно УЦРада і її виконавчий орган, Генеральний Секретаріят, підготувляли з власної волі, а проти директив Тимчасового Уряду Росії окремі українські збройні одиниці. Особливо підготовка УЦРади до виборів конституанти України не подобалася Тимчасовому Урядові Росії і він наказав зі свого боку підготувити ліквідацію УЦРади і Генерального Секретаріату, арештуванням проводу обидвох органів. Так насильно **вдруге** мала бути зломана умова з Тимчасовим Урядом, тим разом без решти мала бути перекреслена силою угода, що містилася в Другім Універсалі УЦРади. Цей задум демократичної влади Росії не міг бути зреалізований, бо саме в останній стадії його виконання наступив у Росії переворот Російської Комуністичної Партії большевиків, яка 7 листопада захопила владу в обидвох столичних містах Росії, Петрограді і Москві, та поволі поширювала свою владу по всій Росії.

4. Тимчасовий Уряд мав ще збройні сили в Києві і інших містах України, які боронили його влади. Також большевицька підпільна робота мала за ціль перевести такий самий переворот в Україні, як був проведений у Росії, де вже урядовав, як диктаторська влада, Совет Народних Комісарів (Совнарком). Проте, УЦРада і Генеральний Секретаріят своїми збройними силами у важких боях у Києві і в інших більших містах ударемнили замисл як збройних відділів Тимчасового Уряду Росії, так і Совнаркому Росії в днях 9-12 листопада і перебрали всю владу на території України, проголошуючи ціл-

ком формально недійсним поділ України, проведений Тимчасовим Урядом Росії (13 листопада 1917 р. всі 9 губерній України стали неподільною територією української влади). Так 13 листопада 1917 року Україна стала **фактично незалежною державою**. Цей **фактичний** стан був оформлений **конституційно** Третім Універсалом з 20 листопада 1917, в якому устійнено також назву держави, як **Українську Народню Республіку**.

5. Згідно з Третім Універсалом установлено сувереном УНР український народ. Виконавча влада Генерального Секретаріату УНР не була правно обмежена ніяким іншим органом, як тільки законодавчим збором — УЦРадою. В даній ситуації міжнародніх відносин і ще неготової можливості скасувати збройною силою цю суверенність України, большевицька влада Росії змагала до скорого замирення на фронтах війни з центральними державами — Німеччиною і Австро-Угорщиною, щоб мати вільні армії для війни проти УНР. Уклавши таке замирення без відома і порозуміння з УНР, Совнарком Росії розпочав свою політику воєнної агресії і інвазії в Україну, комбінуючи це з революцією своєї п'ятої колонії — організації РКПб в Україні і з фарисейською дипломатичною грою. Акти воєнної агресії Росії були такі:

а) На день 13 грудня 1917 Совнарком приготував пуч своєї п'ятої колонії в Києві і в інших губерніяльних містах України при нагоді початку Першого Все-Українського З'їзду Рад у Києві, запланованого на цей день і наступні в Києві. Пуч мали провести в життя озброєні члени РКПб і військові відділи сталої російської армії, що не були відкликані з України до Росії. Генеральний Секретаріат УНР здобув інформацію про плянований пуч і його **ударемнив, роззброївши** російські відділи і виславши їх потягами поза межі України до Росії.

б) Цей факт роззброєння російсько-большевицьких відділів у Києві став одною з причин ультимативної ноти Совнаркому Росії до УЦРади, в якій Совнарком

жадав залишення цих відділів в Україні і віддання їм зброї. Ця нота з 17 грудня 1917 жадала крім того від УЦРади признати для Совнаркому право перемаршу через територію України військ Сов. Росії проти Донської Области, яка проголосила свою незалежність і не визнавала над собою зверхности Совнаркому Росії. У висліді відкинення цих ультимативних воєнних погроз Совнаркому він розпочав негайно свої воєнні операції в напрямку Києва і Донецького Басейну, належного до України. Ця воєнна агресія була заздалегідь приготовлена мілітарною концентрацією призначених для того дивізій.

в) Докази приготування пучу в Києві містяться в офіційній публікації советської влади: книжка І. Пуке — „Военно-Револ. Комітет в Октябрьское востание”, де між іншим читаємо:

„24. XI (старого стилю) Военно-Революційний Комітет приказав Київському Обласному Комітетові большевиків негайно підготувитися до збройного повстання проти Центральної Ради, при чому вважав необхідним підготувити до пересунення у Київ на допомогу Комітетові 2-го гвардійського корпусу...”

Докази того, що Советська Росія заздалегідь підготовила воєнну агресію проти України регулярними збройними силами з самої Росії, містяться в публікації гол. командира В. Антонова. По провалі пучу большевицького Рев. Воєн. Комітету, який розпоряджав 8,400 вояків, 10 батерій гармат і 2 панцерних потягів, Совнарком наказав негайно підготувити інвазійну армію в самій Росії. Вже 14 грудня призначений для командування інвазійною армією В. Антонов мав до свого розпорядження такі чисто московські військові одиниці: 60-тий сибірський полк, 2 панцирні потяги, 132-гий артилерійський дивізіон, брянський червоногвардійський полк, 17 стрілецький полк, 32 резервовий полк, 20 гармат. Окремо в Орші ще 500 гармат, 10,000 шабель кавалерії і багнетів піхоти в Брянську. В дальших днях концен-

трація ударних армійських з'єднань інвазійної армії ще зміцнювалася. Прийшла петроградська червона гвардія та червоні гвардії з Выборга і Москви. Коли ця підготова інвазійної армії була завершена, то командир Антонов з наказу Совнаркому кинув її на Київ і Харків. Сталося це після ультимативної ноти Совнаркому з 17 грудня 1917. Все те виразно признає офіційна публікація, перший том „Записок о гражданской войне” того самого Антонова.

III.

Одночасно з постановою про воєнну інвазію в Україну в дні 17 грудня 1917, Совнарком Росії рішив, щоб для маскуваннн інвазії створити в Харкові лялькову советську владу для України. Коли Антонов по важких боях здобув Харків, то тоді проголошено місцевий з'їзд сов. делегатів за ніби то „Всеукраїнський З'їзд Советів”, проголошено на цім з'їзді ніби то державну владу в формі „народного секретаріату” і війну Українській Центральній Раді. Ця лялькова влада не мала ні одного свого вояка, але вона мала бути маскувннням для інвазії регулярної армії Сов. Росії в Україну. Совнарком негайно визнав цю лялькову владу, як владу частини окупованої України в противагу УНР під проводом УНРади. Ця буцім то советська держава України формально була частиною Сов. Росії, а її представники входили в центральну владу Сов. Росії.

IV.

Для обману світу і політичного баламутства українських народних мас одночасно з інвазійними операціями Совнарком Росії проголосив такі **акти, якими він визнав Українську Народну Республіку з УЦРадою у проводі:**

1. Заява Совнаркому Росії в ноті з 17 грудня 1917. Там міститься така фраза: „Совет Народних Комісарів визнає Українську Народну Республіку і її право на повне відокремлення від Росії”.

2. Як комісар для національних справ в Совнаркомі Росії Йосіф Джугашвілі-Сталін розіслав окремий „Лист до вояків українців запілля і фронту” дня 25 грудня 1917 і там стверджує цю заяву ще додатково в урочистій формі: „Совет Народних Комісарів визнав Українську Народну Республіку”...

3. Коли в Бересті почалися мирові переговори з центральними державами і з другого боку з делегацією Сов. Росії і УНР, то голова делегації Сов. Росії Лев Троцький зложив до протоколу конференції таку заяву в справі статусу делегації УНР в її переговорах про мир в Бересті:

„Беручи на увагу ноту Генерального Секретаріату УНР, російська делегація заявляє, що вона в цілковитій згоді з принциповим признанням права кожної нації на самовизначення аж до повного відокремлення і тому не бачить ніякої перешкоди для участі української делегації в переговорах”, Ця заява була зложена 10 січня 1918 року.

4. В Мировім Договорі в Бересті між Советською Росією і центральними державами Сов. Росія 3 березня 1918 року визнала незалежність УНР і зобов'язалася не втручатися в її внутрішні справи:

„Росія зобов'язується заключити негайно мир з Українською Народною Республікою і признати мировий договір між цією державою та чотирма союзними державами (Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією і Туреччиною), а українську територію негайно очистити від російського війська і російської червоної армії”.

5. У виконанні того міжнародного визнання незалежності УНР і зобов'язання заключити мир з УНР, **Сов. Росія за посередництвом окремої делегації підписала в Києві договір з Українською Державою 12 червня**

1918 про мирні стосунки між Україною і Росією. І справді після того договору обидві держави обмінювались консулярними урядами.

V.

Цей договір Сов. Росія зламала, розпочавши нову воєнну агресію проти Української Народної Республіки 1 грудня 1918 р. своїми регулярними силами, які вона приготувала вже від 11 листопада 1918 р. Це засвідчує в своїй книзі командир інвазійної армії В. Антонов, а також офіційна історія УССР проф. М. Яворського. Ця почата 1 грудня 1918 р. воєнна агресія тягнулася на регулярних фронтах проти Армії УНР до 20 листопада 1920 р., яка боронила суверенність України. Далі оборона України ішла різними повстанськими формаціями. Українська нація ставила ввесь час опір проти тієї інвазії **аж до нинішнього дня** в різних ділянках життя в міру своїх сил і в міру міжнародної політичної ситуації.

VI.

Для замаскування тієї воєнної агресії з грудня 1918 року Совнарком Росії утворив перед явним воєнним походом окремих орган своєї окупаційної влади для зайнятих областей України під назвою Тимчасовий Робітничо-Селянський Уряд УССР під проводом наперед москаля П'ятакова, а потім вірного Москві румуна Християна Раковського. Ця лялька була утворена чужою для України політичною організацією — Російською Комуністичною Партією большевиків і на території Сов. Росії в Курську, як це посвідчує член цього лялькового уряду Вол. Затонський.

Ця нібито в формі державної організації України створена окупаційна адміністрація не могла і не може

шляхом еволюції перемінитися навіть в автономну організацію України тому, що вся влада у відновленій російській імперії під фірмою ССРСР належить монопольній Російській Комуністичній Партії, яка від 1924 року міняла назву зразу на „Всесоюзну Комуністичну Партію”, а потім на „Комуністичну Партію Советського Союзу”. Її в абсолютній більшості московський національний склад і зокрема її центральне керівництво в Москві є найвищим політично-державним органом російської нації, хоч і з цілями світового імперіялістичного комуністичного ладу.

VII.

Антонов і Яворський свідчать у своїх офіційних писаннях, виданих у часі, коли **ще фальшовано історичну правду лише на половину**, що метою воєнної інвазії не була допомога для комуністичного „повстання” в Україні, але виразно колоніяльне завдання: здобути матеріальні ресурси України — залізну руду, вугілля, хліб і доступ до теплого Чорного Моря.

VIII.

„Сучасний стан в Україні — це воєнна агресія Сов. Росії проти України. Цей стан агресії є окреслений міжнародньо-правно без ніякого сумніву.

Що таке агресія, це окреслила сама влада ССРСР у лондонським договорі в 1933 році в Лондоні. Там читаємо таку формуляцію розуміння агресії:

„Агресором є та держава, яка перша оповістить війну, або хоч і не оповістить, але фактично переведе на суходолі, на морі чи в повітрі напад на територію, кораблі та літаки другої держави, або дасть допомогу озброєним відділам, що постали на її території і проби-

ваються на територію другої держави, або не задоволення вимоги нападеної держави вжити всіх способів для припинення воєнної допомоги й охорони вище згаданим відділам”.

Прочитавши наведені вище документи або будьякий підручник історії СРСР, кожний переконається, що со-ветські історики цілком не перечать фактові, що Росія посилала своє військо в Україну для боротьби проти Української Народньої Республіки. Тим то за словами самого договору, підписаного советським урядом у Лондоні, Росія є агресором проти України.

Лев Шанковський

МОСКОВСЬКИЙ ГЕНОЦИД-НАРОДОВБИВСТВО

(Введення в проблему)

Геноцид-народовбивство належить до арсеналу засобів, що стосуються Московією послідовно й незмінно, у відношенні до її „внутрішніх” та „зовнішніх” ворогів, від хвилини її виходу на історичну арену до сьогоднішнього дня. 800 літ історичного існування Московії, — це, одночасно, 800 літ **перманентного** стосування геноциду, що для нього ледве чи можна знайти паралелю в історії інших народів. В історії людства, московський геноцид-народовбивство, — це явище дійсно неповторне так своїм широким засягом і велетенськими розмірами, як теж і своєю жахливою, всеохоплюючою системою, що скоріше надається до **психопатологічного**, ніж для історичного досліджу. Наука історії не зможе дати пояснення, чому геноцид послідовно стосувався московськими володарями без огляду на всі зміни історичних умов, що проходили в лоні людства й керували його на нові шляхи історичного розвитку і чому геноцид залишився в однаковій мірі типічний, і для **медієвальної** Московії, і для імперії європейзованих Романових, і для сучасної Московії епохи „будови комунізму” та польотів у космос.

У цьому місці, ми не можемо заперечити тенденції в світовій науці, яка старається заховати, або хоч применшити значення московського геноциду-народовбивства. Певним окультним силам, що мають чималий вплив на науку та політику, є вигідним існування потужної московської колоніальної імперії, яку вони стара-

ються втримати при житті за всяких умов. Їм байдуже, як ця імперія будувалась, — їм куди важливіший результат будівництва, ніж його методи. Відповідно до цього часто чується погляд, що московський геноцид-народовбивство, — це метод **успадкований** московськими володарями по татарах. Звичайно, цей погляд старається перекинути вину за стосування геноциду Московією на всьому протязі її історичного існування на неіснуючих татар, але, навіть в цьому сенсі, його ледве чи можна визнати за правильний. Геноцид не стосувався татарами як перманентний засіб володіння; він стосувався ними тільки під час підбою чужих країн та народів, з метою їх застрашення і підкорення під татарську зверхність. Цілі московських завоювань призводили до стосування геноциду, як методу, що ним усе підкорене зловісно зрівнювалось на московський копил і, таким чином, осягалось бажане московським володарям „єдиновір'я”, яке ставало основою московського **авторитаризму** та **тоталітаризму**, що мало мало спільного з татарською ідеєю „світового миру”, основаному на Федерації королівств та народів під татарською гегемонією.¹⁾

У цьому місці бажано теж вказати на факт, що акти московського геноциду мали місце ще перед найздом татар на Східню Європу, зокрема в підкоренні фінських племен — Мер'ї, Весі та Мурами. Але й перший акт московського сепаратизму в формі політично-культурної сецесії суздальсько-володимирської території зі складу Київської держави, супроводився **жахливим актом геноциду** — **зруйнуванням Києва в 1169 році**. Літописець має рацію, коли каже, що „досі такого знищення в Києві ще не було”. Досі Київ не раз брали різні князі боєм, але вони не знищували його, бо він був їм рідний. Тепер брав його тяжкий ворог, що бажав його зни-

¹⁾ W. Kotwicz, “Les Mongols, promoteurs de l'idée de paix universelle” LA POLOGNE AU VIIe CONGRES INTERNATIONAL DES SCIENCES HISTORIQUES, I, Varsovie, 1933, pp. 199-204.

щити з людьми до щенту, щоб він не стояв на перешкоді сепаратному ростові й самостійности Суздальщини — оцієї предтечі Московії в Східній Європі. Це щось більше, ніж половецька ненависть Андрія-Китая з Боголюбова до золотоверхого Києва, це щось більше, ніж брак відчуття в нього будь-яких вузлів спільноти з „матір'ю городів руських”, це власне свідомий акт відокремлення Московії від України і нам важливо усвідомити собі, що, таким чином, московський період в історії Східньої Європи почався не через прийняття традицій Києва — „матері городів руських”, але через її негацію і знищення. Усвідомлення цього факту для нас особливо важливе для відкинення схеми переємности традицій Києва — Володимиром над Клязмою, Москвою, Санкт Петербургом і знову Москвою, що її пропагують різні сучасні, білі й червоні московські „великодержавні шовіністи” та їхні послідовники в західній науці. Ніхто інший, тільки самі московські сепаратисти XII віку відкинули цю схему своїм актом геноциду у відношенні до Києва, в якому від суздальської орди, за словами літописця, „милосердя не було нікому і нізвідки”.

Таким чином, розрив між Московією та Україною стався ще перед татарським наїздом на Східню Європу. Центр українських земель у зв'язку із занепадом Києва, пересунувся на захід до Галичини, князь якої Роман прийняв 1199 року титул „самодержця всієї Русі”, але було не до подумання, щоб він чи його наслідники намагались знищити Київ. Вони повністю прийняли всю київську традицію. Напад татарів на Східню Європу тільки **петрифікував** стан розподілу Київської держави на окремі політичні центри. Тоді на півночі бачимо повне підкорення й „епізмент” з татарським наїзником аж до прийняття московськими князями ролі ханських баскаків у своїх **уділах**. На збиранні дані для татарських ханів, також від підлеглих удільних князів, московський князь Іван I. Калита (1325-1341) таки добре набив свою приватну калитку, не цураючись актів геноциду у

відношенні до тих, в кого збирав дань для татарських ханів.

Але, з князем Іваном I. Калитою почалася ера не тільки збирання дані для татарських ханів. З Іваном I. Калитою почалася ера „збирання руських земель”, що стала, якоюсь мірою, завітньою для московських князів. Ця ера почалася з хвилиною перенесення київського митрополичого престолу до Володимира над Клязьмою. Мрії Андрея-Китая Боголюбського про окремий митрополичий стіл для Володимира над Клязьмою здійснилися з татарською допомогою; вже митрополит Кирило (1242-1280) тільки частинно перебував у Києві, а здебільша у Володимирі над Клязьмою; його наслідник Максим (1283-1304) **перекочував** туди на стале поселення. Максима наслідник Петро мав уже осідок в Москві, де й був похований в 1325 році. Наслідники Петра — митрополит Теогност та Олексій не тільки перебували в Москві, але й діяли з усіх сил в інтересах московської держави, підтримуючи її, коли треба було, теж анатемою у відношенні до всіх духовних і цивільних осіб, що стояли Москві на перешкоді.

Московські митрополити затримали титул митрополитів „всієї Русі”, що стало для московських князів значним стимулом для їхньої діяльності в напрямі „збирання руських земель”. У цьому „збиранні”, великі князі московські, починаючи від Івана I. Калити, мали значну допомогу з боку татарських ханів. „Об’єднання Русі довкруги Москви”, стверджує марксистський історик Покровський,³⁾ „було принаймні наполовину татарським досягненням”. Советські історики Греков та Якубовський, намагаються применшити роллю татарських ханів у розвитку московської централізованої держави.

Очевидно, посилення Москви шляхом збирання руських земель, **призвело** теж до іншого наслідку, до

³⁾ М. Покровский, РУССКАЯ ИСТОРИЯ В САМОМ СЖАТОМ ОЧЕРКЕ, М. 1933, ст. 25. Дивись, його ж, РУССКАЯ ИСТОРИЯ С ДРЕВНЕЙШИХ ВРЕМЕН, т. I, М. 6.д., ст. 114-119.

звільнення Московії від татарського „іґа”. В 1480 році закінчилася татарська зверхність над Московією; цар Іван III. відмовився платити дань татарам і татарські хани не мали вже сили примусити Московію до цього. Московське духівництво, яке молилося за ханів і пропагувало серед населення підлеглість татарам³⁾ (корінне фінівське населення часто бунтувалося проти татарського визиску) почало тим усердніше молитися за московських царів, для яких придумало переємство по Візантії та теорію „третього Риму”. Завершується формація централізованої московської держави, яка постає ступнево через анексію Нижнього Новгороду (1393), Ярославля (1463), Ростова (1474), Новгороду (1478), Твері (1485), В'ятки (1489), Пскова (1510), Смоленська (1514), Рязані (1520). Централізована Московія вдаряє по татарських ханатах, і 1552 року паде Казань, а 1556 — Астрахань. Із татарських ханатів залишається тільки ханат Кримський, якому суджено ще прожити дещо більше, ніж 200 літ. Починається завоювання Сибіру.

Для нашої теми важливо, що ця ера творення московської централізованої держави позначалась стархитливими народобивчими практиками, яких реєстр не можливо подати в рямцях цього конспекту. Для ілюстрації цих практик беремо приклад завоювання Московією Великого Господина Новгороду й комплетного народобивства народу новгородських слов'янів, зародку четвертої слов'янської нації в Східній Європі. Окремі деталі цього жахливого народобивства представлені об-

³⁾ Див. Греков-Якубовский, *цит. твір*, стор. 171. В одній із своїх праць, М. Шахматов відзначив різницю між ставленням московського духівництва до татар, а ставленням духівництва Галичини, Волині, Чернігівщини й Новгороду. Перші пропагували підлеглість татарам, коли другі культивували почуття честі, готовість спротиву татарам, дух безкомпромісовости. Див. М. Шахматов, „Отношение древнерусских книжников к татарам”, ТРУДЫ С'ЕЗДА РУССКИХ АКАДЕМИЧЕСКИХ ОРГАНИЗАЦИЙ ЗА ГРАНИЦЕЙ, т. I, 1919, ст. 165-170. М. Шахматов не слід мішати з відомим вченим — А. Шахматовим.

ширно в творі великодержавного історика Московії, Н. Карамзина, в 6-му томі його **Истории государства российского**. Для царів Івана III та Івана IV. (Грозного), що цього завоювання підступом та небувалою жорстокістю dokonали, Карамзин — поет, літературний критик, письменник та історик має тільки безмежний подив. „Іван III”, пише Карамзин, „це один з небагатьох монархів, що їх обрало Провидіння для визначення судьби народів. Він герой не тільки російської, але й всесвітньої історії”.⁴⁾

Отже подивімося, чого dokonав цей герой. В 1471 році, він почав першу воєнну експедицію проти Новгороду. „Страхітливі жорстокості супроводили її. Дим, вогонь, ріки крові, крики й плач пили до Ільменського озера із Сходу та Заходу. Москвини виявили страшенну лють. Не жаліли ні бідних селян, ні жінок”. Відділи новгородських військ розбито. Москвини вбили 500 новгородців, а численним полоненим відрізали носи й губи і так окалічених пустили назад до Новгороду. На мешканців міста напав жах. Всі кричали: Москва, Москва. Все ж таки Іван III не поважився зайняти міста в цей час; він знав, що місто, яке жило в свободі майже 600 років, не можна поневолити за одним замахом. Він узяв з міста контрибуцію і забезпечив за собою судову владу в республіці. Наступні роки вживав для цього, щоб порізати новгородських бояр і посполитий люд і в цьому напрямі діяв, як голова суду.

В 1478 році, Іван послав посольство до Новгороду, в якому вимагав від міста, щоб склало йому присягу як своєму володареві, законодавцеві та судді. Новгородці відмовились таку присягу скласти. Москвини перемогли новгородців й мартирологія Новгороду почалася. Насамперед ув'язнено й вивезено архієпископа Теофіля ніби то за те, що накладає з Литвою. Далі вже почалося сис-

⁴⁾ Карамзин, *История Государства Российского*. Видання Суворина, том VI, ст. 32, 33, 86-96, 114-122, 155, 156, 299-306.

тематичне народобивство новгородців, починаючи від новгородських бояр, визначних купців, а кінчаючи посполитим людом. Кого після жорстоких тортур не вбито, цього вивезено в Московщину, до Новгороду спроваджуючи москвинів і наділяючи їх майном, пограбованим у вивезених новгородців. Через депортації населення Новгороду й переселення до нього Москвинів, вільну республіку цілком підкорено: „тільки труп залишився, душа його щезла”, як зауважує Карамзін. Цілком подібно відбулася теж анексія Тверщини в 1475 році, князівства, що впродовж 200 років зуміло було ставити опір московській агресії деколи з литовською допомогою.

Наступник Івана III, Василій III (1505-1533) цілком подібно завоював для Московії Псковську республіку в 1510 році. Консолідацію централізованої Московії, знищення в ній потенціалу будь-якого резистансу проти волі московських царів, довелось перевести цареві Іванові IV. Грозному (1533-1584) з допомогою його **пресловутої оприччини**, оцього **первовзору** для майбутньої царської охоранки та советських органів безпеки. Роки панування Грізного царя, оцього предтечі Сталіна, позначались жахливим терором над усім населенням, зокрема новопідкорених земель. В 1570 році, Іван IV. прибув із своїми опричниками до Новгороду і за 6 тижнів перебування в цьому місті знищив понад 60,000 його мешканців, не виключаючи жінок та дітей. Апологети кривавого царя в західній науці вважають це число перебільшенням, але, що кількість жертв царя можна було рахувати тисячами, про те не може бути найменшого сумніву.⁵⁾ В монастирі св. Кирила зберігся список жертв царя, за душі яких побожний цар прохав молитв церкви і цей список нараховує 3,470 осіб. Про новгородські жер-

⁵⁾ До найбільших апологетів царя Івана Грозного, а теж і царя Петра I в західній науці, належить австралійський історик, п. Ян Грей, але теж й інші. Українська наука мусить ставити собі одним із головних завдань боротьбу з московсько-великодержавними й антигуманітарними тенденціями в західній науці.

тви царя, в цьому списку, існує тільки одно речення: „Пом'яни, Господи, душі Твоїх новгородських рабів числом 1,505 осіб”. Поскільки, за свідченнями новгородських хронік, тільки одного дня знищено в Новгороді 1,500 осіб. розбіжність між дійсною кількістю жертв, а числом, поданим у списку царя, можна пояснити хіба тільки тим, що побожний цар не всі свої новгородські жертви рахував „рабами Божими”, гідними молитов церкви за їхні душі.⁶⁾

Досі ми говорили про геноцид-народовбивство, що застосовувався володарями Московії на території централізованої Московії та в зв'язку з її поширенням. За Івана IV. Грозного, Московія вперше вийшла зі своїми геноцидними методами поза межі московської держави. В 1563 році, війська Івана Грозного зайняли м. Полоцьк на Білорусі. Місцеві жиди отримали від Івана Грозного можливість вибору: або негайно вихреститись, або бути потопленими в р. Двині. За свідченнями литовських хронік, утоплено тоді в Двині пона 20,000 жидів.⁷⁾ Цієї практики не цураються теж наслідники „всеросійських імператорів” — сучасні володарі в Кремлі, які призначили жидівську меншину в ССРСР на тотальне знищення. Для цього, насамперед, урвали жидівську голову — знищуючи жидівську еліту (кількома наворотами) та забрали душу — вириваючи з корінням жидівську релігію, що так тісно пов'язана в жидів з їхньою національністю.

Вже наведені приклади свідчать переконливо, що в медієвальной Московії, геноцид-народовбивство входило в склад системи правління, як її незмінний чинник. Воно не тільки стосувалось для досягнення самої терори-

⁶⁾ С. Соловьев, *История России*, т. V, третє видання, Москва, 1864, ст. 7-47.

⁷⁾ Число 20,000 потоплених жидів у Полоцьку подає литовська хроніка: *MEMORABILIS ET PERINDE STUPENDA DE CRUDELI MOSCOVITARUM EXPEDITIONE NARRATIO*. Див. також Бершадский, *Евреи в Литве*, СПб, 1883.

зації населення. але й для створення **силуваної** уніформованости підкорених земель з московським центром. „Руські землі” збирали великі московські князі проти волі населення цих земель і тому вони вважали своїм святим обов’язком знищити кожний вид їхньої окремішности. Але, в таких умовах, геноцид-народовбивство став у Московії силою, що вже не могла залишатися без руху, яка мусіла діяти за всяких умов, навіть, коли для неї не було раціональних причин. Важливо відмітити повне погодження широких мас населення Московії з геноцидними методами у виконанні їхніх „божественних” володарів. Перейнявши традиції Сараю, покривши їх традиціями Візантії, в Московії витворився окремий тип деспотії, що негайно кидався увічі кожному чужинецькому обсерваторів. Вже посланник цісаря Максиміліяна — Герберштейн застановлявся над московською деспотією і питався самого себе: — чи це московські царі зуміли виховати таку невірничу підлеглість собі в населення Московії, чи може власне оця невірнича підлеглість населення виховує собі володарів-тиранів? І дійсно, в московському царстві-государстві мабуть нічого не змінилося за чергових 300 років його історії, коли таке саме питання поставив собі француз ДеКюстін у роки панування європеїзованого варвара на імперському троні — царя Миколи I. І ще маленька подробиця — книга іншого англійського обсерватора, посланника англійської королевої Єлисавети I — Флетчера могла появитися тільки після революції 1905 року. Видана проф. Бодянським в 1848 році вона була повністю сконфіскована імперською владою і не дозволена пізніше до друку навіть царем Освободителем (Александром II), бо „люди з поганими інтенціями могли б у ній знайти паралелі між росіянами часів Івана Грозного й росіянами часів царя Освободителя”.⁸⁾

Дальша історія московського геноциду-народовбив-

⁸⁾ Див. книга Яна Кухажевського в англійській мові: THE ORIGINS OF MODERN RUSSIA. New York, 1948, ст. 1-2.

ства тісно пов'язана з історією поширення московської колоніальної імперії в Європі та в Азії, з історією її уніфікації та централізації, з історією її закріплення та посилення. Воснні походи військ Московії густо-часто **супроводжуються** актами жахливого геноциду (Меншиков у Батурині — 1708, Суворов в Ізмаїлі чи у варшавській Празі — 1795, Мурав'єв-вешатель у Вильні — 1863, інший Мурав'єв у Києві — 1918 тощо). Повстання козаків (Разін, Булавін, Пугачов) чи горців у Кавказі (Шаміль) придушуються криваво: плоти з шибеницями повішених козаків довго пливуть Доном чи Волгою, цілі горські аули вирізуються впень. У наслідок геноцидних практик зникають цілі народи. Даремне хтось, сьогодні, шукав би культурних фінських інгріців у запліччі Ленінграду — вони зникнули з лиця землі в кількості пів мільйона душ в рр. 1923-24, для збільшення безпеки цього советського міста. Зникають дрібні народи в наслідок геноцидних практик (чеченці, інгуші, балкарці, волжанські німці, кримські татари), а великі винищується цілою геноцидною системою, в якій на важкі роботи, переселення під видом „добровільних” з тим, що на місце депортованих чи переселених спроваджується москвинів. Геноцидні практики звертаються, в однаковій мірі, проти національних як і проти релігійних груп населення. Віровизнання, **що** не на руку московським володарям, мусять зникнути з лиця землі однаково, чи в „побожній” Московії царів, чи „безбожній” Московії комуністів. Особливу лють цих володарів стягають на себе приклонники старого московського благочестя — московські старовіри, українські й білоруські католики-уніати, жиди. Благословенство для винищення мільйонів українських і білоруських католиків дав сам будівничий нової Росії — цар Петро I, коли в Полоцьку в 1705 році, він власноручно вбив у соборі ченця-василіянина, о. Теофана Кальбичинського, що саме служив у соборі вечірню, а трьох інших оо. Василіян казав повісити й тіла їх спалити. Сьогодні, ніде в ССРСР не існує вже

українська й білоруська католицька церква, все, що з неї залишилося, існує тільки в катакомбах. Бо московські практики геноциду-народовбивства сучасні московські володарі довели до перфекції, створюючи з них систему, що важким тягарем лягає на Московію поневолені народи, з яких кожен, в меншій чи в більшій мірі добре ознайомлений з цими практиками на власній шкурі. Тільки повне визволення цих народів з-під московської неволі може звільнити їх від московських практик геноциду-народовбивства та повести ці народи до повного розвитку їхніх національних, культурних та економічних сил. Такому розвитку Московія завжди противилася й противиться власне своїми геноцидними методами.

Геноцид-народовбивство стара московська спеціальність, випробована нею як метода правління в сотнях років історичного досвіду. Надій, що Московія еволюціонує і змінить свої геноцидні практики немає ніяких. І тому проти неї є тільки один шлях — шлях боротьби!

Ірина Пеленська

ПОЛОЖЕННЯ ЖІНКИ І ДИТИНИ В УССР

„У нас на Україні жінки становлять тепер близько 45 процентів всіх зайнятих у народньому господарстві робітників і службовців і понад 58 процентів всіх спеціалістів із вищою і спеціальною середньою освітою.” Ольга Іващенко, тоді секретар Центрального Комітету КП України, в книжці „Славні трудівниці” те ствердила.

Ця публікація в серії політичних видань КП 1961, має дати перегляд досягнень жінки в УССР, бо „Не можна лишатися байдужими до трудового подвигу своїх сучасниць, не оцінити їх справді золотих рук, ясного розуму, гарячого материнського серця.”

У своїй статті Іващенко величає в першу чергу „бригаду дівчат-бетонниць, які своїми руками вибетонували півкілометровий тунель, працюючи на три зміни, вдень і вночі, біля Криворізької долини.

На другому місці стоять інтелектуальні робітниці: „Нині, в нашій республіці намічується 36 тисяч жінок учених, серед яких 9 дійсних членів Академії наук УССР”.

Далі професійні працівники. У колективі інституту ім. В. П. Філатова жінки становлять 85 проц. усіх працівників і лікарів.

„Важко знайти таку сферу діяльності, де б не працювали наші жінки. Лікарі й учителі, письменниці й художники, партійні, радянські, господарські працівники — вони є скрізь, куди посилає їх партія і народ.

Близько 10,000 працює на відповідній партійній роботі, 44 кращі трудівниці обрані депутатами Верховної Ради ССР, 154 депутатами Верховної Ради УССР. Що

ж до місцевих Рад, то в них жінки становлять більше половини депутатів”.

Це правда, що Україна має сьогодні 80 тисяч учительок, 40 тисяч лікарок і різного роду професійних працівниць. Що Україна є другою після Росії із п'яťох советських республік, у яких вища освіта взагалі, а жінок зокрема є вища загального національного рівня населення.

Справді високі цифри, великий вклад жіночої праці і хисту. В умовах держави вільного світу це досягнення могло б мати далекосяжне значення. Але в системі терору, під чужим окупантом, ці успіхи є знівечені, чого найкращим доказом є духовна творчість сучасної України.

Письменниці не можуть писати того, що думають і бажали б оказати. Лиш часом прорветься у ліриці вільний чистий голос, але він швидко замовкає, прорваний ще перед тим, поки розвинеться вповні.

Немає авторок повістей, широкого епічного малюнку. Повісті пишуться на замовлені теми й сподади. Зінаїда Тулуб є яскравим прикладом нищення жіночих талантів. Ще найбільше себе вияву можуть дати дитячі письменниці. Наукові представники не вибирають бажаних дисциплін. Жінки втікають від гуманістичних предметів, від історії до хемії, від літератури до металургії, від культури до техніки.

Лікарки — це державні, лихо оплачувані службовці, а втім, більшість їх — не-українки.

Інженерів жінок не багато. Загал — це різного роду техніки і лабораторійні працівники. Але ж ця невелика кількість чоловічих інженерів і лікарів не може працювати вільно у своїй професії; партія використовує їх на свої послуги. На агітацію актуальних гасел, на пропагандивні поїздки, на виконування чорної роботи в терені. Наприклад: 80 доповідей виголосила в 1960 р. товариш Віра Степанівна Василенко, відомий педагог, з пи-

тань педагогіки в сільському клубі, в бригадах, на тваринницьких фермах колгоспу 1-го травня...

Учительки не мають змоги повести систематичної корисної праці над дітворою і молоддю. Що кілька років змінюється напрямок виховання, система навчання, методика, підручники. Влада втручається постійно до шкільної праці; нпр. учні, цілі класи й школи, несподівано, в часі шкільного року, дістають відрядження йти на колгоспний лан сапати кукурудзу — на кілька місяців у році... Положення учительок важке; побіч навчання, учительки мусять провадити досліди над звірятами й природою, здобувати засоби для школи. На перерві годувати кріликів, плекати корови. До школи ходять часто довгі милі пішком, полями, лісом...

Система донощицтва в школі створює специфічну атмосферу для праці...

Надмірна кількість професійних і громадських навантажень не дає змоги жінці присвятити потрібний час власним дітям і родині, а постійна контрола влади і злі умови матеріального життя (брак мешкань, недостатня віджива, відсутність машин, стояння в чергах і погоня за необхідними речами щоденного життя) роблять існування професійної жіночої інтелігенції — до певної міри упривілейованої класи — теж не легким.

Дискримінація жінки існує в СРСР, не дивлячись на загальну рівноправність.

Жінки ввійшли масово на ринок праці не для здійснення гасла рівноправности, а з економічних спонук, для заступлення відсутньої чоловічої сили.

Але йде шильна обережність не допустити жінок на керівні, відповідальні пости. Жінки рідко оправдують себе в партійних, твердих і жорстоких функціях.

Вони творять кадри робітниць під контролею нечисленних чоловіків. Образ сотень тисяч робітниць під наглядом чоловіків вражає і самих жінок і чужинців. Вкінці заговорив був про те і „сам” Хрущов, який у 1963 році на одній нараді сказав такі „історичні” слова: „На-

ші жінки показують зразки самовідданої праці і їх треба сміливіше висувати бригадирами і головами колгоспів, на партійну і радянську роботу". Фактичного стану ці слова не змінили, вони й не мали на меті змінити його, — а мали підогнати жіночі маси до посиленішої праці, яка всюди слабшає, і не можуть їй допомогти поліцейські і комсомольські відділи дружинників, у складі яких, зрашгою, немає жінок. Немає їх і на провідних становищах КП. На 176 секретарів обкомів КП є тільки 5 жінок, а на 44 голови облвиконкомів немає ні однієї жінки. Лише пост одного з 4-ох секретарів ЦК КП УРСР займає жінка, це тоді коли на партійній роботі є зайнятих 10,000 жінок.

Автор капітальної джерельної праці „Шкільництво і професійна праця в советському Союзі і Америці” Ніколас де Віт, виданої в 1961 р., пише: „...коли жінки в Советському Союзі становлять в ділянці праці 30 до 100 проц., на вищих провідних становищах у цих ділянках є їх лише 30 процентів, а на вищих провідних становищах (директори в індустрії, головні інженери тощо) 10 проц., шефами крамниць лише 14 процентів”.

П. де Віт робить з цих відношень такий висновок:

„Є очевидним, що в усіх ділянках і секторах советської економіки, за винятком публічного здоров'я, дослідів і розвитку, відношення жінок у категорії робітниць і працівниць є значно вище, як відношення жінок зайнятих у керівній адміністрації, провідному персоналі і серед спеціалістів. Ясно, що коли жінка зробила поважний поступ у здобуванні провідних становищ, вона все ще не займає їх у кількості відповідній до вкладу праці”.

В іншому місці він пише:

„У багатьох не-російських національних республіках жінки перевищують кількісно мужчин на полі вищої освіти, але відношення кількості жінок місцевої національності є порівняно мале не лише у нижчих шкільних закладах, але і в професійних званнях. Напр.,

у Киргизії всі жінки професіоналістки становили 42 проц., але киргизок у тому було 7—8 відсотків. На 29,200 студенток вищих шкіл киргизок було лише 3,000”.

В УССР відношення не є таке зле. На 1000 жінок в Україні скінчену вищу освіту має 15 жінок, а з частинною вищою освітою на 1000 жінок є 268. Очевидно, що з тих 268 жінок принаймні частина не має змоги закінчити студій, їх просто не допускають, те ж саме є і в робітничій професії.

Вийнярково мала кількість жінок є студентами державних шкіл праці, подає проф. Віт у цитованій вже публікації, 10—14 процентів. Це віддзеркалює загальну советську політику не допускати жінок до вище кваліфікованих професій. Його табеля відсотків жінок показує, що тоді, коли в низько кваліфікованих професіях є 89—99 проц. жінок (напр. ткання), тоді у високваліфікованих робітничих професіях є їх лише 5—17 відсотків. А професійна інтелігенція становить лише малу частину жіночого працюючого загалу. На 10,171*) працюючих жінок на професійну інтелігенцію (в урядах, промислі, техніці) припадає 1,849 жінок.

Між станами є великі відстані. Клясовість позначається різко при поділі на професії. Наприклад, між урядничкою і колгоспницею нині така сама різниця, як була між міським урядовцем і кріпаком за панщини, коли існувала „польська”, а потім „царська” февдальна доба в Україні.

Праця жінки

Усіх жінок в Україні живе 23,294,*) з того 20,636 українок, коло 3,000 чужинок. На 10,171 працюючих українських жінок (працює 49 проц. на 23,294) маємо робітниць 2,999, в урядах, промислі і техніці — 1,849, колгоспниць — 5,293.

*) Всі цифри подані в мільйонах.

Отже на 10,171 працюючих жінок є 8,292 фізичних робітниць.

Між званнями робітниць навіть в офіціозі уряду „Женщины и Дети в СССР” є названі дослівно всі роди фізичної праці, а між ними теж: мотористок, свердловщиць, шліфувальниць, зайнятих у цегольнях, при виробі цементу, при виробі бетонових і залізобетонових споруд, при обробці дерева, в підземно-транспортних механізмах.

Туристи, які оглядали ССРСР, бачили жінок при будові доріг і залізничних шляхів, копанні землі, вивантажуванні товарів. З неофіційних джерел знаємо, що жінки працюють на шахтах, при добуванні вугілля і золота.

Ця непосильна для жінки, часто без допомоги потрібних машин праця, має теж швидке темпо. По заводах кожна робітниця має перед собою дошку. Цифри на ній говорять постійно про висоту норми працюючої. Все це не вистачає керівництву фабрики. Відділи „Жіночої Ради”, прикріплені до поодиноких підприємств, „допомагають жіноцтву”: організують „виробничі перемоги колективу”, які родять стахановок, себто підносять норми і темпо праці. Як усе в Советському Союзі, так і змагання за першенство в колективному виробництві є загальне, від нього не можна безкарно відхилитися, воно не залишає в жінки-робітниці часу ані сил для її дітей, родини, дому.

Остання спроба в цьому напрямі — це наділювання титулу „майстра золоті руки”. „Радянська жінка” з січня 1935 р. подає, що таке відзначення одержали двісті робітниць Первомайської швейної фабрики за те, що „оволоділи всіма операціями своєї діяльності”.

Самі письменниці України, при всіх російських цензурних умовах, заторкнули становище колгоспниці у низці творів: Михайло Стельмах у повісті „Правда і кривда”, Коломиєць у комедії-сатири „Фараони”, Вік-

тор Швець у новелі „Машина”, Юрій Мушкетник в оповіданні „Серце і камінь” та „Чорний хліб”, Євген Гуцало в новелі „Панорама Української літератури”.

Михайло Стельмах, попри економічне становище колгоспників і сваволю голов колгоспів, заторкнув справу відсутности молодих чоловіків на українському селі. Сміливі заходи героя твору Марка Безсмертного, звільняють групу в'язнів з містечка й посилають їх на село в допомогу жінкам і дівчатам. „Фараони” — Коломийця, популярна комедія-сатира на голову й інших керівників радгоспу. Один з них нарікає що немає машин у колгоспі: „навіщо машин? — відповідає другий, — є жінки!” На другий день їм сниться, що вони стали жінками. В жіночому вбранні, вони не можуть дати собі ради з працею в полі, в хаті, з дітьми, коровами і ін. В повісті Мушкетника „Чорний хліб” жінка — голова колгоспу стоїть перед непосильним завданням, доставити державі високу кількість збіжжя і залишити його на трудовні для колгоспників. Євген Гуцало дає коротку сцену знущання голови Райкомітету над жінкою, яку він б'є нагаєм, заставши її не на полі, а в хаті, після родів дитини... В новелі „Машина”, голова колгоспу не хоче дати машини відвезти до лікарниці стару, хвору жінку.

Усіх цих і їм подібних авторів, ціхує стриманість, обережність, брак свободи рухів і слова. Гостро відчувається межа, за яку їм не вільно перейти, а в тім навіть у часі відлиги, такі речі писати не є безпечно.

„У нашій області, — пише ланкова колгоспу Криворізької області, в журналі „Радянська Жінка”, є — 67 тваринницьких ферм, де працює більш, як 100 жінок. Усі вони борються за звання колективів комуністичної праці, (цебто всі працюють понад час і норму). Але треба мати на увазі, пише далі ланкова, — що переважна більшість жінок, які працюють у цих ланках, це матері. Наш обов'язок — подумати над тим, як допомогти їм виховувати дітей, правильно організувати їх побут. Треба

одверто сказати, що це важливе питання в сільських місцевостях, у колгоспах ще не вирішено.

Щебто, не було вирішено до 1960 р., що має діятися з дітьми, коли матері цілий день поза хатою...

Заслані

Є жінки — горожанки УРСР, що про них не згадують урядові публікації, ні літературні твори. Вони забули, що на 20,000 м. в'язнів у таборах на засланні і в тюрмах, є 20 проц. жінок. З чотирьох мільйонів каторжниць, половина — українки. А це становить 2 мільйони осіб, або 10 проц. усіх жінок України.

Норми праці в концентраційних таборах, переходять сили найсильнішої жінки. Для жінок, які працюють в одному сибірському лагері в млині норми були: „Кожного дня, жінка має перенести 120 мішків збіжжя, ваги 100 кілограмів кожен”.

„При виладовуванні кожна жінка має призначену кількість, 11 тон картоплі, а якщо це харчеві скрині, то 9 тон за один день.

Скриня цукру важить 100 кг. Квота для сіна є 7 і пів тони. Праця мусить бути виконана швидким темпом і при кожній погоді. При ломанні скали є для жінки квота пів кубічного метра. Ніяка жінка не може того виконати. При зрубуванні дерев у лісі, жінка має зрубати 6 кубічних ярдів денно. Дерева високі, 30 ярдів. Вона може підійти до вогню загорітися, якщо зріже 6 дерев. День праці 12 годин, без огляду на те, чи це є денна, чи нічна зміна. Їжу одержує в'язень після кількості виконаної норми. Денні рапорти про виконану працю кожної жінки йдуть до харчового пункту, й там є відмірюваний приділ для робітниці на наступний день”.

Про умовини життя і праці жінок-в'язнів, їхню відживу, вбрання, поведінку з ними, розлуку з рідними,

насильне відривання дітей, про недуги, що косять жінок сотнями тисячів — не знайдете ніяких даних. Відомо про поодинокі табори, нпр. табір в Архангельському, що в ньому вмірало денно 950 жінок.

Репресовані

Є ж о в щ и н а. При всіх народобивствах, при всіх масових переселюваннях, вивозах, засланнях — жінки безрозбірно падають жертвою ворожого окупанта, так, як і чоловіки. А бувають випадки, нпр. при деяких масових арештах, що відсоток арештованих жінок є менший від кількості арештованих мужчин. Завжди в московських тюрмах сидить більше чоловіків, чим жінок. То, одначе, не означає, що життя жінки через те є легше або краще. Коли, наприклад, у гробах Винниці, було на 12,00 трупів лиш 150 жінок, то це ще не значить, що матері, дружини, сестри й суджені замучених чоловіків були щасливі, хоч і залишилися при житті. До того ж при системі збірної відповідальности в Сов. Союзі, найближча родина арештованого є карана. Утрата праці і квартири, конфіскація майна, навіть необхідних до життя речей щоденного вжитку, є звичайним явищем. Мартирологія жінок, які шукають по тюрмах і таборах своїх рідних, не мають засобів для вдержання дітей, мусять самі ховатися від всевидючого ока Чека—НКВД—КГБ—МВД — не знає меж.

В результаті переобтяження жінки працею, яка внеможливило її біологічні функції, і великої переваги кількості жінок над мужчинами (в Сов. Союзі є 20 мільйонів більше жінок, як чоловіків, що советська публіцистика пояснює найвно причиною другої світової війни) в Україні є дуже малий приріст населення. Протидіючими засобами, мають бути нагороди більшедітним матерям.

Матері

Матері, що родять і виховують десять дітей, одержують почесне ім'я „Мати героїня” і орден „Мати Героїня”. Матері, які виховують сім і вісім дітей мають почесне ім'я — орден „Материнська Слава”, матері з п'ятьма і шістьма дітьми, одержують медалю „Медаль Материнства”. Ці нагороди є отримані з постійною грошовою допомогою.

Від 1949 р. рішено заховати родину, як основну клітину суспільства, без якої воно не може існувати. Заховати — біологічно. Морально й духово — життя родини належить „дорогій усім партії”. Держава диспонує життям родини. Вона контролює щоденне життя, керує її долею, визначає звання молодих і заробітні зайняття батьків. Пильнує, щоб родина не плекала релігійних традицій, буржуазних навичок. Іде яскрава тенденція охопити життя одиниці від колиски (через ясла) до гробу. Це називається піклуванням партії і уряду над радянською людиною.

Діти

„Країна рад — рай для дітей” Партія — їх мати, кожночасний диктатор — батько. Москва — місце бажань і мрій кожної дитини. Вже дошкільні малята у своїх грах і віршах їдуть до Москви, мріють побачити Кремль і піднести погляд на „великого” Сталіна, Хрущова, Брежньова...

У Києві є 36 позашкільних закладів; палац і клуби піонерів, дитячі бібліотеки, технічні, туристські, агробіологічна станції, театр юного глядача, ляльковий театр. Розпочато будівництво дитячої залізниці. (Р. Ж. 1953, ч. 6 (90), ст. 2).

В цілій країні рад, отже і в УРСР, є розбудовані дошкільні установи.

„Сьогодні — подає Н. Пернач, секретар Харківського Обласного Комітету КП України, — понад 44 тисячі маленьких громадян, виховується в 671 дитячому закладі”. („Славні Трудівниці” ст. 53).

Особливу опіку розгортає партія над шкільними дітьми. У школі немає фізичної, ані іншої кари. Немає ноти недостаточності. За таку, жде вчителя кара. Його вина, що учень не знає предмету. Немає слабше і більше розвинених дітей. Немає недорозвинених. Всі є розвинені, якщо учитель є добрий педагог. Учень має право критики вчителя, батьків, опікунів. Має обов'язок доносити на батьків і вчителів перед владою.

Як виглядає насправді опіка над дітьми в УРСР?

Не будемо говорити про ті мільйони дітей, що були жертвами комуністичної системи й російського володіння, у 20-х роках і під назвою „безпрізорних” волочилися вулицями, ховалися в закамарках, по ямах, пивницях, мостах, гонені міліцією і чекістами, якщо не кінчали життя або в міських норах, в тюрмах, на засланні, або поставали кандидатами на бандитів та поліційних садистів. Не будемо говорити й про тих, що згинули з голоду в 1922, 1933 і 1947 роках..., що стали сиротами в часах безконечних чисток. Лише частина з мільйонів безпритулних сиріт попала до виховних колоній, режимних закладів і шкіл, з яких вирости вірні сторожі держави.

Про існування дитячих карних таборів знаємо ще з 30-их років. Наочні свідки бувших учасників советських лагерів розказують про колонії дітей від 6—14 років, яких батьки були арештовані разом з дітьми і яких потім насильно розлучили. Режим життя в дитячих таборах такий, як і для дорослих. Найбільше докучає дітям голод і непосильна до віку праця.

Скаже хтось: це було за „культу особи”. Наївне оправдання. Опіка над дошкільними дітьми до сьогодні

не є наладжана. 44 тисячі в дитячих закладах, сотні тисяч в дитячих садках, а де мільйони? І ті садки що є — не заспокоюють потреб населення. Вони, як і школи в УРСР є знаряддям русифікації. В кожній групі дітей, де є хоч би один відсоток російських дітей (а вони є в Сов. Союзі всюди), навчання переводиться московською мовою. Щодо якості, то садки поділяються на різні категорії, що з них головні є три: 1) садки убогих, колгоспників, робітників та неросійського населення, примітивно влаштовані і недбало ведені, призначені лиш на те, щоб дитина перебула час, даючи матері змогу відробити панцизняну роботу в колгоспі, на фабриці. 2) Садки показові, ведені зразково і показувані при нагодах різних інспекцій та відвідин чужинців. 3) Садки закриті, доступні дітям советської еліти, куди приводять дітей, щоб вони не заважали матерям проводити приємно своє дозвілля. Ці садки є влаштовані з повним комфортом.

І знову: **Найгірший стан є на селі:** Жінки самі мусять організувати опіку над дітьми. І вони це роблять. І виховують молоде покоління в „буржуазних залишках”, „націоналістичних пересудах”, „релігійних забобонах”. Самі ставлять спротив окупантові, дають покоління, що творить українську духову культуру.

Шукаючи „кореня лиха”, знайшла комуністична партія його несподівано — в жінці. Українська жінка є тою силою опору в боротьбі проти релігії, за душу дитини, за цілість родини, за мораль нації. Жінки вчать дітей молитви, ходять до церкви, хрестять дітей вчать любити Бога і Україну. Звернено отже увагу на цей „відтинок фронту”.

Посилено діяльність жіночих організацій: Жіночих Рад, що її членами є пів мільйона жінок, „Університетів здоров'я”, що їх є в Україні п'ять і ті мають по 200 слухачок на кожній лекції, „Шкіл матері”, що їх є сьогодні в Україні 2,000, „Товариства для поширення політичних

і наукових знань Української РСР”, яке на 304,000 членів, має 129,411 жінок.

Всі ці установи є раменами ЦК КП УРСР. Попри деяку професійну й культурну освіту для членів, попри громадсько-харитативну діяльність, несуть вони своїм членкиням русофільсько-комуністичну пропаганду і дбають за піднесення якості й кількості виробництва, збільшують здачу московській державі.

Створено окремі клуби жінок з метою протирелігійної пропаганди. Атеїстичні доповіді виголошуються на „Університетах матері”, на зборах Жіночої Ради, на сходинах жінок. Влаштувають покази з фізики для „викривання обману духовенства”, для „розвіювання релігійних забобонів”. Журнал „Радянська жінка”, подає часто звідомлення з діяльності „партійних активісток”, які ходять крок у крок за матерями, на фабриці, бюрох, трамваях, автобусах, впадають несподівано до мешкання і перевіряють спосіб життя родини...

У боротьбі за Бога і вільну Україну, якої не спинив російський меч, геноциди, заслання, тюрма, тортури, розстріли, а в останніх часах посилена русифікація і політика „злиття націй” — стоїть тепер одинокою Українська Мати, бо клич про рівні права людини, який нині обов’язує цілий світ, до неї не відноситься...

І коли всі заходи режимного терору не вбили за 45 років душі української жінки, не відібрали її духових вартостей, опертих на ідеалістично-релігійному світогляді й патріотичному почуванні, то в подиві мусимо запитати: чи наші вороги такі слабкі, чи українська жінка така сильна?

УКРАЇНСЬКА МОЛОДЬ В ССРС

Москва, окупуючи Україну, застосувала свою систему ліквідації старого ладу, систему виховання молодого покоління. Це переформовування відбувалося з поміччю трьох сильних засобів:

1) Розбиття родини шляхом посилення економічних труднощів, щоб обридзувати спільне життя вдома, і шляхом систематичного відривання дітей від батьків (при допомозі школи, дозвілля, молодіжних організацій);

2) Введення широкого продажу алкоголю з метою розп'ячити суспільство. Раніше алкоголь був рідкістю в устах жінок і дітей, тепер у загальноосвітніх школах понад 75 проц. учнів п'ють горілку, дівчат — біля 50 проц., дітей перед 10 роком життя — 14 проц. (Навіть „Правда України” з 27 жовтня 1964 року пише з цього приводу: „Особливо лякає пиянство молоді. Спеціальна комісія для поборювання пиянства ствердила, що попередні пробні досліді 13,600 шкільних учнів виявили, що 54.5 проц. п'є алкоголь. Стверджено при цьому, що горілку п'ють діти нижче 10 років.”);

3) Витворення суспільного і морального хаосу, що сприяв сексуальному розпрямленню дітей і молоді.

Спираючись на речовому матеріалі советської преси саме в цій ділянці, можна ствердити, що завчасність статевих стосунків, звичай „негайно гасити пожежу” з будь-ким, змінність партнерів, цілковитий брак гамульців волі, — дають у висліді фізичне виснаження, умовий недорозвиток та зник почуття відповідальности. В цій формі життя, беручи до уваги багато років пога-

ного або недостатнього відживлювання, немає умов для формування сильних, здорових, відпорних індивідуальностей.

Отже ліквідація старого ладу і наростання нових поколінь мали наступити в передбаченому Москвою темпі. Бо москалі передбачають дві можливості: а) або вони вставлять у слабкі голови накручений ними механізм, який буде показувати советський, чи пак московський час, або б) вони матимуть „опірних” — цілковито нездібних до нормального життя у вільному світі людей, отже цілковито від них залежних.

Існують моральні норми, спільні для всіх людських середовищ, культур і часів. Суспільний устрій, який ці норми відкидає під претекстом творення нових, досконаліших і йому тільки властивих, підносить попросту до гідності моральної норми те, що йому корисне. Моральність стає тоді поняттям змінливим, утилітарним, залежним від кон'юнктури. Місце моральних засад в умах молоді займає тоді цинізм і зневіра, затираються межі між чеснотою і провинною. Повертає нігілізм російських вільнодумців ХІХ сторіччя („Бога нет, душа ето клеточка, отца в морду — можно”). Не є це хвороба зросту, але хвороба розкладу сумління молодого покоління.

Але советське плянування, що мало деякі успіхи у великих індустріяльних центрах, не давало сподіваних вислідів, коли йдеться про широкі українські маси. Советське плянування, що спиралося тільки на матеріялістичних обчисленнях, не брало до уваги духової сили України. Перецінюючи наслідки розкладової роботи, москалі не числилися з тим, що Україна в основі християнська у своїх масах, і що велика частина інтелігенції, а передусім молоді, пережила в сорокових роках могутній струс релігійного і національного відродження.

Росія не мала такого типу молоді, як українська молодь, на духовий образ якої впливали цілі покоління згідно з засадою: „Бог, батьківщина і власна честь”. Російська молодь, що тужила за ідеалами, пережерта ате-

ізом, частинно нігілістична, шарпалася в пошукуванні цілей та шляхів. Отже Росія не була важким матеріалом для морального розкладу. Але інакше Україна. І тому, а головню маючи на увазі свої імперіалістичні цілі, московський наїзник застосував у відношенні до України куди сильніші засоби, щоб виховати послухне знаряддя для своїх цілей, щоб вбити сильні індивідуальності, а виплекати роботи, покручі і карикатури.

І тому в міру того, як триває в Україні московське поневолення, під постійно зростаючим натиском ворожого насильства, відбулися і далі відбуваються основні зміни не тільки в організаційній чи економічній структурі народу, але і в його духовому житті. І це останнє, безумовно, найважливіше.

Очевидно, було б справою надто односторонньою вважати все, що діється на рідних землях, за вислід чужого натиску, і не добачати величезних зусиль самого українського народу, щоб у цю накинену йому чужою рукою форму вливати власний дух. Є також безсумнівним факт, що в історичній хуртовині, яка вже понад сорок років шаліє на наших землях, згинуло не одне лихо, яке затруювало українське життя, а наверх вийшли нові сили й елементи, високоартісні і надзвичайно цінні для майбутности України.

Але базувати свої передбачення тільки на цих позитивних виявах життя і потішати себе тим, що дух народу сильний і що йому не запрожує ніяке викривлення, було б дуже дешевим, а навіть вельми шкідливим оптимізмом.

Бо передусім не вільно забувати, що життя в Україні формується не з волі народу, але під впливом окупанта, який керує насильством із властивою йому безоглядністю у виборі засобів. Далі, матеріалізм і раціоналізм, що поширилися були в Україні перед большевицьким поневоленням, особливо в колах інтелігенції (що мало бути доказом її „поступовости”), підготували ґрунт під засів большевицького діалектичного ма-

теріялізму. До того ж наше шкільництво, насичене антирелігійним елементом, не могло дати молоді достатніх підстав, щоб вона могла протиставити щось позитивне советській науці, втолочуваній з диявольською послідовністю.

Панівним тоном у нашому умовому житті, що йшло завжди з деяким запізненням супроти Заходу, було поширене з кінця XIX століття безкритичне звеличування людського розуму і захоплення могутністю науки. Ренесанс християнської думки на Заході і щораз дальший відхід від матеріялізму в його науці, поворот його вчених до покірної постави супроти таємниць буття, — все це, на жаль, не встигло ще до них дійти. Очевидно, що вихована на такому підложжі українська інтелігенція не мала твердого ґрунту, щоб протиставитися суцільній і в своїй односторонності незвичайно послідовній советській доктрині, що обожує „науку”, звичайно, в советському цього слова значенні.

Не допомогли тут геройські зусилля чільних українських інтелектів, які з подивугідною відвагою намагалися спротивитися натискові духової советизації. Вони натрапляли на позбавлені потрібного ґрунту уми і кінець-кінцем були розчавлені окупантом.

Тому советська філософія, зацеплювана під усіми, найневиннішими навіть видами, западає щораз глибше в уми людей, тим більше, що в політичних умовах немає жодної реальної можливості протиставити їй речеву критику хоча б тільки яскравих логічних хиб матеріялізму й подавати наукові тези, що заперечують цей матеріялізм. Яким же характеристичним є тут приклад тих молодих людей, які покінчили високі школи в Україні і тепер, опинившись на еміґрації, все ще переконані в тому, що немає іншого способу логічного думання, як тільки діалектичний.

Але найгірше виглядає справа молоді в Україні. І це до неї стосуються трагічні слова енцикліки „Дівіні Іллїс Маїстрі”: „А є також край, де дітей видирають з лона

родини, щоб виховати (точніше висловлюючись, щоб zdeформувати і zdeправувати) в союзах і школах без Бога, в безбожності і ненависті за крайніми соціалістичними теоріями, повторюючи щавдиву і стократ від Іродової жахливішу різню дітей.”

В Україні вже понад сорок років відбувається систематичний і продуманий процес морального деформування і деправування молоді, та процес виховування дітей і молоді на засадах комуністичної ідеології, вточування умів доростаючих поколінь у тісні схеми матеріалізму, викривлювання культурного дорібку українського народу і його минулого. Цей процес проходить двома шляхами: на одному з них діють організації молоді, на другому — система навчання.

Советська урядова статистика начислює в Україні 34,000 народніх і середніх шкіл із 6 мільйонами учнів, 7 університетів і 127 інститутів із 326,000 студентів, та 635 технікумів із 375,000 студентів. Дітей у віці від 9 до 14 років охоплює піонерська організація, побудована на зразок московської, якої, насправді, є філією. Піонерська організація охоплює приблизно три мільйони дітей. Вона підготовляє майбутніх комсомольців, а комсомол є школою майбутніх членів комуністичної партії. Комсомол охоплює молодь від 15 до 26 років і начислює приблизно 3,320,000 членів, при чому найсильніше репрезентована в ньому шкільна молодь: майже половина середньошкільної молоді і 82 проценти студентства належать до комсомолу. Селянська і робітничка молодь, яка працює в промислі, не так охоче вступає до комсомолу: він охоплює тільки 25 проц. селянської і 36 проц. робітничої молоді.

Високий відсоток шкільної молоді в комсомолі пояснюється опортуністичними мотивами: комсомольський квиток і звання активіста відкривають шлях до школи і кар'єри. Цей шлях відкритий навіть для тих комсомольців, які брак здібности заступають ідеологічною відданістю. З цієї нечисленної, мабуть, групи молоді, з

обмеженою інтелігенцією і прибільшеною амбіцією, ре-
крутуються майбутні діячі партії і щирі прихильники
режиму.

Цих прихильників дає й інша група. Робітничу мо-
лодь фаворизується при прийманні на студії, особливо
високі. Але вже помітна тенденція до переформовуван-
ня упривілейованих суспільних верств у дідичну кля-
су. Вже в 1938 році 42 проц. студентів високих шкіл на
терені Советського Союзу були дітьми урядовців або
фахівців, тоді як відсоток дітей робітників упав у період
1933 — 38 рр. з 50 проц. до 34 проц. Цей процес поста-
вання нової большевицької аристократії є вислідом під-
вищування шкільних оплат, обмежування числа сти-
пендій і примусового спрямування молоді на працю
в індустрії.

Завдання обох молодечих організацій: піонерської і
комсомольської — можна передати в кількох словах: ви-
ховання молоді в дусі матеріалізму, відгороджування її
від родини та релігії і протидіяння їх впливам; безмеж-
не звеличування у свідомості молоді Росії й її досягнень
у ділянці „будови соціалізму”; прищеплювання погорди
до всього, що має на собі печать культури Заходу; вре-
шті формування нової моралі, наказом якої є шпигуван-
ня учителів, товаришів, навіть власних батьків і яка
підносить донощитство на рівень героїзму. Виховним іде-
алом піонерів є 12-літній хлопець, Павлік Морозов, за-
мордований селянами за донос на власного батька.

Всі ці завдання здійснюється на сходах, мітингах,
святкуваннях урядових дат, через стінні газети, диску-
сії в пресі і правдиві або фабриковані листи до редакції
„Піонера”, „Молодої України”, „Зміни” й інших. Мето-
ди різнорідні, але наслідки не завжди відповідають за-
думам.

Молодь приневолена до бездушного проликування
комуністичної фразеології, є сповнена не запасом знан-
ня про світ, але баястом незрозумілих для них окрес-
лень і сльоганів. Комуністичні виховники „нової люди-

ни” не осягають своєї мети, розвиваючи радше в молодому поколінні інстинктивні опори проти засвоювання марксизму. Але є й негативна сторінка цих виховних метод: вони обезцінюють в умах молоді вартість великих слів, гасел і ідей. Визволення, прапори, крокування в перших рядах... — це все звучить для цієї молоді як порожні і фальшиві фрази.

Те, що не зуміє досягнути організація, має доповнити школа. Очевидно, що в школах немає навчання релігії, але шкільні підручники, дуже часто перекладені з московських, впоюють в душу дитини тези марксизму-ленінізму таким самим способом, яким раніше вчили засад віри. Їдь комуністичного катехизму впорскується дуже спритно. В підручниках цитати з творів Енгельса, Леніна і промов вождів большевизму переплітаються з уривками творів українських письменників і поетів, Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка. Діалектичний матеріалізм подається дитині в осі із залишків національної культури.

Найвище місце в загальноосвітніх науках займає історія. Є це історія „о ребур”. Визначні історичні постаті представляється деколи як руйників і зрадників народньої справи, а натомість декорується ореолом величі маловідомі особи, прізвища, вигребані з дна історичних архівів, або особи, заслуги яких у світі об’єктивних історичних даних принаймні сумнівні.

В підручнику старовинної історії визначні місця займають Геракліт із Ефезу і Демокрит із Абдери, перший за тезу про вічний рух, прототип гегелівської діалектики, а другий за свій матеріалізм. Платона і Аристотеля осуджується. Вергілій є дрібним землевласником, який бавиться укладанням віршів, Меценат — людина, яка доробилась маєтку на проскрипціях. Папи середньовіччя — це великі феодали, які займалися банковими операціями і „торгівлею відпустами”, натомість ересі перших віків християнства втішаються великою симпатією советських істориків. Італійський Ренесанс

не знаходить у них признання, як буржуазне явище, йому протиставляється „правдивий, загальнолюдський гуманізм” Маркса, Енгельса, Леніна. Лютер дістає негативну оцінку за те, що був прихильником панщини, а ще гострішу оцінку дістає Кальвін, творець „релігії надриваючої кляси капіталістів”. Зі сторінок історії, де описується діяльність єзуїтів, вибухає пристрасна ненависть до цього чину і до папства. Рішельє, великий міністер Людовика XIII, — жорстокий поневолювач французьких селян.

Історія США — це історія жорстокого винищування індіан і нелюдського утиску муринів. Велика французька революція з її декларацією прав людини і громадянина не витримує ніякого порівняння з большевицькою „революцією” і ленінською декларацією прав із 1918 року. Наполеон був агентом буржуазії, який у своєму цивільному кодексі захищав приватну власність і відмовляв жінкам громадянських прав.

Найбільше покалічено історію України. Їй ампутовано цілу княжу добу, а зформувалася Україна тільки для того, щоб якомога скоріше об’єднатися навіки зі старшою, культурнішою Московщиною. Особливо гротесковою з точки зору історичної правди є історія взаємовідносин України і Московщини. Найновіша історія України — це вже тільки історія розвитку марксизму і комуністичної партії на українських землях. В цьому підході українська визвольна боротьба 1917-1921 рр. — це протинародня затія української буржуазії, що мала своєю метою ще більше поневолити українських селян і робітників, — це тільки шлях зрадництва й авантюри. Листопадовий чин — теж витівка української контрреволюційної буржуазії. Петлюра — зрадник робітничої кляси, авантюрист і запроданець, агент буржуазної Польщі. Коновалець — моральна пшилизна, зрадник народу, агент на службі німецької розвідки. Степан Бандера і генерал Чупринка-Шухевич — це „звироднілі бандити” на службі чужих, німецького й американського

імперіялізму, які гнобили й винищували українських селян і робітників.

Погляд советських істориків на історію людства надзвичайно спрощений. На початку була первісна спільнота, в якій не існувало приватної власності і панувала ідеальна рівність. Але цей блаженний стан був короткотривалий. Первісна спільнота почала зникати, з'явилося поняття приватної власності, постала суспільна нерівність і поділ на класи. З цією хвилиною над людством повисла чорна ніч, яка тривала довгі століття, переривана на короткі моменти проблесками бунту гноблених мас проти визискувачів. Нарешті 1917 року — розвиднілось. Настала нова ера, большевицька революція скасувала визиск і кривду і почала будувати нове, щасливе життя. Советська Україна йде слідом великої батьківщини пролетаріяту — Росії.

Такого роду „науку”, нісенітницю і брехні втовкмачується в голову дитини, яку щільно відгороджено від будь-яких українських національних впливів, яку піддається не тільки в школі, але й поза школою оглуплюючому діянню пропаганди. Таким шляхом московський наїзник намагається створити нову людину, людину колективу, бездушного робота, видресуваного в механічному повторюванні лозунгів і в звеличуванні добродійної діяльності партії і влади, а передусім Москви. Годується в ресорті комунізму потвори з викривленим поглядом на світ і зі скаліченою моральністю. Образ потрясаючий і грізний.

Оця поспішно вишколювана маса скалічених душою „вузьких спеціалістів” із певним мінімумом відомостей, достатніх, щоб вони могли виконувати передбачені для них функції, спеціалістів, які глибоко переконані, що вони здобули всі розуми світу, — це сумний образ тих людей-роботів, які вже частинно починають заступати винищене окупантом або вже догораюче покоління передвоєнної української інтелігенції.

Навіть та частина української молоді, яку окупант,

помимо наполегливих, безупинних деморалізаційних і деструктивних заходів, — не зумів винищити, молодь, яка є найбільше талановита, інтелектуально вивінувана, морально незіпсута і яка, незважаючи на всі старання ворога, займає приховано критичне становище до його виховних намагань, — навіть ця молодь є поважно загрожена. Небезпека йде з найбільш несподіваного боку.

Навчання природничих наук ведеться в українській советській школі таким способом, щоб виразно, на кожному кроці витягати з поданих фактів світоглядні висновки, очевидно піддержуючі тези діалектичного матеріалізму.

Перекручування фактів, поминання невіддільних фактів, затирання межі між фактами і довільними висновками та на нічому не спертими гіпотезами — все це творить павутиння, що має омотати уми молоді, нездідної до критичного відрізнення того, що є безсумнівним науковим фактом, а що тільки довільною думковою конструкцією, суперечною з фактами.

Ця небезпека куди грізніша від так типового фальшування історії і літератури. Бо учень у школі наставлений припускати, що ті чи інші історичні факти подано йому доцільно неправдиво, може теж відкинути коментар до якогось літературного твору, коментуючи собі на свій лад його зміст. Але йому важко припускати, щоб те, що його вчать із ділянки природничих наук було теж зфальшоване, а крім цього, при найбільш критичному підході, йому незвичайно важко відділити те, що є правдивою наукою від того, що є тільки її діалектичним натяганням. Внаслідок цього, навіть молодь найбільш критично наставлена до советських виховних заходів насякає втолоченими в її уми природничими тезами, які не-свідого, але дуже успішно формують її світогляд.

Небезпека, яка з цього випливає, виступить наглядніше, коли собі усвідомимо, що незважаючи на всі переміни, які відбулися в Україні, йде про засадничу річ: чи майбутня українська культура буде розвиватися згід-

но зі своєю тисячолітньою традицією, стисло зв'язана з мислею західної культури, гуманізмом і християнством, чи навпаки, вона має стати тільки одною з відмін такої чужої українському духові російської культури, отже по думці слів Сталіна „національною формою, міжнародною (значить московсько-комуністичною) духом”. А не треба забувати, що в своєму систематичному змаганні до накинення Україні московської культури, Москва вважає наймогутнішим знаряддям природничі науки в їх марксистському сосі.

Чи все ж таки комунізм зуміє втілити свій ідеал „людини колективу” в стовідсоткове, масове явище? Проблема зводиться до того, чи за кілька десятків років можливо вимазати століття християнства. Висліди боль шевицької праці все ще неспівмірні із вкладеними зусиллями, і молодь, навіть та, що народилась і виросла в добі неволі, неохоче в своїй масі сприймає пропаганду. Вплив середовища не є, всупереч твердженням марксистів, вирішальним у формуванні особовости. Існує деякий духовий атавізм, щось, що змушує наvertати до віри і звичаїв батьків. Та й середовище не однорідне. Покоління, яке виросло в зв'язку з культурою Заходу, яке москалі не встигли ще винищити, особливо покоління з західних земель України, для комунізму втрачене: хоч притиснене терором і приневолене до мовчанки, воно протиставляє деправуючому діянню школи й організації свій традиційний стиль життя.

Але найбільшим ворогом комунізму є сама дійсність, убога й примітивна, дійсність разючих матеріяльних нестатків і повних церков, дійсність така далека від тієї, про яку голосить пропаганда і пишуть автори советських підручників. Цю дійсність важко заховати навіть від очей дитини.

Комунізм прагне заступити молоді все — ідеали, родину, релігію. Але родину буде любов, вона надає барви і магнетичної сили молодечим ідеалам, вона також є суттю релігії. Комунізові чуже почування лю-

бови, він вказує своїм адептам ворогів, розпалює фанатизм ненависти, але не може вказати ні на що, що людина мала б любити. Комунізм заступає ідеал християнської любови гротесковою підмінкою азійського культу особи. Культ Сталіна, з наказу Москви впав, — що лишилося? Холодна абстракція партії, яка так же мало може сказати молодій уяві, як і математичне рівняння.

Це й є моменти, які подають надію, що москалям не вдасться стовідсотково виховати робота, „людину колективу”. Бо підставовими чинниками виховання є любов і дисципліна, бо метою виховання є навчити любити, бо тільки любов родить добру волю, отже любов є тим незаступимим мотором, тим вогнем, послаблення якого або загашення загрожує вихованню, бо дисципліна без любови дає тільки сповидно добрі висліди, бо добра воля, а не дресура говорить про вартість дозрілої людини. А тимчасом ми можемо спостерігати, як ступнево заникала любов в советському устрої, що діється із таких причин:

1. Відривання дитини від родини і насичування її постійно підмінками дому і підмінками матерів. Дитина в цьому стані нездатна збудити в собі почуття прив'язання, з якого зроджується свідома любов з усією гамою почувань: радості, вдячності, туги, родинної співвідповідальності, довір'я і ін.

2. Відповідно спрепаровані фільми і часті прогулянки показують дітям велетенську, потужну, багату „советську батьківщину”. Малі глядачі захоплюються могутністю країни, в них росте гордість і зарозумілість, але немає в цьому почування любови, що охоплює однаково великі і малі речі, потужні і слабкі.

3. Діти і молодь ростуть під тиском матеріальних вартостей і технічних здобутків, які можуть збуджувати подив і яких можна прагнути, але не можна любити (інше почування до коня, а інше до авта, яке кожної хвилини можна замінити на авто нової марки).

4. Зміна місця не тільки в географічному значенні.

Система частоті зміни відділів, у яких вчиться і працює молодь, не дає розвинути дружні, цього найшляхетнішого роду любові. Обсервуючи життя молоді в УРСР, бачимо, що комуністи свідомо не хочуть допустити до того, щоб у неї розвивалось почуття товариської дружні. В так званій системі бригад існує лише спільність інтересів і постійно побуджуване суперництво між поодинокими бригадами, як і в змаганні одиниць.

5. Боячися комплексу Лотової жінки, комуністи гонять своїх людей завжди вперед, як коней у наочниках, не дозволяють оглядатися на боки, а тим паче назад, бо почування жалю або туги може послабити їх розгін.

6. У шкільних програмах, як і в літературі, завважається процес прищеплювання „любви до машини”. В двадцятих роках у такого роду поезії визначався В. Маяковський. Тепер зі советського Парнасу спроваджено до дошкілля машину, як улюблену тематику забав, пісень, ігор. У фабриках віддають машину „лід опіку” старшої молоді, щоб пізнала її, „полюбила”, захоплювалась її конструкцією. У зв'язку з цим новим бездушним об'єктом „любви” — dokonano ще один злочин на людині: згвалтовано в ній природні почування до землі.

Тому можна сподіватися, що москалям, хоча вони завдають українській молоді, пляново і безупинно, жакликих ударів, винищуючи її морально й обмежуючи та викривляючи її інтелектуальний розвиток, чим вони і стимулюють майбутнє обличчя українського народу, — все ж таки не вдається виховати людини-робота в масі. Але це безсумнівне, що комуно-московське виховання робить жакливі спустошення серед української молоді. Цей цинічний і злочинний виховний процес залишає дуже глибокі сліди в душі молодого українського покоління, замикає цьому поколінню шлях до об'єктивного знання про світ, даючи йому взамін карикатуру. Молодь в Україні має дуже обмежений і односторонній доступ до скарбниці власної, національної культури і ціл-

ковито відрізана від культури Заходу. Цю інтелектуальну порожнечу має їй заступити перещеплюваний на український ґрунт московський комуністичний примітив.

А тимчасом для нікого в ССРСР не є таємницею, що це не фашистівсько-шпигунські осередки, але саме власна молодь, і це молодь народжена і вихована в советській системі пробувала постати проти неї в Москві. І Москва здає собі теж із цього справу, що в Україні молодь, народжена і вихована в советській системі, займає приховане критичне, як не вороже до неї становище, що це вона заповнює церкви, поповняє ряди хуліганів і бунтується проти безнадійности советського життя та стандартних лозунгів.

Але коли йдеться про Україну, — то Москва зовсім не думає міняти виховної системи чи шукати якихбудь зарадчих засобів проти цього лиха. Бо так як Москві зовсім не йде про перемогу комунізму в світі, але тільки про підкорення собі світу шляхом комунізму, — так само Москві не йде про комуністичну Україну, але про Україну обезсилену, підкорену і знищену комунізмом. Москва свідомо і доцільно нищить морально і деправує українську молодь, бо вона прагне довести Україну до зникчеміння і духової руїни, до повної денаціоналізації і затрати її індивідуального національного обличчя. Бо Москва прагне, щоб Україна назавжди залишилася колонією Москви, безплатним постачальником збіжжя, вугілля і сталі. І тому стан постійного духового недорозвитку, духового паралічу — оце советський ідеал для Малоросії.

З уваги на це політику супроти української молоді ведеться тільки під кутом загрози з боку евентуального пробудження національної свідомости тієї молоді. Є бажаним, щоб ця молодь покидала Україну, шукаючи кращих умов життя поза межами батьківщини, щоб вона розпливалася в російському морі, щоб за всяку ціну

денаціоналізувалася. Для цього використовується кожну нагоду.

В останніх десятих роках існують дві такі досконалі можливості розправлятися псевдолегальним шляхом із нельояльним, або під національним оглядом певним елементом.

Перша можливість — це закон про студіюючу молодь на кошт держави: ця молодь, після закінчення студій мусить впродовж трьох літ працювати там, куди вишле її держава. Очевидно, що в періоді освоювання цілин не може бути й мови про інші терени праці, ніж обняті плянами освоювання. Українську молодь висилають здебільша в Казахстан, на Алтай, в арктичні терени, в Челябінську й Омську області. Це не тільки гвалтування особистої свободи, особливо дошкульної на порозі життєвої кар'єри, але здебільша повна ліквідація цієї молоді. Бо в практиці тільки діти впливових партійців, стовідсоткові малороси і провірені, беззастережні раби режиму повертаються по трьох роках цієї примусової праці. Інших поглотує адміністраційна машина, або вони попросту не знаходять праці в Україні і тому приневолені залишатися на місцях свого заслання, в той час, коли тисячі московських абсолювентів високих шкіл дістають свої спрямування саме в Україну, де вони й після трьохлітньої праці залишаються, створюючи сильні бази русифікації. В цей сам час тисячі української молоді на засланні в арктичних теренах гинуть внаслідок жахливих життєвих обставин і виснажуючої праці, інші, відірвані від рідного середовища, традиції, родини — денаціоналізуються.

Про розміри спрямувань української молоді з високою освітою поза межі України — свідчать хоч би тільки такі дані з урядової статистики на протязі тільки двох літ:

1) 2 жовтня 1954 р. ЦК КП України подає, що до радгоспів зернових районів Казахстану направлено з

України 4,400 спеціалістів з вищою освітою, 1,200 з них — інженери.

2) Рік пізніше ЦК КПУ подає, що „з 16,000 учнів республіканського управління трудових резервів у радгоспи і МТС Казахстану було направлено більше 11 тисяч чоловік. На освоєння нових земель було направлено також понад 60 проц. випускників сільськогосподарських, зоотехнічних і ветеринарних інститутів та технікумів, училищ механізації сільського господарства УССР;

3) 1-го лютого 1955 р. рада міністрів УССР і ЦК КПУ — прийняли постанову, де визначалися завдання по дальшому добору і направленню „на добровільних началах” юнаків і дівчат на постійну роботу в цілинні господарства. В виконанні тієї постанови від лютого до квітня 1955 заслано на цілинні степи Казахстану близько 73 тисячі юнаків і дівчат та 18,000 спеціалістів.

4) У звітній доповіді VIII з'їздові КП Казахстану, 24 січня 1956 р. — секретар ЦК КП Казахстану Л. І. Брежнев відзначив, що лише за два роки з України до Казахстану на освоєння нових земель приїхало більше 93,000 фахівців.

Це є тільки неповні дані впродовж двох літ. Сьогодні наші втрати сягають соток тисяч, а урядова статистика виказує, що українці становлять 10.8 проц. всього населення Казахстану, що начислює 10,934,000 мешканців. — Це наша молодь. Її місце в Україні зайняли москалі. Ця сама урядова статистика виказує, що 10 проц. населення автономної республіки Комі становлять українці: це наша студіююча молодь — і її місце в Україні зайняли москалі.

Другим легальним засобом, яким користується адміністрація, щоб видалювати українську молодь поза межі батьківщини, а потім цю молодь, відрізану від рідного середовища, родини і традиції — деморалізувати і денационалізувати — є закон, який накладає на всіх випускників десятирічок обов'язок дволітньої практики

на заводах, у ремеслі і в рільництві. Практично, цей закон став у руках режиму засобом селекції молоді, засобом русифікації краю. Практично, цей закон замикає вступ на університети тій молоді, яка ще залишилась українською, або молоді, щодо якої існує підозріння, що вона ще не достатньо національно вихолощена, бо вступ на університети залежний від opinii директорів фабрик і колгоспів. Тільки москвини і їм послужні раби, провірені малороси, можуть продовжувати студії на університетах після дворічних практик. Для української молоді немає стипендій, немає вільних місць, їм підсувається сугестія, що в інших республіках „советської батьківщини”, от хоч би і в РСФСР, вони легко будуть допущені до університетських студій і навіть наділені стипендіями. І тисячі української молоді, абсолювенти середніх шкіл, які на найтяжчих роботах працюють в колгоспах, заводах і шахтах, щоб вирватись із важких і безперспективних умов життя, — йдуть по лінії цих сугестій. Урядова советська статистика подає, що у шкільному році 1960/61 на 343.600 українських студентів високих шкіл тільки 260.900 студіювали в Україні, а 82.700 поза її межами. Це значить, що в шкільному році 1960/61 приблизно 25% університетської молоді мусіли покинути батьківщину, щоб могли продовжувати студії. Наслідки не дають на себе ждати. Ця сама урядова советська статистика виявляє, що вже тільки 51,2% українців, що жили в 1962 році поза межами України, — вважали українську мову своєю матірною мовою.

Очевидно, що всі ці практики адміністрації бачить населення України. Слабодужи намагаються втікати від своєї національності. Стверджує це й статистика, яка подає, що в 1959 році на 1000 подруж у містах України 263 були мішаними подружжями, а 12,2% українців вважали вже російську мову своєю рідною мовою.

Здається, що в жодній країні світу — молодь не переживає такого лихоліття, як саме в Україні. Це діється тому, що окупант прагне за всяку ціну назавжди

забезпечити собі володіння Україною, у виді своєї колонії. І тому саме московський окупант намагається українську молодь, що є майбутністю українського народу, що буде формувати його обличчя, — різними рафінованими засобами, з цинічною неперебірливістю, — морально нищити, духово деградувати і вповні денационалізувати, намагається перетворити українську молодь у бездушну масу роботів, послухно виконуючої його замисли. Це є найбільша, найжакливіша загроза, яка колинебудь в історії України стояла перед українським народом.

Ми, члени української політичної еміграції, мусимо собі це усвідомити, що стоїмо в обличчі найбільшої загрози, що стоїмо перед ділянкою, в якій йде найсутєвіший, вирішальний бій за дальшу екзистенцію української нації, а тому наша протидія мусить бути особливо передумана, скоординована, постійна і сильна.

ЛІТЕРАТУРА

А. А. Исупов: *Национальный состав населения СССР* (по итогам переписи 1959 г.) — Издательство „Статистика“, Москва, 1964.

В. Ф. Фініков: „Україна — цілині” — Т-во „Знання” УРСР — Київ, 1963.

А. С. Макаренко: *Педагогічна поема* — в англійському перекладі: “The Road to Life” (An Epic of Education) — in 3 parts. — Москва, 1955.

А. С. Макаренко: „Книга для батьків” — в англійському перекладі: “A Book for Parents” — Москва, 1953 р.

A. S. Makarenko: *Learning to Live. Flags on the Battlements* — Москва, 1953.

Joseph M. Bochenski — Gerhart Niemayer: “*Handbuch des Weltkommunismus*” — Freiburg — München, 1958.

Українська Радянська Енциклопедія, Київ, Академія Наук Укр. РСР, 1959-65 — 17 томів.

Релігійне пристосовництво та атеїстичне виховання (Академія Наук Укр. РСР — Інститут філософії) — Київ. Наукова думка, 1965.

J. M. Bochenski: “*Zur Kritik des Kommunismus*” (Handbuch des Weltkommunismus) — Freiburg — München, 1958.

W. W. Kulski: "Die Situation des Individuums" ("Handbuch des Weltkommunismus"), Freiburg — München, 1958.

Книга для читання з історії Української РСР з кінця 50-их років 19 століття до лютого 1917 — Київ, 1961 (стор. 417).

Хрестоматія з історії Укр. РСР — том 2 — 1861 - 1917 — Київ, 1961.

Ефімов О. Нова історія, для 8 кл. середн. шкіл, Київ, 1958.

Космінський Е. Історія середніх віків — для 6-7 кл. середн. шкіл — Київ, 1960.

Скаткін Н. Книга для читання з природознавства, для 4 кл. — Київ, 1960.

Войтко В. Науковий і релігійний світогляди непримиренні, Київ, 1962.

Моренець П. Вивчення укр. радянської літератури у 8-річній школі — Київ, 1962.

Мрига В. Радянська школа на новому етапі — Київ, 1961.

З'їзд учителів Української РСР — 14-16 жовтня 1959 — Київ, 1960.

Мацкевич О. Огни Казахстана, Москва, Профиздат, 1959.

Планирование потребности народного хозяйства в специалистах — Москва, Госпланиздат, 1959.

Гершберг С. Разведчики будущего — Москва, Госполитиздат, 1959.

Manning, C. A., *Ukraine under the Soviets*. New York 1953.

Buchholz, A. *Ideologic und Forshung in der sowjetischen Naturwissenschaft*. Stuttgart, 1953.

Kline L. (ed.) *Soviet Education*. London 1957.

De Witt N. *Soviet Professional Manpower: Its Education, Training and Suply*. Washington 1955.

Lange, M. G. *Totalitaere Erziehung*. Frankfurt a. M. 1954.

Markert W. *Der Mensch im kommunistischen System*. Tübingen 1957.

Лихолат А. В. Разгром националистической контрреволюции на Украине (1917 — 1922 гг.) — Госуд. Изд. Политической Литературы, Москва, 1954.

Кузьмичов П. М., Орлов В. О. — *Новітня історія (1945 — 1963 рр.), 11 клас* — „Радянська Школа” — Київ, 1965.

Кривогуз І. М., Прицкер Г. П., Стацкевич С. М. — *Новітня історія (1917 — 1945 рр.), 10-11 класи*. „Радянська Школа” — Київ, 1964.

ЧАСОПИСИ І ЖУРНАЛИ:

„Правда України”, „Радянська Україна”, „Молодь України”, „Зміна”, „Пионер”, „Биология в школе”.

УКРАЇНЬКА НАУКА У ССРС

Положення української науки у ССРС цілковито узалежене від національної політики, подиктованої політичними інтересами московського більшовизму, який завжди заступався і репрезентував справу російського народу і російської імперії, неодмінно продовжував в тому відношенні традиції царату по лінії русифікації не-російських народів в межах царської держави.

Ідучи цим шляхом від століть, московське біле чи червоне правління намагалося і намагається знищити окремішність українського народу, забираючи йому його давнє ім'я **Русь**, узурпуючи собі українську ранню історію і культуру Київсько-Галицької і Литовсько-Руської діб, і останньо старалося навіть перекрутити правду про Шевченка, відродителя модерного українства, і вчинити з нього пролетарсько-комуністичного ідеолога і пробоевика нібито московсько-української дружби народів. Треба тут ствердити, що в обставинах советської дійсности смертельним воротом окремішности являється не так сама доктрина марксистівського комунізму, але традиційна московська, шовіністична та імперіалістична ідея і політика, які вживають тільки комунізму як дуже успішного засобу в поневоленні неросійських, а в тому і українського, народів, і в будові однієї — неділимої російської імперії.

А тому, що національна культура являється одним із найістотніших елементів і спонь окремішности національного життя даної нації, московські володарі з давен-давна передовсім старалися знищити окрему українську культуру як один із сподіваноуспішних засо-

бів обмосковлення українського народу, а зокрема вони завзялися скомпромітувати, зубожити, а згодом і зліквідувати українську національну науку.

Українська наука зі суто національним характером була із багатьох причин не бажаною для московської влади на Україні. Перше, вона була доказом окремішності українського народу від російського. Друге, вона якнайгостріше цю окремішність у науковий і об'єктивний спосіб доводила. І третє, вона і підсичувала і оживляла це почуття окремішності нації, доказуючи її зрілість і вартість. Вона підсичувала почуття національної гордості нашого народу, бо всна навіть в довгі роки неволі, досягла була високого рівня, перевищаючи науки деяких інших, політично вільних народів.

Советський наступ на українську національну науку не є і не був чимсь новим. Це тільки продовження традиційної політики обмосковлення і на це є багато історичного, доказового матеріялу. Вже в 1681—1693 рр. московський патріярх забороняв уживання в Богослужбах церковних книг друкованих на Україні, а згодом він і заборонив їх і на Україні друкувати, мовляв, щоб захоронити Православну Церкву перед римською схизмою, яка ніби там ширилася, чи могла була ширитися. У забороні однак була суть політична, а не релігійна. У 1720-му році цар Петро I потверджує своїм указом заборону друкування книг на Україні і наказує їх там привозити з Московщини.¹⁾

Причина такої настанови московського патріярхату і царського уряду дуже проста. В тодішні часи українська Православна Церква була меценатом і центром української культури та науки і заборолом національної окремішності. Проти неї спрямувалися перші удари політики обмосковлення України.

Згодом вістря московського імперіялізму спрямовувалися проти будь-яких проявів українського націо-

1) N. Chirovsky, *Old Ukraine*, Madison, 1963, ст. 325

нального і культурного життя: українських масонських гуртків, Харківського Гуртка, Кирило-Методіївського Братства та інших форм організованого культурного буття. Явним і дуже неперевибірливим засобом московської боротьби проти вільної національної культури і науки були т. з. Емський Указ і його валуєвська інтерпретація, що між іншим забороняли друкування книг українською мовою і тим самим виключали один із найважливіших засобів наукової роботи. У висліді цього указу шовіністична московська цензура намагалася вбити будь-який прояв об'єктивної української науки.

На царській традиції, більшовики розробили чотири головні методи нищення української науки. Поперше, реалізовано на велику скалю перетягання українських наукових і культурних діячів у московський табір і на службу московським культурним та політичним цілям. Вже у 17 і 18-му століттях перекуплювано українських культурних діячів, переводжено їх у Росію, створювано їм там нібито кращі умови праці, але на ділі їх повертано у „культурних” невільників, примушуючи їх працювати по лінії московських „культурних” тенденцій. Яворський, Прокопович, і інші можуть бути історичними прикладами такого перетягання, яке безперерійно продовжується сьогодні в ССРСР прерізними засобами. І так, наприклад, журнал „Радянська Освіта” за 20 і 23 січень 1965 нарікає на брак вчених на Україні і на це що українські наукові сили перетягаються в Академію Наук Російської Федеративної ССР. Тому, що наука невідзовно потребує відповідних умов, матеріального забезпечення і спокійної атмосфери. Більшовики її ніби обіцяють. Одні ідуть на цю пастку, надіючись, що все ж таки вони зможуть служити рідному народові, інші, характером слабші, ідуть на „наукову” співпрацю з ворогом.

Подруге, советська т. з. наукова робота іде на повну фальсифікацію фактів, тенденційну інтерпретацію, або промовчування наукової правди, і змушує і українських

наукових робітників робити це саме. Фальшується історію, лінгвістику, соціологію, економію, та й інші ділянки гуманістики і соціальних наук в дусі єдино-неділимства Росії, провідництва російського народу і марксистівської еволюційної інтерпретації соціальних явищ. Досить взяти до рук Лященка **Історію російської національної економії**, Летича **Історію російської економічної думки**, Нестеренка, Романенка і Вирника **Очерки розвитку народнього господарства Української ССР** та багато інших робіт з ділянки української літератури, музики, мистецтва, історії і мовознавства, щоб наглядно переконатися про насильне перекручування правди в науковій роботі в ССРСР і Україні у відношенні до української проблематики.

Потретьє, де не змогли москалі перетягнути наукових робітників і змусити їх служити неправді, там вони примінили фізичне нищення, знова по царській традиції, яка відповідала за переслідування Шевченка, Кирило-Методіївських братчиків та й інших. В ССРСР, засланя, розстріли, тюрми, і доводження наукових робітників до самогубства безупинним переслідуванням зокрема сталися широко-стосованим засобом ліквідації української національної науки. Але була ще і друга форма фізичної ліквідації нашої культури і науки засобом винищування українських наукових установ: архівів, музеїв, бібліотек, або грабуючи наукові матеріяли і вивозячи їх в глиб Росії, або розбиранням і спаленням будинків і їхнього наукового доробку. Найкращою ілюстрацією такого поступування советського правління є спалення частини бібліотеки в Києві.

Почетверте, червона Москва широко пристосовує для своїх цілей метод компромітування українських наукових робітників. Фабрикується там псевдо-науковців, включається їх у лави справжніх робітників культури, яких провокаціями заставляється оплюгавлювати своє, як визвольні змагання і боротьбу із московським насиллям; дається науковим діячам суто агентурні роботи, як

шпигунство і провокаційну пропаганду, які вони змушені виконувати під терором, і тимсамим кидається пляму на українську культуру, коли змушується українських діячів вислугуватися в суто політичному т. з. „культурному обміні”, що його веде більшовицька тайна поліційна служба. Репорт Едгара Гувера, шефа американського Федерального Бюро Інвестиґацій, ясно говорить про це, що половина членів „культурних місій” займається попросту шпигунством і провокацією.

Короткий перегляд історичного минулого української науки і її окремих ділянок під советами вповні ілюструватиме і унагляднюватиме московську затію знищити культурні надбання українського народу як безспірний доказ його національної окремішности і політичної та духової зрілости.

В час наших визвольних змагань і короткої державної незалежности, дві українські наукові установи, Наукове Товариство ім. Шевченка і Українська Академія Наук стали скоро розвиватися і розгортати широку діяльність і роботу. Але зараз таки під час поворотної московської, тим разом — більшовицької окупації східньо-українських земель в період т. з. Воєнного Комунізму, обставини зараз таки дуже основно змінилися. Наукові робітники були змушені жити і працювати у вельми невідрадних умовах. Їхні платні були дуже низькі, вони терпіли часто голод і в їхніх житлових квартирах температура зимою не була вище 1 або 2 степенів понад zero. Тобто, каже Полонська-Василенко, і в час 1919—20-их років, наукові робітники голодували із цілою Україною. В 1919-му році вийшла друком на Україні заходом ВУАН-у тільки одна книга.

За період НЕП-у (Нової Економічної Політики) обставини були дещо змінилися в користь української науки, і то зокрема з приїздом Михайла Грушевського. Приїшов і ріст наукових видань аж по 1928-мий рік.

Але вже тоді, в час НЕП-у, почався перший наступ більшовицької Москви на нашу культуру. В 1923-му ро-

ці оскаржено було цілу низку українців за нелегальні контакти з закордоном. Арештовано було біля одної сотки людей і в тому багато вчених та й наукових робітників. Їм закинено було шпигунство в користь чужих держав. Коли прийшла інтервенція із Франції в обороні оскаржених і арештованих, тоді це ще було їм і пошкодило. У висліді більшовицької шопки-процесу, четверо запідозрених засуджено на смерть, а багатьох — на десять років тюрми. Переслідування і нагінка на українських науковців і робітників культури продовжувалися, так, що дехто і психічно не видержав і поповнив самогубство, щоб тільки звільнити себе від нелюдської пресії. Інші, або московцилися, або тікали поза межі Української ССР, щоб там затерти за собою сліди і зазнати меншого тиску терору. Клясичним був випадок із Данилом Щербаківським, визначним археологом, якого партійні діячі зацьковували до меж нестерпності. Він покінчив самогубством в 1928-му році, втопившись у Дніпрі. Згодом більшовики зрівнали зі землею і затерли слід його гробу, щоб ні спогаду, ні познаки не осталося по великому патріоті.

В 1928-му році, на передодні сталінської насильної колективізації, націоналізації і господарського плянування та й грандіозного пляну знищення України геноцидом почалася і насильна советизація української науки як духової і інтелектуальної основи українського резистансу. В 1929-му році слідує численні арешти українських наукових робітників. Приходить і горезвісний процес Спілки Визволення України, в котрому 50 відсотків оскаржених були вчені і наукові діячі. Професор Наталія Полонська-Василенко про цю подію каже так: „Процес СВУ завдав страшного удару Академії Наук. Заарештовано і засуджено двох академіків — С. О. Сфремова, і М. Є. Слабченка та кілька сот наукових співробітників; вони здебільшого не проходили через залю суду (з істориків на процесі фігурували тільки академік М. Є. Слабченко та проф. О. Ю. Гермайзе), а зни-

кали на підставі позаочних судів.”²⁾ Організатори процесу СВУ живо намагалися і Грушевського вмішати в загію, але покищо без успіху.

На процесі і поза процесом компромітовано і висміювано українських наукових і культурних діячів, а давши їм важкі засуди тюрми і депортації, їх виеліміновано із інтелектуального життя України і тим самим підкошено і українську самостійну, національну науку.

В 1930-их роках повторювалися поворотні хвилі чисток і репресій т. з. буржуазно-націоналістичних елементів серед українських інтелектуалістів. А поняття буржуазного націоналізму інтерпретовано дуже широко; хто не думав по „советськи”, тобто категоріями промосковського марксизму, корисного для імперських плянів Кремля, був відразу запідозрений в українському буржуазному націоналізмі, байдуже, що він міг бути і комуністом, і соціалістом, і демократом чи лібералом по своєму політичному переконанні. Передусім його український патріотизм визначав як ворога Москви, його називано націоналістом і призначувано скорше чи пізніше на ліквідацію.

Щоби вислідити усі патріотичні елементи в українському науковому світі, ГПУ ангажувало серед його робітників провокаторів, або пенетрувало його власними провокаторами і агентами, і цим дискредитовано і вчених і українську науку, доказуючи, мовляв, серед них безхарактерність.

Академік Михайло Грушевський, корифей нашої історичної науки, був зокрема виставлений на провокації і терор советського режиму. Його науковий авторитет був більшовикам дуже невігідний, а зокрема його історична теорія політичних початків східньо-європей-

²⁾ Н. Полонська-Василенко, „Історична наука в Україні за советської доби та доля істориків”, *Записки Наукового Товариства ім. Шевченка*, том 173, Праці Історично-Філософської Секції, Париж—Чикаго, 1962, ст. 17

ського слов'янства болюче шкодила московському імперіялізмові. Його на початку 1931-го року відсунено від наукової роботи на Україні і вислано в Москву. Там НКВД безнастанно переслідувало його допитами і вимогами тижневого зголошування на енкаведівській станиці. В часописах і журналах на нього стало велася нагинка статтями, доказуючи йому зв'язки із буржуазними націоналістами закордоном. Коли Грушевський захорував, йому недозволено було викликати власного лікаря, а операцію карбункула повірено якомусь недоукови. Приватний лікар прибув тайком, але вже запізно.

Більшовицький наступ на українську науку йшов двома етапами. Насамперед заатаковано було науковий зміст різних наукових ділянок, а потому і їхню українську форму, ліквідуючи різні українські наукові інституції, заступаючи їх вітками всесоюзних, советських. Це ясно унагляднюється, коли переглянути історію більшовицького наступу на різні ділянки української національної науки в часи перед другою світовою війною. Нам треба зосередитися на кількох виїмково важливих науках для збереження української національної окремішності; на археології, історії, мовознавстві і літературознавстві та економії.

Археологія і історія могли легко дати науковій докази старинності й окремішності української нації і науково заперечити теорію „єдиної неділимої Росії”, вони могли легко заперечити гіпотезу Погодіна-Соболевського про російське походження Київської держави, чи опрокинути історичну давність „старшого русского брата”. Археологія та історія доказували і старинність суто української культури, яку Москва заперечувала. Зокрема розшуки і досліді трипільської і перед-скитської культур та інтерпретація їхніх слідів і знахідок були не вигідні для політично-імперських плянів Москви. Тому був і наступ на археологію, припинення самостійно українських археологічних дослідів, ліквідація українських археологів і закрито український Археологічний

Комітет і його заступлено Інститутом Академії Наук Української ССР із советською регламентацією. Рівночасно нищено і ліквідовано музеї по різних містах України, вивожено музейні цінності в Московщину і фізично винищено музейних робітників.

М. Міллер у своїй статті „Доля українських археологів” начисляє з цього часу понад 50 археологічних робітників, з котрих біля 36 репресовано; їх, або розстріляно, або заслано, вони, або пропали, або не повернулися, або були приневолені зі собою покінчити, як Данило Щербаківський. Серед репресованих, Міллер згадує такі визначні імена археологів: Данило Щербаківський, Микола Макаренко, Михайло Рудинський, Сильвестер Магура, Микола Захаревич-Захаревський, Василь Греков, Генрих Мартенс та інші, розсіяні по Київщині, Харківщині, Дніпропетровщині, Одещині і інших районах України.³⁾

З 1934-го року більшовики вже були повними господарями в ВУАН, переводячи там свою псевдо-наукову, історичну тенденцію в службі російського імперського інтересу. З ліквідацією Грушевського ліквідовано і його історичну школу. По занятті західної України більшовиками, знищено там самостійність Наукового Товариства ім. Шевченка, як бастион української науки, і включено його в Академію Наук УРСР, зняряддя московської політики.

А в 1954-му році, в трьохсотну річницю Переяславського договору, комуністична партія видала офіційні тези „історичного вірую”, котрими закрито уста об'єктивним історичним студіям над минулим української нації, декларуючи що, росіяни, українці і білорусини походять від одної праруської нації, котра створила Київ-

³⁾ М. Міллер, „Доля українських археологів під советами”, *Записки Наукового Товариства ім. Шевченка*, том 173, Праці Історично-Філософичної Секції, Париж—Чикаго, 1962, ст. 112-126

ську державу, і що розподіл на ті три народи зі спільним русским коренем прийшов аж десь в XIV і XV сторіччях; що українці відділилися від москалів остаточно в XVI і XVII сторіччях під польським і католицьким впливом; що Україна безмежно багато завдячує Москві і що тільки через Москву шлях до вільної України та й що український народ має прямувати до злиття з російським.⁴⁾

Ні крихти історичної правди в оцих тезах Кремля. За об'єктивними студіями вже в VI і VII ст. східно-європейське слав'янство було поділилося на три різні етнічні групи, українську, російську і білоруську. Тимто і Київську державу треба б признати тільки політичною формацією української нації. А Москва завжди змріяла в історичному аспекті до знищення України. Україна нічого не завдячує Москві, але цілком протилежно, Москва завдячує Україні свою культуру і свій імперіальний ріст через безоглядну експлуатацію української землі і українського народу.

Але партія рішила інакше і ніхто в Українській ССР не сміє постояти за історичну правду. Історичну науку впряжено там у ридван московсько-більшовицького імперіалізму засобом політичного терору.

Проф. Полонська-Василенко начислює майже дві сотки репресованих советами істориків, істориків права, істориків економії, етнографів, мистецтвознавців і істориків мистецтва, з котрих біля 140 було розстріляних, засланих, пропавших без вістки, або ніколи не повернулося на Україну. Масаakra була така велика, що в 1935-му році вже відчувалося на Україні дошкульний брак наукових сил взагалі, а в історичних ділянках зокрема.

Посеред великого числа переслідуваних істориків можна б згадати тут щераз Михайла Грушевського і

⁴⁾ С. Manning, "The Kremlin's New Theses on Ukraine," *The Ukrainian Quarterly*, Vol. X — No. 1, Winter, 1954, ст. 22-31

його брата Олександра, Віктора Барвінського, Володимира Данилова, Василя Дубровського, Агатангела Кримського, Онукія Малиновського, Володимира Пархоменка, Михайла Слабченка, Матвія Яворського, Осипа Гермайзе, та й багато-багато інших.

Мовознавство і літературознавство були надзвичайно послідовно і інтензивно переслідуювані, бо вони не тільки доказували окремішність української нації від московської, або від будь-якого російського пня, але наголошували і замарковували постійність росту цієї окремішности, мова і література зокрема, будучи виявом культурної життєвості українського народу. Тому і ту мову і літературу, і мовознавство та літературознавство українського народу Москва постановила вбити, щоб в цей спосіб уможливити її ідею про злиття хоч би оцих грехів східньо-слов'янських націй в один московський, чи там советський народ.

Насамперед підчеркнено Кремлем першорядне значення російської мови, як мови Леніна і Сталіна і всесвітнього комунізму, ідучи по валуєвському принципу „не було, немає і не буде”. Комуністичні мовознавці засудили українську мову на ліквідацію і присудили її на злиття із московською мовою, вважаючи її малою не діалектом, який сам-по-собі не могтиме існувати. Найшовся псевдо-лінгвіст Марр, який дав нібито наукове обоснування для нормальної і постійної тенденції до злиття мов в одну мову. По цій лінії, засмічувано офіційно українську мову москвизмами, накидувано їй московську термінологію, нищено фізично українських мовознавців, примушувано говорити по московськи.⁵⁾

Коли мовний терор не приніс бажаних наслідків, Марра і його теорію про „злиття мов” відкликано, і висунено гасло про дві рідні мови на Україні як рівнорядні,

⁵⁾ Р. Смаль-Стоцький, „Поневолення української мови в совітській Україні, Тризуб, Париж, число 9-10, березень 1936

українську і російську, надіючись, що згодом, примінивши терор і дискримінацію в житті народу наділі російська мова переможе.

А далі, примінено ще один трюк. Проголошено концепцію нібито рівнорядности і природної конкуренції різних мов, переконуючи, що вища і краща мова побідить цей конкуренційний змаг, і випре інші мови, а при цьому і українську, зі вжитку в ССРСР і Української ССР. І хоч усі ці тези і гіпотези не мали ніякого науково-об'єктивного обоснування, їх силою увели в офіційне советське навчання, і засобом терору і насилля притищено національний спротив.

Богдан Кравців у своїй статті „Розгром українсько-го літературознавства 1917—1937 рр.“, начисляе біля 105 українських репресованих лінгвістів, з яких 74 або зліквідовано, або депортовано, або пропали чи не повернулися на батьківщину. Між ними були Сергій Єфремов, Петро Єфремов, Валентин Отамановський, Михайло Івченко, Микола Левченко, Михайло Мосилянський, Іван Капустянський, Антін Крушельницький і інші.⁶⁾

Українське мовознавство і літературознавство спотворюється в УСССР під московським тиском, а саму літературу важко цензурується, викидаючи з неї все що дише глибоким українським патріотизмом. Цензура десяткує і збіднює і твори українських клясиків, Шевченка, Лесі Українки і Франка, як теж і сучасних письменників і поетів, або не допускаючи до друку деяких їхніх творів, або вирізуючи з них їхні суттєві частини, у висліді даючи викривлений образ творців і їхнього літературного дорібку.

Народне господарство даної нації є невід'ємною ма-

⁶⁾ Б. Кравців, „Розгром українського літературознавства, 1917—1937 рр.“ *Записки Наукового Товариства ім. Шевченка*, том 173, Праці Історично-Філософичної Секції, Париж—Чикаго, 1961, ст. 217-307; теж Б. Кравців, *На багряню коні революції*, Нью Йорк, 1962

теріальною базою її духового і культурного розвитку, а наука про нього висвітлює його значення і можливості та сили в минулому, теперішньому і майбутньому цієї нації. Більшовики тому повели теж наступ на українську політичну економію, її історію і теоретичну основу. Корифеї української науки народного господарства, Слабченко, Багалій, Волобуєв і Доброгаєв, котрі заступалися за свободу українського господарського життя, його окремішність і незалежність від московського євразійського ринку та опрокидували його експлуатацію російським імперіялізмом, заплатили за це переслідуванням, ув'язненням, депортацією, або й смертю. Багато-багато економістів науковців і практиків важко каралися за оборону українських матеріальних інтересів.

Наступ на українську науку народного господарства посилювався у 1927—28-их роках а найбільшої натуги він досягнув був у 1933-му році. І тоді то і властиво і комплетно зліквідовано українську самостійну економічну науку, яку так хоробро захищав Волобуєв. Він у своїй роботі із 1928-го року „До проблеми української економіки”, висунув такі чотири основні тези: 1) Україна є колонією Москви; 2) Немає окремішности української економіки і культури; 3) Революція не сповнила обіцянки і сподівань на свободу; і 4) Тому теж Україні треба вийти із ССРСР.)

Такі незалежницькі думки були абсолютно несприємливі для Москви, яка з одного боку хотіла знищити незалежну господарську базу українського народу, а з другого, використати українські ресурси для дальшої будови російської імперії, цим разом під зрадливою назвою Союзу Советських Соціалістичних Республік. Волобуєва і Доброгаєва та інших поволі зліквідовано, і нове покоління нібито українських економістів, Лященко,

7) М. Волобуєв, „До проблеми української економіки”, *Більшовик України*, ч. 2-3, січень—лютий 1928

Вирник, Нестеренко, Барановський, Романенко та інші вже пишуть і друкують по офіційній лінії. Українську економічну історію починають з козацької доби, мовляв, перед тим її і не було і дають їй чисто московсько-марксистську інтерпретацію та розглядають її в „органічному” пов’язанні з московською економікою, про що вже згадувалося раніше.

Щоби нищити українську науку від самого коріння і від самих початків інтелектуального розвитку народу, Москва поневолила цілковито шкільництво в Українській ССР. Уведено там всесоюзну більшовицьку систему з чисто марксистсько-комуністичним напрямом навчання, русифікацією, боротьбою із українською „національною романтикою”, дискримінацією і методичним і постійним засмічуванням української мови, з ідеєю російського „духового” провідництва і budouчого злиття народів.

Дмитро Соловей у своїй книзі, **Українська наука в колоніальних путах**, вичисляє засоби і методи советів у нищенні цієї науки впродовж комуно-московського панування на Україні після другої світової війни.⁸⁾ Передусім Москва захопила панівне становище в оформленні науки в Українській ССР через підпорядкування собі, своєму центрові, цілої освіти і шкільної системи. Подруге, через партійну, суто московську, селекцію в прийманні до вищих шкіл, університетів, інститутів, тощо. Потрете, через централізований нагляд партії над кадрами для наукової підготовки і наукової роботи. Четверте, через централізований і партією контрольований розподіл наукових кадрів між союзні республіки, де практикується дискримінація. Поп’яте, через централізований Москвою розподіл фінансів для наукової роботи, при чому завжди Російська ФССР і російська нау-

⁸⁾ Д. Соловей, *Українська наука в колоніальних путах*, Нью Йорк, 1963, ст. 39-105

ка найбільше упривілейовуються, а Українська ССР дощукільно упосліджується. Пошосте, дискримінується українські наукові роботи в процесі преміювання, винагороджування, визначних творів, і цим відстрашується наукових робітників писати українською мовою із українською тематикою. Тут менші надії вибитися. В преміюванні неспівмірна перевага робіт російською мовою і передовою мовою Леніна. Наприклад, в 1959-му році на 44 премійовані роботи, тільки три були писані по українськи.

Посьоме, українську науку дискримінується в плануванні видань і публікацій. Українській ССР зменшується постійно бюджет на видавання книжок, наукових робіт, повістей, поезій, і т. п., а видання на українській мові зменшується ще різкіше з року на рік. Статистика тут найбільше промовиста. Наводячи за щоденником „Свобода”, кажеться, що „загальна кількість надрукованих в Українській ССР книжок і брошур зменшилася знову в порівнянні до попередніх років. В той час, як в 1962 році було видано 8.718 назв і в 1963 році — 7.599 книжок та брошур, то в 1964 році кількість книжкових видань в УССР зменшилася до 7.492, значить на 1.326 назв менше в порівнянні до 1962 року і на 107 книжок і брошур менше в порівнянні до 1963 року”.

А порівняння назв і видань українською і московською мовами, статистично виказується так:

Рік	російською мовою	українською мовою	іншими мовами	Разом
1962	4.284	3.824	610	8.718
1963	4.094	3.321	164	7.599
1964	3.398	3.169	925	7.492

Тобто, в 1962-му році українською мовою було видано в Українській ССР коло 460 назв менше як російською; в 1963-му — на 773 книги менше, а в 1964-му — на 229 назв. При чому останньо дуже збільшилося дру-

кування на Україні іншими союзними і іншими чужими мовами.

Подібна ситуація є і в ділянці періодичних видань, журналів і газет, де рівнож видання російською мовою куди численніші з року на рік, доказуючи, що не українці є панами на їхній землі. Соловей наводить подібні статистичні дані про дискримінацію українських видань і в попередні роки.⁹⁾ У цьому відношенні українці у найгіршому положенні зі всіх народів ССРСР.

Далі, Москва придушє українську науку і несправедливим розподілом науковців і наукових робітників. В 1960-му році на Україні було вп'ятеро менше кваліфікованих наукових сил як в Росії, а по національності росіян — наукових робітників в ССРСР було 64, а українців — науковців — 10 відсотків всього наукового штабу. Але етнічно, і то за советською статистикою, росіяни становлять тільки 58 а українці 17 відсотків цілости населення Советського Союзу. Тобто, за національним принципом відсоткове відношення наукових робітників — українців в ССРСР повинно б бути куди вище. Та українців в багатьох випадках до наукової роботи таки не допускається, хоч би вони і вислугувалися московським інтересам. Їхня доля кермується по суті Академією Наук Російської ФССР, а не Академією Наук Української ССР.

Ще кілька слів про українську мову в ССРСР і на Україні зокрема. Її щораз більше витискається із викладових заль університетів та інститутів, заступаючи її московською. Українську мову допускається ще в політичних, суспільних, економічних, мово- і літературознавчих, мистецтвознавчих і гуманістичних науках, які легко можна викривити для пропагандивних цілей. А вживаючи там рідної мови, краще можна впливати на почування і переконання української людини і успішні-

⁹⁾ Там же, ст. 9-37

ще ширити комуно-московську ідею для її душевного скошмарення і закуття в імперські ланцюги неволі. Але в стислих науках української мови зовсім не вживається. Не має на Україні ні математичних, ні фізичних, ні хемічних журналів, що друкувалися б по українськи. Стислі науки вживають тільки „общепонятного русского языка”. І останньо Академія Наук Української ССР місто намагатися потворити свої власні секції для різних ділянок стислих, фізико-математично-природничих наук і видавати власні наукові журнали рідною мовою, ідучи за вказівками „рідної” Академії Наук Російської Федеративної ССР, почала пропагувати читання і студіювання російських математичних, фізичних, хемічних, чи біологічних журналів та періодиків. Стислі науки мають бути суто московськими і на якісь там мовні диференціації Москва не дозволяє. А Київ має підкоритися.

Ще при кінці декілька ілюстрацій про положення науки в Українській ССР на основі советської, і нібито, і української преси в період так званої „відлиги”. „Молодь України” і „Літературна Україна”, з березня 1965 року, пишуть, що нові наукові роботи друкуються, або російською мовою, або жахливою, засміченою москволізмами українською і мов би без мовної коректури. „Літературна Газета” зі жовтня 1964-го року нарікає, що по бібліотеках немає українських книжок, а „Літературна Україна” з дня 29 грудня 1964-го року каже, що в Україні майже неможливо дістати підручник української літератури, а із 5 лютого 1965-го року, — що неможливо дістати історію українського мистецтва.

„Літературна Україна” з січня 1965 р. подає, що побився перший систематичний підручник української літератури, одначе побудований на чисто марксистсько-ленінській інтерпретації фактів. „Радянська Освіта”, 20 і 23 січня 1965 р., нарікає, що українські вчені перетягаються в Академію Наук Російської ФССР, а при

цьому на Україні дошкульний брак наукових сил. Про це згадувалося вже на початку. Про засмічування української мови знову говорить **Літературна Україна** з 4-го червня 1965 року. „**Молодь України**” зі 6 червня 1965 р. говорить про нищення пам'яток української старовини. Підносяться відважні, хоч і нечисленні, голоси протесту проти русифікації на Україні на сторінках газет і журналів, як „**Україна**”, „**Літературна Газета**,” і „**Літературна Україна**” з кінця 1964-го і початку 1965-го років.

А от в травні 1964-го року трапився дуже знаменний факт. Згорів в наслідок придуманого підпалу історичний архів бібліотеки Академії Наук Української ССР. Архів був не вигідний для московського панування на Україні мимого резвісних кремлівських історичних тез з 1954-го року. Історичні матеріали могли доказувати правду про Україну і шкодити імперському московському інтересові.

Від 17-го аж по другу половину 20-го сторіччя і царська і більшовицька Росія продовжували цю саму політику культурного геноциду відносно українського народу і його науки і культури. Останньо це діється засобом маріонеткового поняття правління т. з. Української ССР, в якій декому хочеться бачити українську державу, а зокрема в добу т. з. советської відлиги. Це без сумніву — брак почуття реальности з боку людей, що нібито закликають українську еміграцію у вільному світі бути реалістичною у відношенні до Української ССР і подій в СССР. Може і дійсно щось і змінється в нутрі Советського Союзу під соціяльним і господарським аспектами, але нічого не змінилося в імперіалістичному наставленні Москви і в її політиці до України, яку вона призначила на знищення і закріпачення в імперському ридвані, а постійне нівелювання української науки є одним із головних засобів оцих нищівних плянів. Думати інакше — це самообман і дійсний брак реальности.

ЛІТЕРАТУРА:

Armstrong, J., "The Soviet Intellectuals: Observations From Two Toureys", Studies on the Soviet Union, Institute for the Study of the USSR, New Series, No. 1, Vol. 1, Munich, 1961.

Волобуєв, М., „До проблеми української економіки”, Більшовик України, ч. 2-3, січень - лютий 1928.

Kostiuk, H., "Stalinist Rule in the Ukraine". A Study of the Decade of Mass Terror (1929 — 1938), Institute for the Study of the USSR, Munich 1960.

Кравців, Б., „Удар в основу, Ліквідація наукових дослідів над давньою українською літературою”, Сучасність, ч. 5, травень 1961.

Кравців, Б., *На багряному коні революції*, Нью-Йорк, 1960.

Кравців, Б., „Розгром українського літературознавства, 1917 — 1937”, Записки Наукового Товариства ім. Шевченка, Том CLXXIII, Праці Історично-Філософичної Секції, Париж — Чикаго, 1962.

Крилов, І., *Система освіти в Україні, 1917 — 1930*, Інститут для вивчення ССРСР, Мюнхен, 1956.

Літературна Україна, 1963, 1964, 1965.

Manning, C., "The Kremlin's New Theses on Ukraine", The Ukrainian Quarterly, Vol. X, No. 1, Winter 1954.

М. Міллер, „Доля українських археологів під советами”, Записки Наукового Товариства ім. Шевченка, Том CLXXIII, Праці Історично-Філософичної Секції, Париж — Чикаго, 1962.

Молодь України, 1963, 1964, 1965.

Народное Хозяйство СССР в 1962 г. Статистический ежегодник, Москва 1963; в 1963 г., Москва 1964; в 1964 г., Москва 1965.

Полонська-Василенко, Н., „Історична наука в Україні за советської доби та доля істориків”, Записки Наукового Товариства ім. Шевченка, Том CLXXIII, Праці Історично-Філософичної Секції, Париж — Чикаго, 1962.

Полонська-Василенко, Н., „Розвиток науки в Українській РСР за 40 років”, Український збірник, кн. 6, Інститут для вивчення СРСР, Мюнхен 1956.

Полонська-Василенко, Н., *Українська Академія Наук, ч. I. 1918 - 1930 р.* Мюнхен 1955; ч. II. 1931 - 1941, Мюнхен 1958, Інститут для вивчення ССРСР.

Р. О., „В умовинах колоніальності”, Свобода, Джерси Сіті, 24. X. 1958.

Р. О., „Наука під партійним чобогом”, Свобода, Джерси Ситі, 7. III. 1959.

Радянська Україна, 1963, 1964, 1965.

Смаль-Стоцький, Р., „Поневолення української мови в советській Україні”, Тризуб, Париж, ч. 9 - 10, березень 1936.

Соловей, Д., *Українська наука в колоніальних путах*, Нью-Йорк, 1963.

Соловей, Д., „Повільне удушвання української науки”, Нові Дні, чч. 97 і 98, лютий і березень 1958.

Топчиев, В., под редакцией, *Научные кадры в СССР*, Сборник документов и справочных материалов, АН СССР, Москва 1959.

Чапленко, В., „Національне в своїй республіці як розсадник русифікації”, Нові Дні, ч. 128, 1960.

Chirovsky, W., *Old Ukraine*, Madison, 1963.

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА І МОСКОВСЬКА КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА НА УКРАЇНІ

На тему московської культурної політики в Україні, зокрема в ділянці літератури, в нас пишеться й говориться часто й багато, бо це тема в наших взаєминах з Москвою, можна сказати, вічна, як вічним і незмінним є намагання Москви, від Переяславського договору почавши, всякими способами і засобами, часом хитрими й підступними, а звичайно трубними й насильницькими, знищити український нарід, засимілювати його, довести до стану небуття або завернути взад, на яких тисячу років, до стану так званої „спільноруської єдності”, придуманої для політичних цілей московською історичною та лінгвістичною псевдонаукою, коли, мовляв, не було ні українців ні білорусів, тільки один „руський народ”, якого продовженням є начебто сучасний московський нарід.

Змагаючи до вищезгаданої цілі, Москва була нераз дуже близько до її осягнення, коли український нарід політично й культурно майже перестав існувати і животів лиш як певна етнографічна маса, якої єдиною ознакою окремішности була мова та деякі побутові й обрядові деталі, але саме цієї мови Москва завжди найбільше боялася і переслідувала її з найбільшим завзяттям, намагаючись заступити її, як нібито просте мужицьке „наречіє”, своєю начебто „панською” московською мовою, бо та мова українського народу саме й була тим чинником, який не давав українському народові злитися з московським і зникнути з лиця землі. Та знищити цю мову і вбити духа окремішности українського народу

Москві не вдалося бо той дух жив і зберігався саме в мові, а знищити до самого кореня мову якогось народу, це треба сказати, не так то й легко, зокрема в часах, коли розвиток людства йде саме в тому напрямі — національної сегрегації, а не інтернаціональної чи якоїсь іншої, загальнолюдської, інтеграції. І той дух окремішності народу в найважчі хвилини відзивався, коли не загально, то бодай в окремих людей, а ті вже будили весь нарід, освідомляли його культурно й політично й вели до дальшої боротьби за волю й незалежне життя.

Коли Москва побачила, що повною негачією і запереченням та заборонаю українського слова не може вбити духа окремішності й незалежності українського народу і не може вбити його величезної культуротворчої потенції, якої вона, треба сказати, таки дуже боїться, і не тільки з політичних, але і з конкуренційних міркувань, то вона взялася за інші засоби, якоюсь мірою, може, навіть успішніші за колишні царсько-московські (цілковита негачія й заборона української мови й літератури), бо, теоретично, більш ліберальні, і цим способом пробує осягнути свою незмінну ціль. І назовні виглядає, що сучасна Україна має повну культурну свободу і широкі культурні можливості, але практично та свобода докраю обмежена, а культурні можливості зводяться в кращому випадку до давнього, перестарілого вже народництва, а доказом цього може послужити хоч би, наприклад постійне обмежування Москвою тиражів творів української літератури й науки як давнішої, „переджовтневої”, як її там називається, так і сучасної, большевицької, а також **антинаціональний** дух тієї літератури й науки, та що сучасна підсоветська українська література й наука мають в дійсності антинаціональний, ворожий українському народові зміст і характер.

Це саме і є ті нові засоби, якими Москва тепер користується в своєму намаганні за всяку ціну знищити українство, бо навіть та обмежена кількість українсько-

го друкованого слова — творів псевдолітератури й псевдонауки, не згадуючи історії українського народу, тобто книжок не пропагандивного й антирелігійного змісту мусить бути отруєна антинаціональним духом. Таким чином сучасну українську підсоветську літературу й науку можна вважати українськими тільки умовно, з уваги лише на тематику, мову й авторство, бо ту літературу й науку все таки творять українські письменники й учені, хоч їх українство дуже часто сумнівне, коли мати на увазі, що вони поневолені раби, які за ціну мізерного особистого життя служать ворогові свого народу, Москві. І саме за їх допомогою Москва нищить українську культуру і взагалі українство, змушуючи одного чи другого письменника чи вченого писати про конечність вивчати і користуватися мовою „світового пролетаріату”, і рівночасно витискає українську мову щораз більше з публічного вжитку і робить її в самій таки Україні мовою другорядною і непотрібною.

Отже в теорії українська мова є нібито окремою і незалежною мовою українського народу, чи то українського „пролетаріату”, і нею ще пишуть літературні й деякі наукові твори, але в практиці ця мова стає щораз більше мовою колгоспу чи то колгоспника, як за царських часів вона була тільки мовою мужицькою або хаклацькою, до широкого культурного й державного вжитку ніби непридатною і недопущеною, тому розмовною мовою українського міста, а дедалі й села, оскільки головами колгоспів бувають наслані москалі, стає сьогодні щораз більше московська мова, що стверджують і відвідувачі, не тільки свої, українські, але й чужинні. А нехтіль до московської мови і спроба не вживати її навіть у щоденному житті вважається ворожим ставленням до мови „великого братнього народу”, до інтернаціональної мови світового комунізму і буржуазним націоналізмом.

Та коли українська мова все таки ще не зовсім зникла з публічного вживання і нею ще пишуться літе-

ратурні й наукові твори, то характер тих усіх творів виразно скерований на нищення української національності. Таким чином сучасна Україна творить літературу, яка її саму, Україну, зводить до рівня московської провінції. Отже це в дійсності не українська а керована московсько-більшевицька література й наука, яка служить перш за все московським імперіалістичним цілям, хоч пишеться українською мовою, українськими культурними діячами і для українського народу, але на те, щоб якнайскорше зробити його неукраїнським. Іншими словами, завданням сучасної української підсоветської літератури й науки та взагалі культури є знищувати українство й українськість в національному розумінні, вбивати українського національного духа, витворювати в українського народу почуття національної меншевартості навіть безвартості і переставляти його на інший, антинаціональний спосіб думання й почування. Цього Москва домоглася репресіями й терором „змиванням мозків” і майже цілковитим зневоленням українських культурних діячів, які стали чимсь вроді урядовців московського магістрату, які виконують певну службу за певну платню.

Можливо, що в цих обезволених українських робітників пера чи культурних діячів зберігається національна свідомість і, може, в не одного з них жевріє і національне почування, що, можливо, виливається в „захалаєвних віршах”, сповнених любови до України, але в них немає національного духа, тому й любов їх пасивна, і вони неспроможні нічого більше зробити для України як тільки писати національною мовою антинаціональні твори, а часом, при добрій нагоді, написати і кілька рядків про культуру української мови, бо так роблять і їх „старшебратські” колеги — московські письменники у відношенні до російської мови. Партія це тимчасом дозволяє, ідучи за словами Леніна, що, мовляв, треба дати українцям можливість забавлятися своєю мовою, але іншим „каналом” старається звузити вживання тієї

мови до найконечніших речей. Неможливо бо нагло змусити понад пів тисячі українських поетів і письменників писати свої твори московською мовою.

Правда, сьогодні вільно українським письменникам і відверто виявляти словами, але тільки словами, свою любов до України, як географічної країни, до української мови та ще до тієї історії, що творилася в душі „російських революційних демократів”, Чернишевського й Добролюбова, „великих демократичних учителів” українського народу, але цю історію наші таки історики мусять насамперед відповідно пофальшувати і показати такою, якою її хоче бачити Москва.

Можливо, що деякі письменники щиро приймають так звану „народність” в літературній творчості, бо вона дозволяє писати про свій нарід, але вийти поза ці межі вони не наважуються, бо Москва їх пильнує і робить усе, щоб тримати на прив'язі і не дати „забагато свободи”. Тому вони обмежилися до того, щоб зберігати власне життя, хочби яке воно було незavidне, щоб, як це у нас кажуть, „перетривати лиху годину”. І це зовсім зрозуміле, але . . . як каже один підсоветський таки (латиський) письменник, Ян Райніс: „Твій нарід не вмере, коли ти підеш вмирати за нього”.

В тому то й суть, що між сучасними українськими підсоветськими письменниками немає таких, які готові були б умирати за свій нарід, але якби їм казали вмирати за Москву й комунізм, то вони, хоч може й нерадо, пішли б без слова спротиву. І в цьому вся трагедія українського народу, що його провідна верства часто служить всім його ворогам, тільки не йому самому — своєму народові.

Така життєва настанова й така поведінка українських культурних діячів, зокрема українських письменників — вірних, як казав Хрущов, помічників партії, є вислідом не тільки заячого серця, але передусім і го-

ловно постійного московського фізичного й духового терору, тобто вислідом особливої московської політики, спричиненої тим, що Москва в дійсності боїться української культуротворчої потенції, з якою вона не почувається на силах рівнорядно змагатись, тому й поборює її терором, оскільки культуротворчі можливості українського народу безпорівняльно перевищують московські культурні можливості, як московські загарбницькі й імперіялістичні потенції так само безпорівняльно перевищують українські того рода „здібності” і прагнення. Українська лагідність і м'якість або вроджений і глибоко закорінений демократизм із сильними індивідуалістичними тенденціями вже довгі роки не дає українця можливості стати незалежним державним народом, а московська жорстокість, ненаситність і загарбництво сильно ослаблюють і обмежують московські культуротворчі потенції. Московську культуру в дійсності творили не родовиті москалі, тільки, здебільша, люди чужинного походження — німці, французи й інші емігранти, а зокрема українці, а навіть мурини, бо Пушкін був походженням мурин у третьому поколінні, Лермонтов романського походження, а українських культурних діячів, які перейшли з України в Московщину, то й не зчислити.

Це Москва добре знає, тому й старається постійно тримати Україну і в культурному відношенні на припоні, в культурній залежності й відсталості, звужуючи її культурну творчість до народництва і домашнього вжитку, а її коштом розбудовуючи, а ще більше штучно й неприродно роздмухуючи свою власну, московську культуру з максимальним використанням чужих творчих сил, а навіть чужого культурного дорібку, щоб імпонувати культурному світові, зокрема світовому пролетарятові найвищими начебто досягненнями комунізму, вище якого піднятися вже не може (не сміє!) ніхто. Нормально, комунізм повинен би пишатися розвитком культури кожного народу, але Москва до цього не допускає,

бо тоді московська культура пленталася б десь у сірому кінці, не звертаючи на себе ніякої уваги, бо які в дійсності духові цінності, яку культуру може витворити нарід загарбників, деспотів і народобивників!

Це було б перше ствердження, яке нам треба було зробити на самому початку, перед тим заки перейти до обговорення теми.

А друге ствердження, всім відоме, що комуністична партія Сов. Союзу, яка є єдиним законодавцем і в той же виконавцем своїх законів і постанов і тотальним керівником усього суспільного життя, є нічим іншим як знаряддям московського ексклюзивного й реакційного національного шовінізму й імперіялізму, який понад усе прагне володіти світом. Це ствердження не потребує й окремих доказів, бо кожна людина може бачити, як уся діяльність і цілеспрямованість КПСС обертається докола інтересів Москви, яка уважає себе „всему міру галава“, а не світового пролетаріату. Всі комуністичні інтернаціональні гасла мають у своїй основі інтереси московської імперії, тому що б комуністична партія Сов. Союзу не робила і що б не говорила — в усьому видно московську руку і московські імперіялістичні інтереси, дуже, до речі, нездарно масковані інтересами трудящих і благом усього людства, бо Москва здавна хворіє на манію „всесвітнього добродіяння, яке саме вона здібна робити людству. Та з-під цієї „вселюдської“ маски зовсім виразно визирає московський егоїзм, егоцентризм, московська ненаситна жадоба світової влади і чужої власности, тому вона постійно загарбує й обкрадає чужі землі, грабує чуже добро дарма, що комуністична ідеологія відкидає приватну власність. І все, що Москва напратить в ім'я світового пролетаріату і для його нібито добра, йде лише на користь московської імперії і московського народу. До пізнання цього вже дійшли й американські дослідники. Томас Фітцсінмонс, один із трьох авторів солідної книги англійською мовою про ССРСР, його нарід,

його суспільність і його культуру¹⁾ каже, на основі дослідів, що комунізм в ССРСР виводить свій російський по суті характер не тільки з того факту, що советські лідери володіють країною, яка є переважно російська, але і з того, що незалежно від марксівської індоктринації, сами лідери є продуктом російської спадщини. Хоч більшовицька революція принесла багато змін, думає цей дослідник, але країна все таки російська, росіяни творять виразну більшість населення і поза всяким сумнівом росіяни є провідною політичною, культурною і економічною групою, яка робить політику для російської держави. Отже це не хто інший, а росіяни, російський нарід і його провідники є тими, хто відповідає за існування ССРСР... Національні меншості мають якусь там теоретичну автономію, але в практиці вся контроля залишається в руках Москви, московського уряду. З цього висновок зовсім логічний, що російський уряд дбає не про світовий пролетаріят, тільки про свою власну імперію і про своє власне добро.

Ці два ствердження пояснюють всі політичні, культурні, господарські та інші потягнення комуністичної партії в руках Москви відносно й української культури від самого початку московської колоніальної політики до сьогодні.

Одним із доказів, що Москва боїться конкуренції української культури, навіть комуністичної змістом, і її розвитку та що вона боїться поширення українського друкованого слова, хоч воно по суті підтримує її власні, московські, інтереси, можуть послужити хоч би незвичайно мізерні тиражі українських періодичних і книжкових видань, так що навіть такі віддані партії й Москві покірні й терпеливі люди, як українські письменники й інші діячі культури, заговорили про цю справу на IV пленумі правління Спілки письменників України в со-

1) Th. Fitzsimmons. USSR Its People Its Society Its Culture. HRAF Press, New Haven, 1960.

рокові роковини т. зв. „жовтневої” революції 1957 р. Один із українських письменників, Павло Усенко відважився на тому пленумі правління Спілки письменників, яка цілковито стоїть на услугах партії, сказати:

„Ми нераз піднімали раніш, піднімаємо й тепер чимало питань, пов'язаних з розвитком українського радянського мистецтва, літератури й мови. Нас цікавить і тираж книжок і книготорговельна політика і пропагандистська робота в масах мовою нашого народу — все те, від чого залежить зв'язок радянського письменника з читачами. У цьому зв'язку мені б хотілося звернути увагу на послаблення роботи наших професійних спілок — чому керівництво професійних спілок на Україні відсторонилося від дійової пропаганди в широких верствах робітників і службовців надбань української радянської літератури і в цілому літератури й мистецтва!”²⁾

Павло Усенко ніколи не був українським сепаратистом, щоб його посуджувати за „буржуазний націоналізм”, він завжди вірно виконував завдання партії і перевиконував норму, але й йому не стало терпеливості, коли він побачив, як його таки власних творів, в поті чола писаних і повністю спрямованих на підтримку московського комунізму в Україні — українського комунізму як такого не існує — та сама партія, якій він так старається догодити, не допускає до українського читача. Чи з нього промовив т. ск. „літературний егоїзм” — кожний автор хоче, щоб його твори читала публіка — чи, може, десь на дні серця збережена іскра почуття національного — не знаємо і це не має для нашого питання засадничої вартості, бо ми приводимо його голос тільки на те, щоб показати, як Москва боїться українського друкованого слова, української літератури, навіть коли та література служить комуністичним цілям. Але що Москві комуністичні цілі! Їй більш усього хочеться ши-

²⁾ Вітчизна 1955, ч. 7.

рити в Україні свою, московську мову й літературу, а не комунізм, і це для неї важніше ніж комунізм.

Згадуваний попередньо дослідник Т. Фітцсінмонс в іншому місці своєї книги (ст. 16) говорить про національні меншини в Сов. Союзі і стверджує, що хоч великоруський шовінізм був у 20-х рр. засуджений партією — очевидно, тільки „про людське око” — то все таки перевага росіян у партії була очевидна і Сов. Союз, як цілість, мусів брати в меншостевих справах підхід „старшого брата” („біг брадер”), а це безсумнівно значить, що не „добро світового пролетаріяту” і не справи комунізму, тільки справи московського шовінізму виявлялися найважливішими у всій політиці Сов. Союзу.

На тому самому з'їзді чи пленумі правління Спілки говорив інший підсоветський правовірний письменник і критик Степан Крижанівський, який теж підкреслював, але, мабуть, тільки „для фасону”, що, мовляв, „всіх нас дуже турбує зниження тиражів окремих книг”, тому „конче треба всебічно з'ясувати причини цього явища.”

Очевидно, він тих причин ніколи й не з'ясував, але їх і з'ясовувати не треба, бо вони без того ясні, і кожному, хто має очі, видно, що це один із виявів московської окупаційної політики в ділянці української літератури. Москва не допускає українського друкованого слова до українських робітників з тих самих причин, що давніше робив те саме царський уряд, який хотів, як і сьогоднішній, „комуністичний”, насичувати робітництво московською літературою й культурою і денационалізувати його, тримаючи якнайдалше від української культури, зокрема від українського друкованого слова, дарма, що Ленін ще в 1919 році вимагав від комуністів здійснювати права трудящих учитись і розмовляти рідною мовою. Але Москва респектує свого таки Леніна тільки там, де їй це вигідно й корисно, де йде про її власні імперіяльні інтереси, а де йде про дрібні навіть інтереси поневолених народів, Москва діялектику Леніна розуміє і обходить. Це ще один із доказів, що інтереси КПСС, це інте-

реси не світового пролетаріату, а інтереси Москви. Можна думати, що якби Москва все таки не мусіла рахуватися бодай із скількістю українського народу, який таким чи іншим способом дає про себе знати більше ніж Москва любить, то вона охоче зліквідувала б і ті невеличкі вольності, які ще збереглися за українським народом, а перш усього радо зліквідувала б українську мову, бо тоді не було б і української літератури.

Маючи на увазі ці два аспекти даної проблеми, кинемо оком на стан сучасної української літератури за останніх сорок кілька років московсько-більшевицької окупації на Україні.

Сучасна українська література розвивається, як відомо, в двох протилежних напрямках — національному й антинаціональному. Одна частина розвивається свободно, хоч і бідно, у вільному світі, а друга частина під московсько-більшевицьким строгим наглядом. Коли взяти цілість української підсоветської літератури, то для кращої орієнтації її можна поділити на три короткотривалі, але незвичайно характеристичні періоди. Перший період почався з закріплення большевицької влади на Україні, з 1919 року, коли появилися перші комуністичні твори українською мовою таких українських молодих письменників, як Василь Чумак, Василь Еллан-Блакитний, Гнат Михайличенко, Павло Тичина і Володимир Сосюра. Це були т. зв. зачинателі „пролетарської” літератури. Початий ними період тривав одне десятиліття, до початку 30-х років. Я не буду тут обговорювати цього періоду, бо це вимагало б більше часу, але подам тільки його загальну характеристику для орієнтації і порівняння з іншими періодами.

Це був період становлення советської літератури, яка тоді ще називалася „пролетарською”, коли ні письменники, ні партія не знали докладно, якою має бути та „пролетарська” література. Партія знала тільки те, що література мусить бути партійною і мусить підлягати партійному керівництву, бо так установив Ленін ще дале-

ко до захоплення влади більшовиками, і тепер партія ту засаду повністю застосувала, перетягаючи всякими способами українських письменників на свою сторону і ставлячи їм за завдання оспівувати комунізм, „робочий клас” і комуністичне будівництво, щоб зробити його більше принадним і притягальним для широких мас народу, а разом з тим боротися з ворожою ідеологією.

Першим актом пролетарського мистецтва була доповідь поета-початківця Гната Михайличенка 31. 5. 1919 року, який казав, що нове пролетарське мистецтво, це мистецтво праці, велич її досагнень, захоплення процесом праці і її всеохоплюючою чинністю. Ці тези, які Михайличенко ставив в 1919 р., стали потім основою соціалістичної естетики і обов'язком кожного підсоветського письменника. Але заки до цього дійшло, то ці тези потвердив у 1925 р. ЦК РКП резолюцією від 18 червня 1925 р. про політику партії в галузі художньої літератури. В тій резолюції говориться, між іншим, про рішучу боротьбу з проявами ворожої ідеології і про всебічну підтримку пролетарської літератури, щодо якої партія не мала ще ясного образу відносно її художньої форми. Саме тому цей період вважається періодом умовної чи відносної свободи, бо письменники були відносно свobodні у виборі стилю для вияву виразно комуністичного матеріалу чи змісту. Користуючись цією свободою, письменники шукали форми вияву, організовували різні літературні групи, про які В. Чапленко, сучасник і учасник, каже в своїй книжечці „Пропащі сили”, що ті групи були інспіровані партією і письменники переганялися в лояльності до партії й комунізму, щоб, як він каже, за ортодоксальним поетом і критиком того часу, І. Куликом, заробити харчовий пайок. Це були початки 20-х років.

Цей період був теж часом гострої боротьби національного і антинационального, комуністичного, принципу в українській літературі, боротьби з неграмотністю письменників, яких велика сила напливала з села, літера-

турної дискусії з цього приводу та щораз сильнішого за- тиску партійних кліщів, у яких опинилися українські письменники. Свобідна творчість в другій половині 20-х років стала вже просто неможливою, бо всі видавництва стали державною власністю, а цензура робила всякі перешкоди письменникам — а цензорами були здебільша сами таки відповідальні редактори комуністичних газет і журналів, фанатичні комуністи. Та й літературна кри- тика була в руках відданих партії поплентачів, які цьку- вали письменників навіть за дрібні недоліки у відно- шенні до ідеології комунізму. Окрім того партія натиска- ла, щоб українська література „розвивалася” в тісній дружбі з „братньою” російською літературою, яка нада- вала тон, підказувала тематику, яку нібито підсувало саме життя. В цьому уже виразно й неприховано вияв- лявся московський імперіялізм, який насильно накиду- вав свою вищість і керівництво, тому слідом за моско- вською літературою українська теж була зобов'язана роз- робляти тематику громадянської війни, оспівувати со- ціялістичні форми господарства, клясову боротьбу тощо. Всі ці умови літературної творчості диктувала партія, а письменники їх покірно приймали, бо були цілком за- лежні від держави, яка платила тим, хто її підтримував і слухав. Це й було цілло партійности літератури, щоб письменник цілковито й тотально залежав від партії, бо тільки тоді він змушений виконувати її волю. Це була боротьба за індивідуальне існування. Матеріальне уза- лежнення письменника від держави, а уряд держави творили партійні вожді, робили його цілковитим дер- жавним кріпаком, бо він не мав ніякої можливості ви- давати свої твори поза державним видавництвом і не міг дістати іншої праці, будучи письменником, щоб заробити на життя, коли було відомо, що він може заробляти пе- ром, тобто писати на партійні потреби. Але він не мав права не писати і виконувати іншу працю, він мусів пи- сати, бо йнакше партія посуджувала його за несприяння комунізові й революції і все кінчалося репресіями. Та-

ким способом під кінець 20-х років партія тримала в своїх руках, як свідчить В. Чапленко, усе культурне життя країни і з письменників та мистців поробила повних невільників. Непокірних і тих, що не вміли, або й не хотіли перемогти в собі „залишків минулого”, тобто „буржуазних націоналістів”, стрінула жаклива доля в наступному періоді — репресії, розстріли й заслання та знущання в таборах смерти.

Другий період підсоветської літератури триває двадцять кілька років, до смерти Сталіна. Це період найчорнішої в історії української літератури і в історії українського народу московської опричницької реакції, жакливого терору й жорстокости, якої Україна не знала навіть за царських часів. На початку 30-х років Москва організувала нечуваний голод на Україні для ліквідації куркуля як кляси. Кілька мільйонів українського населення, головню селян, Москва знищила голодом, а мільйони загнала в голодні, колгоспи, проголошуючи смертну кару за „розкрадання державного майна”, зрабованого від того ж селянина. Мабуть ще не було в історії людства такого явища, щоб грабіжник називав злодієм і карав смертю того, хто користується своїм власним добром, яке йому безправно забрали. Тільки Москва здібна до такої жорстокости.

Таким способом закінчилася кривава колективізація сільського господарства, яка коштувала Україну кілька мільйонів невинного населення.

Література цього періоду змушена була цю криваву боротьбу і „перемогу комунізму” оспівувати й змальовувати в художніх творах, вихваляючи „мудре керівництво” партії.

На початку 30-х років Москва ліквідувала постановою ЦК ВКП від 23 квітня 1932 року рештки літературних „вольностей”, в тому й усі літературні організації й угруповання, заперечила свободу мистецьких стилів, дозволених у попередньому періоді (постановою ЦК ВКП від 15. 5. 1927) під претекстом, що мовляв, вони „заважа-

ють ідейно-політичному згуртуванню письменників і перешкоджають розгортанню творчого змагання художників слова на основі боротьби за побудову соціалістичного суспільства”, натомість вирішила зігнати всіх письменників в одне стадо, під назвою „Спілки радянських письменників України”.

В 1934 р. відбувся в Москві I всесоюзний з'їзд советських письменників, в якому взяла участь велика делегація українських письменників. З'їзд „завершив організаційну і творчу перебудову літературного життя”, по думці постанов ЦК від 23 квітня 1923 року. На з'їзді російський письменник, М. Горький, визначив основні риси пролетарської літератури і її творчого методу та виловив завдання пролетарських письменників, які „основним героєм своїх творів мають брати працю, тобто людину організовану процесами праці, і мають вчитися розуміти працю як творчість”. „Радянська література, казав він, є дійовою учасницею будівників нового життя і процесів перетворення світу”.³⁾ Окрім того, на московському з'їзді були детально виложені сталінські інструкції письменникам відносно виховних і політичних завдань літератури й мистецтва. Далі, на тому з'їзді прийнято теж постанову, яка зобов'язує всіх письменників Советського Союзу, що основним методом радянської літератури й літературної критики стає відтепер „соціалістичний реалізм”, якого мають триматися всі письменники без уваги на їх літературні погляди й уподобання. Цю постанову мусіли потім „з великою радістю і захопленням” затвердити республіканські „пленуми” і „з'їзди”, начебто вони приймали соцреалізм з власного бажання й охоти, а не тому, що він накинений Москвою. На першому з'їзді письменників України, що відбувся в Харкові (16. 4. 1934) прочитано низку доповідей, які обговорювали партійні тези московського центру, в основі яких стояли

³⁾ Іст. Укр. Рад. Літ. АН. К. 1964, ст. 173.

питання про виховну роль літератури і місце письменника в „період розгорнутого будівництва соціалізму”, про зв’язок літератури з життям, про новий метод радянської літератури тощо. А представники ЦК КПУ, Косіор і Постишев, напучували письменників про підвищення ідейного рівня літераторів, про глибоке пізнання життя і ясне розуміння процесів, які відбуваються в суспільстві.

На цьому з’їзді оснувалася „Спілка радянських письменників України”, яка була українським повторенням московського зразка.

Так менше-більше постав і з того часу почав обов’язувати письменників соц. реалізм, видумана й накинена схема, за якою повинна розвиватися й українська література й мистецтво. Ця схема вимагає від мистця й письменника перш за все абсолютного підчинення волі й вимогам партії, а в літературній творчості „правдивого й історично конкретного відображення дійсності в її революційному розвитку”.⁴⁾ Хоч советські теоретики уважають соц. реалізм художнім методом — який вони аж тепер намагаються теоретично обґрунтувати, але роблять це з натяганням шкури на копито — то їх філософування не всилі змінити того факту, що соц. реалізм був і залишається схемою, голою рецептою, за якої допомогою партія старається вдержати письменників при сучасній советській тематиці (боротьба клас, оспівування робітничого й колгоспного життя тощо) з виразно означеними ідеологічно-політичними цілями й завданнями, бо, як говорить в постанові з’їзду, „правдивість і історична конкретність художнього зображення дійсності повинні поєднуватись із завданнями ідейного виховання трудящих в дусі соціалізму”. Що це звичайна пропаганда, яка з мистецтвом і з правдою має мало

⁴⁾ Третий съезд писателей СССР. Стеногр. отчет. Сов. писатель. М. 1959, ст. 248.

спільного, не треба й доказувати, бо мистецькі твори, які мають на меті не мистецтво, а виховання та ще й політичне, не можуть бути нічим іншим як пропагандою. На це вказують і основні принципи соц. реалізму: „комуністична партійність та ідейність, пафос утвердження нового, революційна пристрасність зображення життя, пристрасна романтика, тобто романтизування (прикрасування, ідеалізація) позитивних явищ тощо. На останню, необхідну, рису творчості советського письменника вказувала постійно і вказує партія у своїх рішеннях з питань літератури й мистецтва і вимагає розкриття „повного романтики великого героїчного, справді революційного діяння мільйонів трудящих”. У привітанні ЦК КПРС II з'їздові письменників говориться: „Наші письменники покликані виховувати радянських людей в дусі ідей комунізму і комуністичної моралі, сприяти всебічному і гармонійному розвитку особи, повному розквітові всіх творчих задатків і здібностей трудящих”.

Всі ці вимоги партії до письменників по суті не були нічим новим, бо вони ґрунтуються на певних висловлюваннях Маркса а потім Леніна. Маркс і Енгельс нераз висловлювалися про залежність мистецтва і творчої манери художника від економічного і політичного життя суспільства. А Ленін казав, що література й мистецтво повинні стати важливою частиною тієї боротьби, яку ведуть трудящі за побудову комуністичного суспільства. Інші теоретики тільки повторюють ці вимоги і переповідають іншими словами, а зрідка вносять дещо нового. Один з них, В. Кудін, каже, що „новим у соціалістичному реалізмі є характер самої тенденційності, суть якої зводиться до свідомого відображення необхідності і закономірності заміни капіталістичного ладу комуністичним. Мистецтво соц. реалізму, яке з самого початку виникнення зв'язало себе з життям і долею трудового народу, переконливо довело, наскільки благотворний і важливий цей відкритий зв'язок з пролетаріатом, з передовими комуністичними ідеями... А розкриваючи боро-

тьбу, мистець неодмінно проникає своїми творами в глибини життя людей, їх характерів, показує найтонші зрушення їх почуттів і думок.⁵⁾ Ці вислови Кудіна дуже виразно показують, як советські теоретики соц. реалізму подають свої мрії й бажання за дійсність. Але він і йому подібні, мабуть, не відчують і не розуміють, що коли вони ставлять рецепту, за якою письменник має творити, то вони тим самим показують, що соц. реалізм не є реалізмом, бо він відображує чи має відображувати не те, що існує в дійсності, а те, чого, власне в дійсності немає, але чого вони, большевики, прагнуть щоб було. Їх прагнення, правда, реальні, але предмет їх прагнень залишається мрією. Коли сов. літературознавці й теоретики говорять про „захоплення народу комунізмом і найтонші зрушення їх почуттів”, то говорять очевидну неправду, бо такого захоплення немає, особливо ж немає його в українського народу, для якого комунізм був і буде найбільш зненавидженим суспільним ладом, і який із своєї природи є свободолюбним, а всяке насильство, зносять недобровільно і з ненавистю. Українські письменники, правда, пишуть соц. реалістичні твори, але в тих творах нема „глибини життя людей і характерів”, немає „найтонших зрушень їх почуттів і думок”, бо всього того немає по суті і в реальному життю. Соц. реалістична література зовсім брехлива, коли каже, що відображує дійсність, бо в дійсності вона відображує тільки уявлення бажаної дійсності. Саме брак тих зрушень і глибини змушує партію вимагати від письменників високої художності, якої однак письменники дати не можуть, бо не можуть глибоко переживати накиненої їм тематики й проблематики, ані не знаходять глибоких переживань радості й захоплення советської людини, яку мають змальовувати.

⁵⁾ І. Кудін. Питання теорії соціалістичного реалізму. К. 1959, ст. 8.

Таким способом українська література в Україні зі-йшла до ролі партійно-політичної послугачки, для якої, головну і єдину роллю грають не мистецькі вартості, як такі, а щоденні потреби — політичні, ідеологічні, економічні та інші. Окрім того письменники, зокрема українські, мусіли співати славу кривавому Сталіну й партії, називаючи їх наймудрішими і найгуманнішими, і т. п.

В цьому періоді партія явно й остаточно стала на ґрунт російської літературної традиції і соц. реалізм на-в'язала до літературної і політичної діяльності російських „революційних демократів”, Белінського, Чернишевського й Добролюбова, та визнала їх стиль, „критичний реалізм”, за попередника соц. реалізму, отже, за такі самі святощі, що й соц. реалізм. Пушкін став зразком багатства естетичної культури, літературної майстерности та оптимістичної афірмації життя. Толстой і Достоевський рекомендуються як учителі психологічної аналізи, дарма, що советський письменник на психологічну аналізу не мав часу, бо мусів пильнувати „розвитку подій” і „благородної” та „перетворювальної” діяльності партії. Але все таки українські письменники, оволодіваючи методом соц. реалізму, вчилися художньої майстерности в Горького, Маяковського, О. Толстого та інших видатних російських літераторів, як каже „Історія української літератури” АН з 1964 р. ст. 168.

Дальше треба підкреслити, що в цьому періоді Москва зосередила ще більшу увагу на українській літературі, яка все таки прагнула до самотности, і повела на неї гострий наступ. За дрібні недоліки або таки зовсім без вини й причини вона почала репресувати й фізично винищувати українських письменників, навіть таких, що щиро визнавали советську владу і співпрацювали з нею, але проґрішилися чимбудь проти Москви, не збагнувши, мабуть, як слід московської політики, на яку ще в попередньому періоді звертав увагу письменник М. Хвильовий, що назвав був комуністичну Москву „соби-рателем русских земель”. Понад двісті українських

письменників і мистців Москва знищила фізично розстрілами, тяжкою працею в концтаборах та іншими засобами, а тих, що залишилися з таких чи інших причин, стероризувала до такого ступеня, що вони втратили здібність відчувати себе не то письменниками а людьми і творити мистецькі цінності. Те, що вони робили, те, що писали, було справді відгомонам московської літератури і звичайним літературним ремеслом, яким ніхто, крім партії, не цікавився. Але партія дуже нею цікавилася і партійна літературна критика виловлювала найдрібніші недоліки, на які в нормальних умовах не звертається ніякої уваги, та дуже уважно прислухалася до голосу й думки „старшого брата”. Таким чином українські письменники перетворилися в пишучі механізми, які механічно виконували кожне бажання партії, так що Хрущов мав повне право пізніше назвати їх своїми найближчими помічниками, оскільки вони завжди були готові на кожний його заклик, прославляючи під небеса все, що він сказав, хоч він звичайно говорив „бздурі”. За це їх партія щедро нагороджувала орденами та всякими іншими відзначеннями і цим заохочувала й далі вірно їй служити. А вони, служили і змагалися в вихвалюванні партії, прославляли зореностий Кремль, співали гімни Сталіну і намагалися один перед одним заслужити собі якнайбільше Сталінської та партійної ласки. Так далеко здеправувала Москва людські характери, і тут саме виявилася ота „перетворювальна” роля партії, яка людей перетворила в манекінів, які боялися своєї тіні. З одного боку вона виявляла їм свою ласку орденами та відзначеннями, а з другого — нацьковувала письменників одних на одних і змушувала їх взаємно себе прилюдно оскаржувати й критикувати. І Тичина ляв Рильського за зриви націоналістичного порядку, Кацнельсон ляв Яновського за біологічні пересуди, Карманського та Рудницького на доноси виключили були із Спілки і т. п. Літературні критики пильно вишукували й виловлювали всякі ухили в літературі, зроблені, очевидно, не сві-

домо чи цілево, а власне несвідомо, з простої неорієнтації в змінній партійній політиці будня та з незнання тонкощів марксо-ленінської філософії. Взаємне бичування й оскаржування було в тому періоді явищем загальним, так що партія справедливо може пишатися своєю перетворювальною ролею, бо вона справді виявилася здібною перетворювати людину в біологічний механізм або в тварину, для якої головна справа — пожива і фізичне існування. А про примітивізм літературної творчості того періоду навіть „Історія радянської літератури” згадує, скидаючи одначе всю вину на культ особи Сталіна, мовляв, „під впливом культу особи і його наслідків у літературу проникли настрої парадності, намітилася тенденція до ілюстративності, до полегшеного вирішення складних питань... З'явилось багато творів сповнених реторики і славослів'я, віршовані послання Сталіну, в творенні яких брали участь цілі колективи українських поетів”,⁶⁾ включно з тими, додамо від себе, що писали вище цитовані рядки.

Автори „Історії української рад. літератури” змушені теж признатися до того, що „українська література зазнала великих втрат в результаті породження культом Сталіна порушень радянської законності”⁷⁾. „Безпідставно було репресовано велику групу письменників, а серед них...” автори вичислюють кільканадцять письменників, а решту, близько дві сотні, промовчують.

Цей період жорстокої московської реакції навіть на найдрібніші вияви української національної думки і національних почувань тривав двадцять кілька років, з незначною, може, полегшею в один момент під час війни, коли Сталін, змушений був воєнними подіями, просити допомоги українських письменників. І вони йому,

⁶⁾ Історія Української Радянської літератури. АН УРСР. К. 1964, ст. 216, 357.

⁷⁾ Там же.

своєму катові, ту поміч дали, і тоді В. Сосюра написав відомого вірша „Любіть Україну”, в якому, мабуть, уперше в своєму житті і за весь час своєї вірної служби партії висловив свої справжні і щирі патріотичні почування — ми віримо, що він справді любив Україну, але тією любов'ю, яка не вимагає ніякої жертви, пасивною любов'ю, яка може виявитися хіба у вірші. За той вірш однак Сосюра пізніше зазнав був гострої критики від того самого Сталіна, який той вірш спровокував.

Це був незначний момент полетші, але він був корисний для Москви, а не для письменників, бо їх твори такою чи іншою мірою причинилися до піднесення духа серед українських вояків-червоноармійців, а тим самим причинилися якоюсь мірою до виграння війни. Однак Сталін забув пізніше про цю прислугу, високо підніс заслуги московського народу, а до українського та інших поневолених народів застосував ті самі репресії, що й перед війною, умертвлюючи українське культурне життя, в якому українська людина могла ще виявлятися бодай тим, що користувалася тут то там рідною мовою. Дуже влучно і правильно характеризує ті часи професор оxfordського університету Р. Гінглі у своїй статті „Культурна сцена”⁸⁾, в якій ставить собі запит, де стояла советська культура в часі, коли помер Сталін, і відповідає так: „...хочеться відповісти, що вона взагалі не стояла, а лежала в прострації. Придушення культури було частиною загального переслідування советського громадянина в кожній ділянці його життя. Навряд чи треба пригадувати десять років пізніше, що Сов. Союз увійшов у 1953 рік як терористична бюрократія в заавансованій державі морального й інтелектуального паралічу. Не треба теж пригадувати деталів кампанії залякування секретною поліцією, концентраційними таборами, погрозами, екзекуціями, тортурами, слідством і

⁸⁾ Problems of Communism, 1964, No. 5.

вимушеними зізнаннями, тероризуванням культури ждановськими декретами ЦК КПСС (1946-48), антикосмополітичною кампанією, заговором лікарів і масою меншого безглуздя, яке включало великі несправедливості.” Тимто в часі смерті Сталіна советська культура, — на думку цього ж автора, — находилася в умовах гострої деморалізації, бо не тільки правдива культурна діяльність була жахливо придушена і замінена офіційною псевдокультурою, але й ця псевдокультура почала зникати. Свої твердження автор підтримує переконливими аргументами, про які ми з досвіду знаємо, що вони правдиві.

До цієї характеристики проф. Гінглі ми додали б зауваження, що російські письменники й культурні діячі завжди таки були упривілейовані перед українськими й іншими, тому між ними міг існувати Б. Пастернак, який не написав ні одного вірша про Сталіна чи партію, і міг з'явитися хоч би такий Шолохов, що недавно одержав Нобелівську нагороду за свої твори, написані в часі Сталіна. Це значить, що російська культура не була так гноблена як українська, бо Сталін все таки мав за співробітників москалів, які з ним ішли рука в руку і їх діяльність ішла на користь Москви й московської імперії.

Врешті перейдемо до третього періоду української літератури під советами, який почався менш-більш по смерті Сталіна (фізичній), а формально після його моральної смерті, коли Хрущов, стараючись зміцнити свою владу і застосувати інші методи до реалізації тих самих цілей, проголосив Сталіна „ворогом народу” і викинув з ленінського мавзолею. Цей період триває до сьогодні, а позначився він деяким оживленням літературного життя, хоч все інше залишилося без змін. Соц. реалізм і партійність літератури не перестали обов'язувати, вимога вірно зображувати пролетарське життя теж не зникла, але письменники все таки почувалися без Сталіна свободніше, хоч і не знали, що їх далі чекає. Але

невідоме майбутнє, мабуть, таки краще, аніж відоме жахливе й жорстоке минуле. Це, очевидно, не була ніяка відлига, але коли на троні змінюються володарі, то поки владу перебере інший сатрап, люди віддыхають трохи вільніше, бо така вже людська природа. Людина як вода, коли має на своїм шляху перешкоди, старається їх обійти і шукає хоч би й маленької щілини, крізь яку може далі пробивати собі дорогу, або назбиравшись прориває запору.

Короткий період Сталінового наступника Маленкова саме й був тією маленькою щілиною, крізь яку вода, тобто людська природа українських письменників пробувала пробити собі вільний шлях.

На XIX з'їзді КПСС 1953 р. Маленков давав письменникам нові інструкції на старий лад, але українські письменники і тут шукали щілини і звернули увагу на теорію літератури, яка за Сталіна була не тільки занедбана, але й небажана, коли не сказати, що заборонена. Отак і почалася нова сторінка в українському підсоветському літературознавстві, яка пізніше розвинулася ширше і дала привід літературній практиці змінити хоч трохи свій підхід до літературної творчості. Але й Маленков уважав за потрібне не наголошувати з усією гостротою всіх Сталінських вимог. Він закликав письменників не закривати очей на недоліки советського суспільства і захочував їх іти в сліди Гоголя й Щедрина, а це за Сталіна було неможливим, бо він взагалі забороняв показувати будь-які негативні сторінки советського життя.

Після XIX з'їзду КПСС в Україні появилася перша, по більше як двадцятилітній перерві, теоретична праця М. Шамоти „Ідейність і майстерність”, у якій цей автор каже таке:

„В доповіді Г. М. Маленкова піднято ряд теоретичних питань, зокрема дано визначення поняття про типове в літературі й мистецтві... Здійснення великих завдань, поставлених нашою партією в галузі літератури

й мистецтва, не можливе без різкого піднесення теоретичної думки, яка значно відстає від практики⁹⁾.

Підсоветський письменник і критик, Степан Крижанівський, каже у своїй рецензії на цю книгу, що вона „знаменує собою зрушення в розвитку теоретичної думки на Україні в галузі критики й літературознавства і в певній мірі задовольняє великий інтерес наших читачів до питань теорії”¹⁰⁾. Інший літературознавець, Анатоль Мороз, у рецензії на одну повість, видану в 1953 р.¹¹⁾, каже, що деякі його герої наділені жетонами чи ярличками, які часто замінюють собою глибоке розкриття його душевних якостей, вдачі... Показ дій, вчинків героя чи їх наслідків — важливий, але не єдиний момент у створенні образу... істотне значення для повноти художнього образу має також відтворення... всього комплексу думок, почуттів героя, його світосприймання¹²⁾.

Цими словами критик вимагає від письменника поглиблення психології літературних героїв, що дотепер було заборонене як „буржуазний націоналізм”, бо мовляв, в добу будови комунізму письменник не має права порпатися в душі героя. Практика одначе показала, що кожний вчинок мусить попереджати активність душі, як каже далі цей критик, і цим самим заперечує свій власний марксо-ленінський матеріялістичний світогляд, який уважає, що думка є похідним елементом від матерії, яка єдина існує незалежно.

Далі цей критик розумує, що в літературному творі не вистачає сама ідейність, вона мусить бути охоплена художньо, бо ідейність і художність — це двоєдина єд-

⁹⁾ „Дніпро” 1954, ч. 1, ст. 115.

¹⁰⁾ Там же, ст. 116.

¹¹⁾ Ст. Мищури „Бережани”.

¹²⁾ Там же, ст. 120-21.

ність, органічний сплав. Розривати ці дві величини — значить деформувати одне ціле.

Після цього про художню вимогливість і вибагливість заговорили нагло всі критики й рецензенти і самі письменники, а це все показує нам не що інше, як лише оте, відоме вже в советській практиці „давай назад”. Не відлига, не полетша, а відворот на покинені позиції, бо комунізм завів советську культуру в сліпий кут.

Пробудження теорії літератури було не те що оправданим, а просто konieczним з погляду потреб партії, бо підсоветські письменники не мали ніякої теоретичної підготовки, оскільки теорія літератури була понад двадцять років цілком спаралізована. Письменники писали твори як уміли, просто інстинктивно, тому їх твори були примітивні — хоч між письменниками були і талановиті одиниці, і часто зводилися на белетризовану публіцистику. Це й було головною причиною, чому літературознавці заговорили про теорію літератури, — вони хотіли дати письменникам хоч мінімум літературної підготовки і спонукати їх звернути більшу увагу на художність своїх творів. Один із молодших літературознавців, Юрій Бурляй, ще в 1955 році пише у своїй статті „За поезію великих почуттів”, що „лірика не знає обмежень, бо в ліричному творі може бути відображено все: глибокі думки, роздуми з приводу життя або смерті, марш торжествуючих лав 1-го травня, тихі мрії серця, яке пробудилося до життя, прім вітчизняної війни, широке колгоспне поле... Все під пером мистця в ліричному творі знаходить свій звук і образ, свої барви і тіні, все може бути піднесене на висоту поетичного узагальнення.” Але „якщо поет стоїть на рівні своєї епохи, йде в ногу з часом, якщо він справжній промадянин свого суспільства, то саморозкриття повинно поєднуватись із завданням ідейної переробки і виховання трудящих в дусі соціалізму.

Тут варто пригадати, що дотепер як лірика, так і художня проза і драма були тематично обмежені і

письменники не могли собі довільно вибирати теми, тільки мусіли опрацьовувати накинену тематику, якої потребувала партія. Тепер же з тематики знято обмеження, але тимбільше підкреслено ідеологію, яку письменник мусить опанувати не менше, а, власне, більше як художні засоби. Тому література все одно не може вийти з того зачарованого кола, в яке загнала її марксоленінська вимога партійності літератури і її виховності, згори наміреної. А літературний твір тільки тоді може мати позначки мистецтва, коли тема виходить від письменникової душі, а не від партії чи від когось іншого іззавні. Хіба що письменник захопиться підсуненою темою, тоді вона стає його власністю, яку він виношує в душі як кожну іншу тему, що є еманцією більшого або меншого матеріялу, назбираного в його душі, але партійна тематика нікого не захоплювала.

Це зрозуміли не індоктриновані критики й літератори, які висловлювали свої думки й погляди свобідніше, ніж старші, користуючись, певно, тією нагодою, що партійно-державний апарат був якоюсь мірою зайнятий головно проблемою влади. Навіть деякі старші літератори пробували висловлюватись свобідніше, з думкою, ану ж удасться і наслідків не буде. Старший літературознавець О. Полторацький пише про радянську драматургію ще в 1953 р., що „советський глядач не хоче більше дивитись творів безконфліктних, які показують нашу дійсність у прикрашеному вигляді і замість правди життя підсунують глядачеві вигадану драматургом фальшиву сцену” (він має на думці — неможливу в реальному житті — БР). „Теорія безконфліктності призводила до викривлення життя в літературних творах, до лакування його, до замазування суперечностей... Сьогодні неможливо писати п'єси безконфліктні, в яких технологія випиратиметься на перше місце, затуляючи собою постаті дієвих осіб.”

Можливо, що після теоретичних розважань художній рівень окремих творів трохи підвищився, бо пись-

менники, талановитіші, почали більшу увагу звертати на мистецьку сторінку своїх творів, почали їх дбайливіше опрацьовувати і підвищувати свою літературну освіту, хоч, правда, багато ще треба було тут зробити, щоб ці твори були на рівні сучасної літератури, але бодай у багатьох письменників було бажання і старання підвищити художність своїх творів. Та цьому на перешкоді стояла все таки партійна література, обов'язкова ідеологічність і тенденційність, які є найбільшими ворогами мистецької краси. Тому скільки б не моталися українські письменники в партійних рамках, вони з зачарованого кола не вийшли і вийти не можуть, поки не стануть зовсім вільними творцями, що творять для мистецтва, а не для партії. Скільки б вони не підносили художність своїх творів, але коли доводиться розкривати душу героя і бачити в ній те, чого там немає, наприклад, любов до комунізму, бо це й далі буде і, на жаль, є лакуванням і викривленням життя. Письменник реаліст не може правдиво показувати те, чого в людей не бачить.

Та ці тенденції, про які вище була мова, ще більше зросли після проголошення Сталіна „ворогом народу” на XX з'їзді КПСС, що мистці і літературні діячі розуміли як цілковите зірвання із сталінськими традиціями і проголошення свободи творчості. Вони після того й самі почали осуджувати сталінську добу і сталінську практику в літературі і раділи з повної, як їм здавалося, свободи творчості. Вони почали висловлюватись не раз і зовсім свobodно, наче б недавні часи і практика назавжди минулись, тому питання форми літературних творів почало ставати темою загальних розмов і писань. Проблема краси перестала бути табу і літературні критики почали щораз частіше і відважніше говорити про красу мистецтва й естетику. Той же Микола Шамота пише в журналі „Дніпро” за 1965 рік, що мистецтво прагне до гармонії, завершеності, краси... — а це явно „буржуазно-націоналістичні” вимоги — „...при чому мова йде не лише про гармонійність і красу ідеалу — в

ім'я торжества його художник відображає і негативні, потворні явища — але й про прагнення до зображення дійсно красивого в житті, в тім числі до зображення красивих духом і серцем людей.¹⁷

Ми тут не маємо можливості цитувати більше таких висловів українських літераторів, які так свobodно висловлювали „буржуазно-націоналістичні” естетичні погляди, зовсім незгідні з матеріялістичною естетикою, так наче б вони ніколи інакше й не думали, але тим часом нам досить буде і цих висловів, щоб ствердити, що українські літературні діячі повірили були в основну зміну московської літературної політики і що по смерті Сталіна настали кращі часи. Тому вони й почали одверто кригикувати культ Сталіна, який в дійсності вони самі творили, підтримували й поширювали своїми творами і статтями. Без письменників та інших робітників пера не було б, може, ні культу Сталіна, ні культу партії, ні культу „зореносного Кремля”, а бодай не було б у такій формі, як ми знаємо. Що їх до цього змушували під запрозою концтаборів чи просто фізичної ліквідації, це правда, але теж правда, що українські підсоветські письменники й культурні діячі цілковито втратили особисту і національну гідність за рахунок мізерного фізичного існування.

Що вони це самі бачили й відчували, немає сумніву, бо зараз таки, як настали нібито легші часи, вони почали осуджувати культ особи і культособну літературу та взагалі все те, що пов'язане було з культом особи. Вони вірили, що таки справді настали кращі часи для літератури й мистецтва і що після відлиги прийде весна, але що це не була відлига, вони дуже скоро самі побачили, хоча й не було повного повороту до Сталінської політики, яка занала літературу й мистецтво у сліпий кут, з якого не було іншого виходу, крім відвороту. Цей відворот зробив Хрущов, який не те, щоб кращий був від Сталіна, але був інший, бо іншими дорогами хотів йти до тих самих цілей: опанування всього людського

життя, фізичного і духового. Коли Сталін будував комунізм терором, ліквідуванням людей, які мали іншу думку, то Хрущов, що ще так недавно був вірним співробітником Сталіна, мабуть, переконався, що сталінські методи не дали бажаних успіхів, тому й почав шукати інших доріг до побудови комунізму в людських душах. Для цього він одначе мусів зробити відворот із сталінських на давніші позиції. Це не вперше ком. партія робила відворот до передреволюційних позицій, ми є свідками кількох таких відворотів, наприклад, у шкільній справі й вихованні, у військовості й армії, в суспільному житті — привернення авторитету родини тощо.

Прагнучи вилізти із Сталінського тупика, Хрущов тимчасово нібито дозволив літературі бути літературою, хоч і далі невідхильно партійною, ідеологічною, цюсрелістичною, але художньою, хоч це суперечності, і на художність він ставив особливий наголос, щоб читач ту літературу советську хотів читати, бо ж його треба виховувати й перевиховувати в комуністичному дусі і в покірності супроти „великого російського народу”. Сталінська література не мала ніякої виховної вартости і не могла мати, бо її низька художня якість нікого не приваблювала, тому Хрущов говорив на XX з’їзді і особливо підкреслював, що „нам треба літератури, щоб її кожна людина хотіла читати і щоб захоплювалася нею.”

Та все одно на XX з’їзді Хрущов повторив і з натиском підкреслив більшість Сталінських позицій у відношенні до літератури й мистецтва, схвалених попередніми з’їздами. „Питання розвитку літератури й мистецтва, — казав він на з’їзді, — не можна розглядати у відриві від тих насущних завдань, які розв’язують зараз комуністична партія і радянський народ по дальшому піднесенню економіки й культури нашої країни у боротьбі за будівництво комуністичного суспільства.”

На IV пленумі Спілки письменників України, що відбувся після з’їзду, М. Бажан уже говорить про вплив буржуазної ідеології, якому підпали окремі літератори,

що повторювали, може, трохи в іншій формі, деякі твердження ворожої пропаганди, а Л. Новиченко у своїй доповіді цілком осуджував тих літераторів, які пробували поставити під сумнів правильність партійної лінії в розвитку радянської літератури й мистецтва і відійти від принципів соціалізму". Слід сказати, говорив Новиченко, що той, хто вимагає скасування постанов ЦК КПСС 1946-48 рр. про літературу й мистецтво, як гальма для розвитку художньої творчості — той хоч би й несвідомо співає з чужого голосу." На його думку, постанови ЦК КПСС від 1946-48 рр. „відправали і відправатимуть велику позитивну творчу роль", бо принципи комуністичної ідейності, партійності, наростання літератури, вимоги тісного зв'язку літератури з соціалістичною політикою як життєвою основою нашого ладу, заклик до посилення виховної ролі художнього слова і його активного вторгнення в життя, нагадування про необхідність рішучої боротьби з ворожою ідеологією та її виявами — всі ці положення повністю живі й сьогодні і є нашою майбутньою зброєю " Новиченко гостро скритикував деяких київських письменників, які висловлювали погляди, ніби боротьба проти виявів націоналістичної ідеології, особливо в період 1946—1951 рр., була зайвою і завдала українській літературі стільки лиха.

Супроти вище згаданих постанов IV пленуму Спілки письменників, спертого на рішення XX з'їзду, розпадаються в порох твердження деяких наших і не-наших людей про відлигу в ділянці літератури й мистецтва Сов. України. Коли Хрущов побачив, куди скеровуються думки і погляди українських письменників у тому часі, як він був зайнятий закріпленням своєї влади, він залишив сталінські „тези" в силі, і ті письменники, які дозволили собі були на свободний вияв поглядів, були партією і Спілкою скритиковані й натавровані.

„Чим пояснити — питає Хрущов у своїй доповіді на нараді письменників 13 травня 1957 року — такі хи-

тання і вагання окремих представників і діячів літератури й мистецтва?" І відповідає: „На мою думку, це сталося тому, що деякі товариші однібічно, неправильно зрозуміли суть партійної критики культу особи Сталіна. Вони... стали на хибний шлях упередженого вишукування тільки тіньових сторінок і помилок в історії боротьби нашого народу за перемоги соціалізму, ігноруючи всесвітньоісторичні успіхи радянської країни в будівництві соціалізму.”

Відповідь Хрущова на питання, чим пояснити оті хитання письменників — фальшива. Правда і правильна відповідь мусить бути така, що письменники, перш за все українські, які б вони й не були вірні помічники Сталіна, не сприймали комунізму і не переживали його, бо просто не любили його, хоч і мусіли служити йому за ціну життя. Тому вони спробували використати нагоду, що не стало тирана і висловлювали свої правдиві, некомуністичні думки й погляди. І коли партія розгорнула критику культу особи, критику „сталінських помилок”, письменники пробували думати, що й їм можна висловитись критично до злочинної діяльності Сталіна в галузі літератури, тому й почали гудити й порочити працівників літератури й мистецтва, які прославляли успіхи ком. партії. Вони пустили в уживання таке лайливе слово як „лакувальник”, наклеюючи цей ярлик на кожного, хто створював позитивні образи советських людей у творах літератури. Але Хрущов пригадав українським письменникам з позицій „великого руського народу”, що їм до того зась! Що вони можуть собі трохи покритикувати Сталіна, але не сміють критикувати партії, а партія, це в дійсності — „великий руський народ”.

Окрім того Хрущов пригадав їм, що літературі й мистецтву належить виїнятковно важлива роль в ідеологічній роботі партії, у справі комуністичного виховання трудящих. А головна лінія розвитку полягає в тому, щоб література й мистецтво були завжди нероз-

ривно пов'язані з сучасним життям народу і правдиво відображали багатство і багатогранність соц. дійсности.

Отак з великої і многонадійної хмари впав малий дощик. Після XX з'їзду прийшов XXI, а потім і XXII, на якому Хрущов показував советським людям грушки на вербі в недалекому майбутньому, казав, що советське суспільство вже переступило границі соціалізму і ввійшло в комунізм і що рай на землі вже ось-ось недалеко. Але відношення до літератури навіть і в комунізмі не може змінитися і ті самі сталінські постанови зобов'язують і далі.

Змінилося тільки відношення до якості літератури й мистецтва. За Сталіна можна було прославляти його самого і будівництво комунізму зовсім невибагливими творами, а за Хрущова треба було більше дбати про художній рівень, бо він сам любив почитати добрий літературний твір, і хвалити його самого і комунізм художньо досконалими творами, бо недосконалі — непереконливі і не мають впливу на читача. Крім того змінилося теж відношення до тематики мистецьких творів, і письменникові стало вільно опрацьовувати всяку тематику, навіть любовну, — хоч суспільно-політичній дається перевагу — але всяка тема мусить бути опрацьована так, щоб принаймні не суперечити ідеології комунізму, яка є альфою і омегою для мистецької творчости.

Разом з тим змінилося теж ставлення до психологічного розкриття персонажів, але знову ж таки з позицій комуністичної ідеології, що в дійсності означає таке саме „лакування” як давніше. Дозволено теж опрацьовувати історичні теми, але до них треба добре озброїтися історичним діалектизмом. Словом — що письменник не робив би, він мусить знати напам'ять комуністичну ідеологію й діалектичний матеріалізм, бо це йому дає можливість бути добрим комуністом і добрим письменником. Коли письменник опанує як слід вчення Маркса й Леніна, то йому не треба буде ніякої свободи творчости, бо тоді він добровільно йтиме за вимогами

партії, яка „втілює найвищі ідеї”, яких може прагнути людство.”

Таким чином нинішня українська підсоветська література, не зважаючи на те, що вона інша від сталінської, залишилася й надалі залежною від політики Москви, яка єдина вирішує чи вийти українській літературі на широкі шляхи світової літератури, а чи залишитися глибоко провінційною. Москва вибирає останнє, бо знає, що на довшу мету їй в культурній ділянці з Україною, у вільних умовах, ніколи не зрівнятися, тому вона докладає усіх зусиль, щоб держати українську культуру на низькому, народницькому, рівні і обмежити до мінімум поширення українського друкованого слова й літературної творчості. Отже боротьба двох культур, про яку колись говорив М. Хвильовий не була його думкою, тільки фактом, дійсністю, яка особливо тепер дається бачити у всій своїй наготі як на долоні. Так зване єднання української радянської культури з російською відбувається, особливо тепер, на 50-му році революції, коштом української культури, яку Москва намагається звести до мінімум, і користю московської, яка має всі привілеї панівного народу.

Тому хай нікого не збаламутить той факт, що українська література збагатилася в останніх роках кількома якісно бездоганними творами молодих письменників, які покористувались свободою вибору тематики, вимогою художньої досконалості та психологічним підходом до розкриття персонажів і дали українській літературі декілька гарних поезій, вроді Ліни Костенко, та інших, прозових, творів. За цю свободу на них нападали і лаяли, поки вони не понаписували декілька „казених” віршів, або й зуміли втиснути в твір комуністичну ідеологію не дуже так і грубо, як це робили старші письменники, за Сталіна.

Хай також нікого не збаламутить і той факт, що сьогодні в Україні ведеться широка акція за культуру української мови. Коли Москва в одному місці на щось

дозволяє, то вона собі те в іншому місці подвійно компенсує. Українська мова вживається сьогодні тільки в мало популярній і скупо поширеній українській літературі та в деяких сільських школах, але Москва щораз більше русифікує українське шкільництво, нерідко, на жаль, українськими таки силами й руками, і витискає українську мову з публічного вживання, заступаючи її щораз більше „всесоюзною”, московською. Дрібна концесія українським письменникам, що вони можуть писати свої твори рідною мовою і дбати про її культуру, має тільки пропагандивний характер, бо хто в публічному житті на Україні пробує вживати українську мову, тому пришивають шовінізм і ненависть до мови „великого братнього народу” та поводяться з ним так, щоб він зрозумів, що українська мова, це мова колгоспників і для колгоспників, які не здібні вивчити мову „світового пролетаріату”, тому їм і вільно користуватися своєю колгоспною мовою і то тільки в колгоспі. Коли ж той колгоспник знайде до центру, то там він мусить говорити „державною” мовою Советського Союзу. А щодо самих письменників, то й вони мабуть своєї мови, поза літературними творами, ніде не вживають, тому акція за культуру мови має т. ск. льокальне значення.

ЛІТЕРАТУРА

- Історія української радянської літератури.* АН УРСР. К. 1964.
- С. А. Крижанівський. *Соціалістичний реалізм — творчий метод радянської літератури.* К. 1961.
- В. І. Ленін. *Про літературу.* К. 1958.
- Е. Адельгейм. *Василь Еллан.* Критичний нарис. К. 1959.
- Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів і конференцій.* К. 1957.
- КПРС в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК.* Ч. 1. К. 1954.
- Культурне будівництво в Українській РСР.* Зб. документів, т. 1. К. 1960.

Г. Ф. Овчаров. *Нариси сучасної української літератури*. Випуск I. X. 1932.

Ред. *Велика мета партії і народу*. „Радянське Літературознавство” ч. 6. 1961.

Ред. *Слово партії надихає*. Рад. Літературознавство, ч. 5, 1961.

М. Шамота. *Про основи зв'язку літератури з життям народу*. Рад. Літературознавство, ч. 4, 5. 1961.

Вол. Борщуків. *Партія і література*. К. 1960.

В. Кудін. *Питання теорії соціалістичного реалізму*. К. 1959.

М. Шамота. *Талант і народ*. К. 1958.

Ю. Бурляй. *Збросю слова*. К. 1965.

С. Щупак. *Критика і проза*. X. 1930.

Е. Шаблювський. *У боротьбі за ідейність і реалізм літератури* (Шевченко і російські революційні демократи). „Радянське Літературознавство”, ч. 6. 1961, ст. 43-62.

М. Хруцов. *За тісний зв'язок літератури і мистецтва з життям народу*. „Жовтень”, ч. 9. 1957.

Thomas Fitzsimmons and others. *USSR its people its society its culture*. HRAF Press New Haven 1960, p. 13. Soviet Nationalities Policy.

Soviet Colonialism: Does it exist?

R. Pipes. *The forces of Nationalism*.

H. Seton-Watson. *Moscow's Imperialism*. “Problems of Communism”. N. 1. 1964.

D. Burg. *The Cold War on the literary Front*. P. III. *The Party and the Writers*. “Problems of Communism”. N. 1. 1963.

G. Luckyj. *Literary Ferment in the Ukraine*. “Probl. of Communism”. No. 6. 1962.

Ronald Hingley. *The Cultural Scene*. “Problems of Communism”. No. 2. 1963. 41 — 48.

Вячеслав Давиденко

ЗЛИТТЯ НАЦІЙ В ССРСР

Національна політика большевиків, яку започаткував був Ленін, від самого початку йшла зигзагуютою лінією, залежно від внутрішньої і зовнішньої кон'юнктури. Почавши від ленінського „дайте їм хоч дві мови”, через українізацію і сталінський період масового терору, коли „на всіх язиках все мовчало”, прийшла вона в часах Хрущова до нової фази тотальної, глибинної русифікації. Новий провід КПСС, поваливши Хрущова, покасувавши його реформи, мовчки схвалив хрущовську лінію в національній політиці.

Щоб оправдати новий русифікаційний курс, прийнятий на ХХІІ з'їзді КПСС у Москві, большевицькі теоретики опрацювали цілий ряд казуїстичних формул: „бажання неросійських народів оволодіти російською мовою”, „затирання національних різниць у процесі будування комунізму”, „зближення і дружба советських народів” і ось таку чисто схолястичну формулу: **„бурхливий розвиток національних мов є умовою і кінцевою передумовою для ступневого виділення одної з рівноправних національних мов країни як міжнаціональної мови”**.

Що таке міжнаціональна мова в розумінні західноєвропейських філологів?

Ще донедавно в колоніальних країнах міжнаціональною мовою була мова-воляпюк, що виникала на основі мови колоніяліста: англійської, французької, еспанської чи португальської, і мови даної колоніальної країни. Цією мовою порозумівались автохтони з завойовниками, і вона охоплювала кількасот слів, уживаних поза будь-якою граматичною структурою.

Міжнаціональною мовою називають також мову висококультурної нації, добровільно прийняту представниками інших націй у науці, в міжнародній торгівлі, в дипломатичних відносинах, на міжнародних форумах. Такою мовою була в середньовіччі латинська мова, у XVIII стол. французька, останнім часом — англійська.

Про міжнаціональну мову в ССРСР ще донедавна ніхто не згадував, а тому годі шукати її в советських енциклопедіях і партійних постановах. Вона з'явилася на новому етапі русифікації, як заслона над панівною, насильно накидуваною російською мовою, внаслідок... „бурхливого розвитку національних мов”!...

Міжнаціональною мовою для всіх народів ССРСР російська мова має стати тому, що вона — як твердять партійні советські філологи — є „рідною мовою більшості населення ССРСР”; тому, що її діалекти мало між собою різняться, і вона належить до слов'янських мов; тому, що „високу оцінку давали їй Карл Маркс та Фридрих Енгельс”, і тому, що „Ленін передбачав перетворення російської мови у засіб міжнаціонального порозуміння в Советському Союзі”...

Створена при Академії Наук ССРСР т. зв. Наукова Рада для вивчення розвитку мов соціалістичних націй „авторитетно” стверджує, що виділення російської мови як міжнаціональної в Советському Союзі є наслідком природного зростання многонаціонального населення окремих советських республік.

Зростання многонаціональності республік ССРСР, власне засилля тих республік передусім російськими елементами — від 1939 р. на Україну прибуло понад 4 мільйони москалів — вважають советські учені за „прогресивну тенденцію”, яку треба всіляко підтримувати, „ведучи рішучу боротьбу проти проявів націоналістичних настроїв, зміцнюючи в советських людях почуття єдності соціалістичної батьківщини”.

Царські русифікатори були куди примітивніші, як советські. Національну політику проводили вони під

гаслом „не було й не буде”, „всі слов'янські ріки мають зіллятися в руському морі” та ін. Зрештою, і всю свою діяльність в цьому напрямі називали вони, не криючись, „обрусенієм інородців”.

Советські обрусителі, реалізуючи свою національну політику, спираються на „науковому ґрунті”, що його, мовляв, підготували ще клясики марксизму, а пізніше опрацював Ленін. Передусім вони покликаються, як уже згадано, на „добровільність”, яку виявляють народи СРСР до стосованої супроти них русифікації, і рішуче заперечують будь-яку дискримінацію національних мов у Советському Союзі. У програмі КПСС, ухваленій на XX з'їзді, „забезпечується повну свободу для кожного громадянина виховувати й навчати своїх дітей в будь-якій мові, не допускаючи ніяких привілеїв, обмежень та примусу у вживанні тих чи інших мов”.

Назовні це виглядає дуже ліберально. Але що це значить на ділі? На ділі це значить, що, наприклад, в Україні українська мова вже перестала бути обов'язковою в школах, бо батьки самі, „з доброї волі”, вирішують, до української чи російської школи посилати своїх дітей. А коли взяти під увагу, що в більшості високих шкіл УРСР всі дисципліни викладаються російською мовою, то кожний батько, який хоче дати своїй дитині високу освіту і не хоче, щоб з неї вийшов громадянин другої чи третьої категорії, — мусить віддати її до російської початкової, а далі й середньої школи.

Советський академік узбецького роду, К. Ханазаров, пояснює це так: „Визначаючи мову навчання, батьки мають підходити до цього з оглядом на перспективу — знання якої мови найбільш потрібне для якнайширшого охоплення всього багатства соціально-політичної, технічної і наукової літератури”.. А далі попросту називає „національними мовними егоїстами” тих советських громадян не-росіян, які хочуть виховувати своїх дітей у рідній мові, і запевняє, що „не тільки елементарна по-

чаткова або семирічна, але й середня і висока освіта практично вигідніша й зручніша в російській мові”.

„Історичну конечність” загального обмосковлення народів СРСР комуністичні русифікатори узасаднюють тим, що, мовляв, у кожній советській республіці з кожним роком зменшується чисельність народу, який дав їй назву, отже автохтонів, і зростає чисельність цього ж таки народу поза межами рідної країни; що темпи зростання кількості цих людей поза межами рідної країни випереджають темпи зростання їх у своїй країні. При цьому русифікатори замовчують, що такий процес винародовлення — не природний демографічний процес, а штучний, систематично ведений заходами примусового й напівпримусового характеру. Таке перемішування народів, що має ціллю створити єдиний „советський”, а фактично російський народ, ведеться шляхом висилання молоді на т. зв. цілині землі, ніби добровільного виїзду „надвишок” населення союзних республік на Далекий Схід, шляхом систематичного відряджування випускників високих шкіл на периферії СРСР для „допомоги відсталим народам”.

Проголошуючи рівність усіх націй і всіх мов в СРСР, „гарантуючи” найширшу підтримку для розвитку національних мов і культур, московсько-большевицька центральна екзекутива одночасно гальмує з щораз більшою силою всякого роду вияви національних культур, обнижуючи їх атрактивність, зводячи їх на рівень провінційних, периферійних культур для „хатнього вжитку”. Звідси — глибокий занепад в Україні національного культурного рівня, літератури та мистецтва і позірний розвиток так званого „самодіяльного мистецтва” — фактично червоної, соцреалістичної малоросійщини з примітивними хорами, насиченими советським репертуаром в українській мові, з сільськими театрами, що виставляють п’єси-агітки, з танцювальними гуртками на найнижчому поземі.

Це виразно видно також з характеру і відсоткового

відношення літератури виданої в ССРСР російської і всіма іншими мовами. За даними офіційного статистичного збірника „Печать в ССРСР в 1960 г.” видано в тому році загальним накладом: наукової літератури в російській мові 88.5 проц. і в інших мовах народів ССРСР 9.6 проц., виробничої і інструктивної відповідно — 94 проц. і 5.9 проц., підручників для початкових шкіл — 64.3 проц. і 27.3 проц., підручників для високих шкіл — 83.3 проц. і 8.9 проц., белетристики — 87.1 проц. і 12 проц., дитячої літератури — 87.6 проц. і 12 проц. Решта — мовами не-советських народів. За даними цього ж таки статистичного збірника із загальної кількості всіх журналів, газет та інших періодиків виходило у 1960 р. в ССРСР в російській мові 77.3 проц. назв загальним накладом 84.9 проц.

Тотальна русифікація, запланована на XXII з'їзді КПСС, передбачає обмосковлення не лише шкільної системи в усіх республіках ССРСР, але й системи дошкільного виховання — дитячих ясел, дитячих садків і дитячих організацій, бо, як заявляє той же академік Ханазаров, „основи знання міжнародної мови значна частина дітей неросійської національності набуває вже в цих закладах, де з-правила контингент самих дітей і виховників інтернаціональний”.

Отже, „вільний вибір” советськими громадянами мови виховання і навчання своїх дітей перерішується фактичним станом речей, в якому всякий вибір виключається. І тому центральний советський освітній апарат сам, без участі батьків, плянує по окремих республіках і областях співвідношення кількості початкових і середніх шкіл з російською викладовою мовою і мовами окремих національностей. При чому вивчання російської мови у національній початковій школі починається вже від 2-ої класи.

Маскуючи свою русифікаційну політику облудним гаслом „розвитку національних мов і культур”, большевики останнім часом виставили перед очі советських

громадян новий параван — „двомовність”, за яким приховують вони процес витискування і нищення одною мовою другу, панівною, значить, російською.

Двомовність — твердять з властивим їм цинізмом советські теоретики — „глибоко прогресивне явище, яке виникає внаслідок розвитку суспільства і його економічних та культурних зносин з іншими народами; двомовність постає внаслідок історичної необхідності і вимагає від того чи іншого народу знання другої — російської — мови, крім своєї рідної”.

Отже, те, що в перекладі на зрозумілу мову зветься винародовленням, московські русифікатори називають „історичною необхідністю” і „прогресивним явищем”, як „прогресивним” і „історично необхідним явищем” називають советські історики завоювання царатом середньоазійських країн, Кавказу і „возз'єднання” з Росією України, а в останніх часах прилучення прибалтійських країн.

У зв'язку з новим курсом національної політики повився в республіках СРСР — крім зорганізованих після війни шкіл-інтернатів, де діти цілковино позбавлені батьківських впливів — новий тип початкової школи — мішаний, сказати б, утраквістичний, де навчання лише рідної мови ведеться рідною мовою, а всі інші предмети — „міжнаціональною”, чи пак російською. Наприклад, у Ташкентській області Узбекістану, якому, як і Казахстанові, либонь, призначено бути експериментальною ділянкою для переведення большевицького досліду винародовлення, в 1960-61 рр. із загальної кількості 935 шкіл (без Ташкенту) 382 школи вже утраквістичні. У цих школах навчалося понад 50 проц. учнів. Також в Азербайджанській ССР на початку 1961 р. 343 школи з усіх 3780 переведено на мішаний тип, фактично російський. Аналогічні приклади, очевидно, можна було б навести з усіх советських республік.

З переходом учня до середньої, а далі й до високої

школи процес його обмосковлення чимраз більше посилюється.

Виступаючи в 1961 році у Москві з доповіддю про проект нової програми КПСС, Хрущов дозволив собі висловитись, що **„російська мова стала фактично другою рідною мовою для советських народів”**. Цю дефініцію Хрущова, що ввійшла в програму КПСС і що досьгодні не відкликана, советські філологи — проти здорового глузду, який заперечує, що нормальна людина може мати дві рідні мови — постаралися всебічно узасаднити.

Советські теоретики дещо злагіднюють винахід Хрущова. І так, згаданий вже академік К. Ханазаров вияснює, мовляв, твердження, що міжнаціональна мова стала другою рідною мовою для всіх народів ССРСР, не можна розуміти так, що всі народи опанували її так само добре, як і свою національну мову. „Таке розуміння — пише він — є наслідком поверхневого уявлення про діалектику розвитку мовного життя ССРСР. Воно суперечить національній політиці комуністичної партії, приводить до недооцінки ролі і значення національних мов”. Однак, **„другою рідною мовою російська мова є своїм впливом і соціальним значенням”** (!?). Більше плутаного „вияснення” годі придумати!

„Було б теоретично помилковим, а практично шкідливим, — снує далі свої казуїстичні міркування Ханазаров, — змішувати таке реалістичне розуміння формули **„російська мова — друга рідна мова народів ССРСР”** з вузько лінгвістичним тлумаченням терміну **„друга рідна мова”**. Це може привести до порушення лєнінського принципу свободи вибору громадянами мови навчання своїх дітей, **спричинити спроби переведення національних шкіл на російську мову навчання через адміністрування згори, при відсутності кінечних для цього умов, як це мало місце в деяких республіках”**...

Советський русифікатор пробалакався: отже, **„адміністрування згори”** так далеко поширилося в національних республіках і зустріло, очевидно, такий гострий

спротив населення, що треба було мобілізувати академіків, щоб дещо вгамували над міру ретельних низових обмосковлювачів...

Часто згадуване в еміграційній пресі як актуальне советське гасло „злиття мов” в ССРСР не вживається в офіційній советській пропаганді. Що більше, член Академії Наук УСССР Білодід відносить це гасло до періоду культу особи Сталіна, коли допущено, мовляв, багато перекручень у „ленінській національній політиці”. Розвінчуючи Сталіна, закидають йому тепер новоявлені советські ідеологи цілий ряд спірних і помилкових тверджень. Сталін, мовляв, зовсім випускав з уваги „історично неминучий” процес виділення міжнаціональної мови, яка, на його думку, має появитися аж у далекому майбутньому, в комунізмі. Така теза Сталіна, — пише російський академік Каммарі — „об’єктивно перешкоджала вивченню російської мови всіма народами країни, проповідуючи пасивне очікування періоду всесвітньої диктатури пролетаріату”.

Сталін — пише далі академік Каммарі — говорив не тільки про майбутнє злиття націй, що, безсумнівно, правильно, але й про майбутнє злиття національних мов усього світу. Це — річ спірна. Історичний досвід советської многонаціональної держави, а також дослідження мовознавців не дають прикладів злиття різних мов і створення на тій основі нової мови...”

Закидаючи Сталінові найбільший гріх — відхід від заповітів Леніна в національному питанні, новоявлені теоретики твердять, що Ленін, мовляв, був обережний і тактовний у національній політиці і, узasadнюючи теоретично неминучість злиття націй, **ніколи не говорив про злиття мов.**

А проте, всі ці нібито дискусії і теоретичні міркування є нічим іншим, як димовою заслоною, робленою в обличчя щораз виразнішого невдоволення і спротиву народів ССРСР політиці русифікації, силування їх „лю-

бити” російський народ, „дружити” з ним, ехилатися перед його „вищою культурою”.

Злиття мов, а з ним і злиття націй, яке советські пропагандисти відносять ніби в далеке майбутнє, вже тепер з усією наполегливістю намагається реалізувати Москва, щоб створити єдиний советський, а фактично російський народ з російською мовою, літературою і культурою.

„Багатонаціональні республіки”, як називають тепер советські пропагандисти „союзні республіки” Україну, Білорусь, Казахстан, Грузію і ін. — затрачують свої кордони і стають цілковитою фікцією. Єдина, з центру керована економіка визначає кожній республіці конкретні економічні функції колоніального додатку червоної імперії. „Українське вугілля”, „українська нафта” — це тільки заголовки пропагандивних газетних статей. Українські вивіски над крамницями і установами — це фальшиві вивіски, і говорити сьогодні в Києві і Львові по-українському — це значить звертати на себе увагу і підозріння в націоналізмі. Це значить робити виклик режимові і його охоронцям. І тому до „доброго тону” належить тепер, коли український актор і український поет, зійшовши зі сцени, говорить „міжнародною мовою”, яку у царських часах називали „общепонятною”.

Керована з центру русифікація України іде ще й іншим, ніби не керованим каналом — через московські елементи і червоних малоросів, що на власну руку „перевиконують пляни” офіційних русифікаторів. З самої ж таки советської преси довідуємось про численні випадки, коли провінційальні книгопродавці-україножери відмовляються поширювати українські книжки і пресу, коли вчителі середніх шкіл, стараючись ухопити „дух часу”, культивують по школах українсько-російський жаргон — теж по лінії „злиття мов”.

Отже, нова програма КПСС розв’язує шовіністичні настрої не тільки серед членів партії, але також у масах російського народу і заохочує до коляборації всі не-ро-

сійські народи, витворюючи в них плеканий ще царськими чиновниками-обрусителями комплекс малоросійства.

Центром калічення української літературної мови і української культури є, хоч як це парадоксально звучить, Академія Наук УРСР, що послідовно вилущує з української граматики і правопису всі її питоменності, всі відміни від російської граматики і правопису, що випускає „російсько-російські” словники, як саркастично висловився один з їх упорядників. У виданій останніми роками серії фахових словників — хемічному, сільсько-господарському, технічному та ін. — фактично української термінології немає, там майже всі терміни російські, написані по-українському чи дещо зукраїнізовані.

Урядовою мовою по всіх установах УРСР є російська мова, хібащо в листуванні між низовими, районними центрами ще допускається „мова автохтонів”. Мовою наукових видань, зокрема Академії Наук УРСР, є переважно російська.

Українську мову дискримінується при вступі молоді до високих шкіл — вступники можуть „вибирати”, з котрої мови, російської чи української, воліють вони складати іспити. При вступі до всіх без винятку військових шкіл вимагається знання лише „міжнаціональної мови”.

В програмах радіо і телевізії також панує „друга рідна мова”, а українську свідомо і послідовно калічить. Протести поодиноких українських письменників і вчителів під увагу не беруться. Всі кращі фільми, продюзовані в УРСР, виходять російською мовою або дублюються в цій мові.

Молоде українське покоління своєї історії і літератури не знає: основні історичні події і постаті зфальшовані советськими істориками і „літературознавцями”. В цьому легко переконатися, переглянувши підручники для середніх шкіл з історії України і історії літератури. Нищення українських історичних пам'яток, що його по-

чали московські большевики в 20-их роках, не припиняється, не зважаючи на „лібералізацію” режиму, і свого вершка досягло в сталенні національних фондів бібліотеки Академії Наук у Києві в 1964 році.

У Москві хочуть зробити з не-російських народів СРСР народи-безбатьченки, народи без історії, мови і традиції, щоб легше було їх адоптувати, перетравити, засимілювати і — злити з народом російським в єдину „советську націю”.

Так зване „зближення націй” в СРСР, а фактично їх насильне зливання, сплювання в єдину російську націю „будівничих комунізму”, є свідомо доконуваним Московією злочином — духовим геноцидом, на який українська еміграція мусить звернути увагу всього світу.

Свого часу в Європі не вірили, що сталінське гасло „ліквідація куркуля як класи” є гаслом, під яким будуть **фізично** ліквідовані мільйони українських селян, найкраща, найбільш працьовита частина селянства з тисячолітнім досвідом хліборобів-господарів. Свого часу не вірили, що „Майн кампф” Гітлера — конкретна програма дії озвірілих расистів, які керуючись цією програмою, повернуть Європу в часи похмурого Середньовіччя, залиють її кров’ю мільйонів людей. Нині в світі не вірять, що нова програма КПСС є програмою московських шовіністів на духове знищення десятків народів Східної Європи, а між ними й 42-мільйонного, тисячолітньої високої культури українського народу. В ревелюційній промові Хрущова, в якій розкривав він злочини Сталіна, пригадував цей недавно повалений диктатор, що Сталін плянував був після війни виселити всіх українців на Сибір, як „німецьких колаборантів”. Нові московські диктатори плянують український народ, як окрему націю, знищити на його ж таки землях.

Комуністичним теоретикам вільно плянувати все, що впаде їм в голову. Вони плянують уже майже півстоліття, але історія щоразу перекреслює їхні пляни і йде своїм шляхом. Суворая реальність — це поневолені

в ССРСР народи, які прагнуть волі й незалежності, і їхні поневолювачі, які хочуть за всяку ціну втриматися при владі і втримати червону імперію з її „другою рідною мовою”, щоб не розвалилась вона так, як розвалилася була імперія Романових у національній революції 1917 року.

У добі, насиченій націоналізмами, коли в широкому світі постають десятками нові незалежні держави, большевицька національна політика, хоч і оздоблена „прогресивними” гаслами і підперта „науковими теоріями”, повернулася до засудженої історією політики московських князів і царів. І тому вона також приречена на неминучий провал.

На цьому похмурому тлі завдання української політичної еміграції ясні: допомагати своєму народові протиставитися московсько-большевицькому натискові, алярмувати вільний світ, мобілізувати оборонців свободи для всіх людей, вияснювати світові підступні пляни Москви на поневолення всіх ще вільних народів.

Зростаючий спротив українського народу тотальному його обмосковленню, що виявляється в усіх ділянках його життя — в літературі, в економіці, в сфері релігійній — напевно буде скріплюватися, коли він знатиме, що українська еміграція твердо стоїть на своїх антикомуністичних, антимосковських — самостійницьких позиціях.

ЛІТЕРАТУРА

К. Х. Ханазаров, *Сближение наций и национальные языки в СССР*. Академия Наук Узбекской ССР, Институт Философии и Права, Ташкент, 1963, ст. 240.

Каммари М. Д., *Строительство коммунизма и дальнейшее сближение наций в СССР*, „Вопросы Философии”, 1961, ч. 9.

Кравцев И. Е., *Развитие национальных отношений в СССР*, Київ, АН Української РСР, 1962.

Белодед И. К., *Русский язык — язык межнационального общения народов СССР*, Киев, 1962.

Булаховський Л. А., *Питання походження української мови*, Київ, 1956.

Їжакевич Г. П., *Питання російсько-українських мовних зв'язків*, Київ, 1954.

Народное хозяйство СССР в 1960 году. Статистический ежегодник, М., Госстатиздат, 1961.

Печать в СССР в 1960 году. Издание Всесоюзной книжной палаты, М., 19661.

XXII Съезд и вопросы идеологической работы. Материалы всесоюзного совещания по вопросам идеологической работы 25 - 28 декабря 1961 года, М., Госполитиздат, 1962.

XXII Съезд Коммунистической партии Советского Союза, Стенографический отчет, Госполитиздат, 1961.

XXI Внеочередной съезд Коммунистической партии Советского Союза, Стенографический отчет, Госполитиздат, 1961.

Ленин В. И. О „культурно-национальной” автономии, Сочинения т. 19.

Ленин В. И. *Рабочий класс и национальный вопрос*, Сочинения т. 19.

Ленин В. И. *Тезисы по национальному вопросу*, Сочинения т. 19.

Ленин В. И. *Украина*, Сочинения, т. 25.

Всесоюзная перепись населения 1959 г. Изд. ЦСУ СССР.

Григор Лужницький

БОЛЬШЕВИЦЬКЕ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ
ПРАВОСЛАВНОЇ І КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ
В УКРАЇНІ

*„Україна терпінням стверджує
вічність Христової істини”...*

I

Є відкритим питання, чому московські більшовики, незалежно, що в їхніх рядах були й інші націоналісти, включно із низкою українців, так криваво й з таким фанатизмом впродовж майже пів сторіччя нищать Українську Православну й Українську Католицьку Церкву а толерують існування Московської Православної Церкви, включно із поширюванням її насильно на Україні. Дехто із наших дослідників історії Церкви старається це криваве більшовицьке переслідування пояснити національним переслідуванням, зв'язуючи Церкву із нацією, і це до певної міри є справедливе, однак, коли ми розглядатимем історію кривавого переслідування Української Православної чи Католицької Церкви за царської Росії (роки 1680-ті, 1780-ті, 1790-ті, 1830-ті до 1875 р. включно) і більшовицьке переслідування трактуватимем як продовження цього кривавого московського переслідування, що є історично вірно, то побачимо, що діло тут не тільки в національних елементах Православної чи Католицької Церкви України, але в знищенні духовости українця, цієї духовости, яка гармонійно оформлювалась впродовж сторіч в Україні й яка є цілковитим противоріччям московської духовости.

Незалежно від здогадів, чи радше може генералізуванням поодиноких випадків із розвитку християнства на Україні¹), деяких наших дослідників, начебто християнство на Україні було „довгим і вельми складним процесом”, чи що воно „зустріло сильний спротив з боку консервативних поганських мас і не обійшлося при тому без боротьби, іноді кривавої, з поганями”, на основі етнографічних студій з одного боку а характеристичних прикмет переслідування чи московсько-царського, чи московсько-більшевицького з другого боку, ми можемо ствердити, що складові частини первісного християнства України існували вже в дохристиянському світогляді наших предків. Етичні вартості, хоч в необтесаному виді, існували вже в прапочатках культурного розвитку України й первісне християнство їх вигладило, дало їм тверді основи, але вроджені вони були вже з природи. Дохристиянський світогляд України не треба було цілковито розвалювати, щоб на його руїнах будувати новий християнський світогляд; треба було дати ширші етичні підвалини й доповнити те, що існувало, але в дечому фальшиво чи незугарно а в дечому нез'ясовано.²)

На основі українських етнографічних дослідів і чужинних хронік IX-XI ст. можна ствердити, що наші предки

1) були глибоко релігійні й вірили в одну безсмертну Істоту,

2) вірили в позамогильне життя і

3) були моральними по відношенні до себе й других, тобто, це були ці три русла, якими плило й зростало первісне християнство України, яке йшло не „згори”,

¹) В. Заїкин, Християнство на Україні за кн. Ярополка, Зап. Чина св. Василія Вел. III Вип. 1-2, стор. 1. Жовква 1928 або М. Грушевський, Історія української літератури I, стор 78, 88, 142, Київ-Львів 1923 р.

²) Гр. Лужницький, Історичні основи українського католицизму, „Логос”, ч. 3. 1954, стор. 196.

від королівського чи княжого трону а „здолини”, від церковного престолу а тим самим ставало основним елементом формування духовости українця, стрижнем її. І сміливо можемо зарискувати твердженням³⁾, що до офіційного, легітимного закріплення християнства, що його довершив кн. Володимир Великий, 988 чи радше 990 року, на Україні існувало християнство не менш уже 250 років. Першу вістку про християнство на Україні маємо з 860 року й в цій вістці, що походить з грецьких джерел сказано, що для тодішньої України візантійський патріярх Ігнатій (846 — 857 — 867-78) поставив архієпископа. Хто був цим архієпископом, певно невідомо, (дехто з наших учених догадується, що ним був відомий Апостол Словян, брат св. Методія, св. Кирило), але сам факт поставлення архієпископа для України говорить, що тоді на Україні уже було поширене християнство до цієї міри, що виникла потреба власного владики. Коли ж знову сягнемо до арабських джерел, бо здогадно перші чужинні купці, що прибули на Україну, це були арабські купці, то побачимо не тільки потвердження грецької вістки про архієпископа України з 860 року, але й те, що християнство на Україні було поширене вже до 710 р. Цього ж бо року 710-того помер арабський поет, християнин, аль-Ахталь, який згадує про русинів-українців як про „русоволосих християн”. Таким чином безспірно можемо ствердити, що на 200 років перед прийняттям християнської віри княгинею Русі-України, Ольгою, на Україні вже було розвинене й поширене християнство.

І тут треба підкреслити: українське християнство, християнство притаманне тільки Україні, християнство, в якому гармонійно злилися народні вірування і звичаї дохристиянської України із християнською наукою.

³⁾ Той сам, „1000-ліття християнства в Україні”, Філадельфія 1956, стор. 7.

Завважив це вже й І. Франко⁴), коли, стверджуючи схри-
стіанізоване духове життя наших предків у XVII ст.,
писав, що „евхологіони або требники були збірниками
молитов на всякі випадки, стусувалися не тільки до най-
різніших випадків людського життя, але, втягаючи в се-
бе народні вірування, поволікали їх християнським по-
костом”.

І коли цар Петро I в 1719 р. наказав київській Ду-
ховній Академії видати заборону заховувати народні
звичаї під карою викляття з Церкви, то це була спроба
знищити одну із історичних основ українського христия-
нства, яке стояло (і стоїть) головною опорою проти ру-
сифікації української духовости.

Методи знищення, чи то пак бажання повної руси-
фікації української духовости, такої відмінної від мос-
ковської і такої багатой, приймали різні форми й види.
Ніхто з наших істориків культури не підкреслив такого
цікавого факту, як напр. те, що чи за царської білої
Росії, чи за червоної большевицької Росії, викопування
тлінних останків наших героїв і вивоження їх у неві-
доме є характеристичне для москалів. Вистачить зга-
дати заховання мощів св. Йосафата⁵) чи вивезення у не-
відоме тлінних останків одного з найбільших митропо-
литів Руси-України, київського католицького митропо-
лита Йосифа IV Рутського, чи врешті переорювання
стрілецьких могил, щоб мати докладний образ спроби
знищення української духовости. Бо земля-батьківщина
в українському світогляді, це не тільки кормителька,
але теж і зв'язковий між померлими й живими, що його

⁴) І. Франко, Відгуки грецької і латинської літератури в ук-
раїнському письменстві від найдавніших часів по кінець XVIII
ст. „Стара Україна” 1925, ст. 10, I-II.

⁵) Мощі св. Йосафата, які тепер є в Римі, москалі замурували
були у розі церкви в Білій Підляській і щойно у вересні 1915 р.
відкрив їх справді чудесним способом, старшина австрійської
армії Федір Заяць.

символізує, зокрема в українській літературі, могила. Могила, це нерозривний, ззовні сформульований, на поверхні землі створений зв'язок живих з покійними, зв'язок, який виріс із землі, що не підлягає ні грабежам, ні випадковим катастрофам, тривалий і святий, як сама земля. І тому староукраїнський схимник-літописець звертається до Бога: Господи, не закривай переді мною могил батьків наших, щоб я міг черпати з них силу!

Чи ж не зрозумілі є тепер нам вчинки білих чи червоних москалів, якщо йде про нищення тлінних останків героїв України?

А коли цариця Катерина II указом з 25. II. 1764 р. замкнула низку українських монастирів, а решту підчинила приписам московських монастирів, то це було не тільки нищення Української Церкви, але перш усього нищення української духовости. На Україні монастирі будувалися головно в центрах, зокрема по містах, щоб не втрачати зв'язків з населенням. І тому⁶⁾ ми зовсім не бачимо на Україні того, що на московській мові зветься „пустиня” — монастир далеко від людей. На Україні ченці повинні були добрими ділами служити населенню, а не тільки спасати себе, вся внутрішня організація монастирського життя на Україні ґрунтувалася на громадських підвалинах і в цьому відношенні українські монастирі в основному різнилися від московських монастирів. Цю саме основну різницю між московськими й українськими монастирями, треба було, як одну із чергових історичних основ української духовости, стерти з лиця землі.

Очевидно, що всі ці згадані тут — а є їх величезна кількість — спроб, з боку Москви, знищити духовість України, хоч у великій мірі звихнули її, але не знищили. І за тими урядовими заборонами, які не всилі були викоринити української духовости й прищипити Україні

⁶⁾ Д. Єфименко, „Южная Русь”, I-II, СПб 1905.

московську духовість, пішли криваві переслідування, жертвою яких у XVIII і XIX сторіччях впала Українська Католицька Церква України (під московсько-царською окупацією), а в XX сторіччі Українська Автокефальна Православна Церква України й Українська Католицька Церква Галичини й Закарпаття (під большевицькою окупацією).

II

Коли у розгарі революції на Україні, після повалення царату, дня 1 січня 1919 р. уряд Директорії проголосив незалежність Української Православної Церкви від Московської Православної Церкви, ніхто не сподівався, що це буде справдішнім відродженням Української Церкви, бо по суті на Україні не було української ієрархії, а тільки московська православна ієрархія. Царська Російська Православна Церква панувала на Україні більш як 200 років (від 1686 р. до 1917 р.) і під маскою „православ'я”, нищила все українське, не дозволяючи навіть на найменший прояв самостійного українського церковного життя. Виглядало отже, що такий акт проголошення є тільки паперовим актом і більшого значення в історії Церкви України мати не буде.

Але й у факті проголошення Директорією незалежності Української Православної Церкви треба перевести маленьку коректуру: цей акт із 1 січня 1919 р. був по суті вислідом численних церковних соборів, які почали відбуватися по всіх українських єпархіях уже в квітні - травні 1917 р., тобто два-три місяці після вибуху революції в Росії⁷⁾. Цей живий релігійний рух на Україні, а зокрема Всеукраїнський Церковний Собор,

⁷⁾ Митр. Василь Липківський, Відродження Церкви в Україні 1917-1930, „Добра Книжка”, Торонто, 1959, 160-тий випуск, стор 17 і даліше.

який відбувся в Києві 7 січня 1918 р. (із участю 400 членів-делегатів) просто примусив Директорію проголосити автокефалію Української Церкви. По суті ж, незалежно від революційного хаосу, воєнної агресії московсько-большевицьких військ проти України, внутрішніх міжусобиць та заходів тодішнього московського чорносотенного духовенства не допустити до створення самостійної Української Церкви, — голод Бога був цією первопричиною створення Української Автокефальної Православної Церкви (УАПЦ), яка під керівництвом Всеукраїнської Церковної Ради 5 травня 1920 р. проголосила зірвання з московським патріархатом, стаючи на становищі своєї національної Церкви.

І коли ми сьогодні, із майже 50-літньої перспективи глянемо на це відродження Української Церкви, беручи до уваги поверх 200-літню неволю Української Церкви під московською владою, повну її русифікацію, обезголовлення української ієрархії, шпигунську чи то пак поліційну агентуру, якою по суті мусліо бути царське духовенство та врешті, зокрема повну байдужість, якщо не ворожнечу, тодішніх урядів України, до релігії чи Церкви, члени яких то урядів, за незначними винятками, вважали, згідно із соціалістичним світоглядом, релігію і Церкву „приватною справою” кожного громадянина — то побачимо, що тодішня УАПЦ, незалежно від її т. зв. двох формацій, канонічних неправильностей, неважких рукоположень і т. п., була повною перемогою української християнської духовости. Що більше, ця перемога української християнської духовости не йшла „згори” (аналогічно до первісного християнства на Україні), а йшла „здоліни”, „свою Церкву у своїй державі” хотів мати загальне населення і тут знову, незалежно від революційних переворотів і військово-політичної анархії на Україні, можна мати оправданий жаль до поодиноких правлінь Української Держави, які повністю були не зацікавлені у релігійно-церковній ділянці. Тим більше цей жаль є оправданий, що УАПЦ ні звідки помочі

не мала, але зате була дослівно окружена ворогами, які ззовні, так і всередині її почасти розкладали.

Очевидно, що не маючи ні від кого помочі, здана на власні сили, не маючи ні ієрархії, ні богословсько вишколених духовних, УАПЦ мусіла творитись „революційним способом”, тому й не диво, що перший творець і мученик за перемогу української християнської духовости, о. прот. Василь Липківський, якого поставлено на Соборі 23 жовтня 1921 р. покладенням рук священників і мирян на митрополита Києва й України, увійшов в історію Української Церкви, як „революціонер”. Такою ж „революційною” була й сама УАПЦ і такою вона, в цих часах, і мусіла бути: вона признавала 7 соборів, соборну управу, автокефалію церковних областей (т. зв. релігійний індивідуалізм), відділення Церкви від держави, чернецтво мало бути робітничо-соціальною організацією, богослужбовою мовою була українська мова, єпископи могли бути одружені⁸⁾ і т. п.

В міжчасі почалася московсько-більшевицька окупація України й большевики, які самі не сподівалися такого росту УАПЦ (в 1927 р. було вже 30 єпископів і понад 2.300 священників та поперех 2.000 парафій) і боячись повного відродження українського християнського духа, почали спершу зсередини розкладати УАПЦ. Почали творитися різні-прерізні т. зв. „церковні організації”, як „Жива Церква”, „Синодальна Церква”, „Дієва Церква” і т. п., цілком яких було внести товне розладдя в Церкві. Очевидно, всі ці „релігійні організації” не мали ніякої релігійної цілі й творилися за згодою тодішнього советського уряду, який, щоб повністю розгромити УАПЦ, надсилав в ряди духовенства та вищої ієрархії своїх агентів. Під тиском кривавого ГПУ, що згодом прийняло назву НКВД, Липківський резигнує і

⁸⁾ Гр. Лужницький, Українська Церква між Сходом і Заходом, Філадельфія 1954, стор 545 і дальше.

в жовтні 1927 р. т. зв. крайовий собор вибирає архієпископом Миколу Борецького, який згодом, як і Липківський та 34 єпископів УАПЦ, гине в тюрмі на заслання.

Від 1928 р. починається криваве переслідування УАПЦ. Того року заборонено видання „Церква й Життя”, починається конфіскація монастирських і церковних маєтків. Всі духовні школи закрито, цінні богословські бібліотеки спалено й розграбовано. Духовенство позбавлено⁹⁾ горожанських прав, а діти священників не мали права вчитися в советських школах. Єпископи й священники, дяки, диригенти церковних хорів одержували „картку службовця релігійного культу”, що було однозначне із позбавленням горожанських прав. Щоб викрити „захисників релігії”, советська влада почала організувати прилюдні антирелігійні диспути й тих, які одверто виявляли на цих диспутах свої релігійні переконання, в якийсь час опісля арештовувано й розстрілювано. Таким чином винищено десятки тисяч української інтелігенції, робітників і селян.

В роках 1928 — 1934 большевики розстріляли або замучили в концентраційних таборах 34 єпископів Української Автокефальної Православної Церкви та поверх 2.000 священників і церковних діячів, які кров'ю ісповідництва ствердили живучість українського християнського духа. 80% церков, здебільша неоціненої історичної вартости, зруйновано, щоб згідно з історичним заповітом Москви, не дати українському християнському духові „черпати з них силу”.

На Україні запанувала Московська Православна Церква, колишня агентура „всеросійських царів”, а сьогоднішня агентура ССРСР.

⁹⁾ Протоєрей М. Явдась, Українська Автокефальна Православна Церква, Мінхен 1956, стор. 19 і далі. Там же є і список замучених владик УАПЦ.

III

Зовсім іншими методами й засобами пішло московсько-большевицьке криваве переслідування і фізичне знищення Української Католицької Церкви на землях Галицької Волости й Карпатської України. Зложилося на це кілька причин: Українська Католицька Церква Галичини й Закарпаття була частиною Вселенської Католицької Церкви і було б дуже неполітично, тоді, коли СРСР вийшов у широкий світ, зразу ж виявляти свою нетолеранцію; Українську Католицьку Церкву очолював Великий Митрополит, сьогоднішній Слуга Божий, Кир Андрей граф Шептицький. Очевидно, як графа, його зліквідовано б зразу ж, так як зразу ж після „визволення” Галичини, замордовано брата Митр. Кир Андрея, графа Лева Шептицького враз із цілою родиною у Прибичах. Але Митр. Кир Андрей був „царський в'язень”, був відомий у цілому світі й московські большевики, які дуже докладно вчаться на помилках минулого, тобто помилках царської Росії, не хотіли зробити цієї помилки, що її зробив цар Микола II, який велів вивести Митр. Кир Андрея на заслання і тим самим дав причину, дослівно цілому світові, заговорити про „нечуване московське варварство”¹⁰). А вслід за тим, відкривати „фронт ненависти”, в моменті „радісного визволення”, на тилах воєнного фронту, було б стратегічною непростимою помилкою. І тому впродовж першої окупації московсько-большевицькою владою Галичини, в рр. 1939—41 кривавого переслідування, за виїмком тут і там замордованих безборонних священників „геройськими червоними бійцями”, в загальному не було. До того ж, московські большевики стрінулися віч-у-віч із незрозумілим для них напрямком суспільного католицизму, який, зокрема на галицькій землі, прибрвав спеці-

¹⁰) Царський В'язень, Львів 1918, стор. 22-43.

яльні форми. Дія суспільного католицизму, тобто участь українського католицького духовенства в економічній і політичній структурі духового життя Галицької Воло-сти була, до деякої міри, виїмковим явищем в історії світового католицизму, бо не був це, — як воно часто бувало в Захід. Європі, — клерикалізм, тобто змагання духовенства прибрати в свої руки чільні позиції в суспільному житті, чи протівенством того, ізоляція від росту й розвитку цих ділянок життя, які, неначе б то, стоять оподалик Церкви. Галицький суспільний католицизм, це було життєве здійснення української припо-відки „без Бога ні до порога”, до речі, одна із прикмет української християнської духовости, що ніхто й ніщо не матиме успіху, як немає Божого благословення, бла-гословення Церкви.

Ситуація змінилася повністю, коли дня 1 листопада 1944 р. помер, згодом отруєний, Митр. Кир Андрей¹¹⁾, після смерти якого наступив, таємно висвячений осінню 1939 р. ректор Богословської Академії у Львові, сьогоднішній Верховний Архiepіскоп, Києво-Галицький Ми-трополит, Кардинал Йосиф Коберницький-Дичковський Сліпий¹²⁾. Советська влада звернулася тоді до Україн-ського Галицького Католицького Єпископату із пропо-зицією зірвати із Апост. Столицею, уневажнити Бере-стейську Унію і „воз'єднатися з Московською Право-славною Церквою”. Очевидно, всі наші католицькі вла-дики відкинули цю „пропозицію” і 11 квітня 1945 р.

¹¹⁾ С. Korolevskij, Metropolit Andre Szeptyckyj, Romae 1964, pag. 383. Праці Українського Богослов. Наукового Т-ва т. XVI-XVII. — Чи справді Слугу Божого Кир Андрея отруєно, досі не стверджено. Знаючи з минулої історії московську тактику, мож-на догадуватися, що так, бо в такий сам спосіб, щоб наступило „воз'єднання із православною Москвою”, „прискорено” смерть останнього Київського католицького митрополита Йосафата Булгака († 1838). — *Гр. Л.*

¹²⁾ Після 17-літньої каторги, заходами Папи Івана XXIII, прибув до Риму 1963 р. де як Кардинал перебуває під цю пору.

арештовано й вивезено на каторжні роботи 7-ох українських католицьких владик¹³⁾ та архимандрита Студитів о. Климентія графа Шептицького й цілий протоігуменат оо. Василіян.

Але, щоб здійснити „добровільне воз'єднання із православною Москвою”, треба було усунути „непокірних і неслухняних” українських католицьких священників. І зразу ж після виарештування Українського Католицького Єпископату починається криваве переслідування духовенства, чернецтва й вірних, що його жертвою падуть поперх 800 священників, усі монастирі ОО. Василіян, ОО. Студитів і ОО. Редемптористів, жіночі монастирі СС. Василіянок, СС. Служебниць, СС. Студиток, СС. Мироносиць, СС. Пресвятої Родини, СС. Йосифіток, СС. Йосафаток, Шпитальних Сестер і ін.

І тепер щойно маючи „свобідну руку”, НКВД творить т. зв. ініціативну групу, зложену із трьох священників, яка видає заклик „до всечесного греко-католицького духовенства” (28. 5. 1945) покинути „зненавиджену унію” і піддатися „Його Святості Алексееві, патріярхові всієї Руси”. Дня 8-10 березня 1946 р. НКВД влаштує т. зв. Собор, тобто зборище, на яке під дулами револьверів зганяє 216 „делегатів”-священників і 19 „делегатів”-мирян і зборище рішає „зліквідувати” постанови Берестейської Унії та „з'єднатися із всеруською православною Церквою”¹⁴⁾.

¹³⁾ “First Victims of Communism”, Rome 1953. „Біла книга” переслідувань Церкви в Україні. — P. Isajiw, Persecution of the Ukrainian Catholic Church by the communist regime, Philadelphia 1961. — G. Luznycky, Persecution & Destruction of the Ukrainian Church by the Russian Bolsheviks — New York 1960. Там же ж і список замучених українських католицьких владик.

¹⁴⁾ Повторилось ідентично „воз'єднання” Української Католицької Церкви з 1839 р. Цього ж року, 1839, 25 березня проголошено „акт злуки” з московською Церквою, що його в імені двох і пів мільона українців католиків центральних земель України підписало... 21 священників, бо всі інші були на Сибірі або в могилі.

Після „рішення” львівського зборища в усіх трьох епархіях Галичини, почалися протестаційні демонстрації священників і вірних, явище, до цього часу, в Сове-тах невідоме. Українське католицьке духовенство, яке ще залишилося в живих, у письмовому протесті, який дійшов до Захід. Європи, заявило свою незламну вір-ність Апостольській Столиці, відкинуло будь-які пере-говори чи пропозиції Московської Православної Церкви та стверджує, що згаданий „собор” був скликаний со-ветською владою, а ніякою католицькою чи уніятською Церквою, що всіх „делегатів” привезло під сторожею на наради НКВД і вони мусіли відчитувати „резолуції”, що їм їх НКВД написало. Таким чином цей „собор” відбуто під терором і всі його „рішення” є неважні.

У відповідь на цей протест почалася друга фаза й остання кривавого переслідування під гаслом „геть зрадників батьківщини”.

Українська Католицька Церква Галичини, кажучи словами папи Пія XII, стала „Мовчазною Церквою”.

Такою ж „Мовчазною Церквою” стала Українська Католицька Церква Карпатської України, де після „доб-ровільного” прилучення до УССР (29 червня 1945 р.) весь Єпископат арештовано, всіх ченців Василіян виве-зено, монастирі закрито, а священників, які не хотіли прийняти православ'я, вивезено до концентраційних та-борів на Сибір, а Українську Католицьку Церкву про-голошено нелегальною.

В загальному, в наслідок кривавого московсько-большевицького переслідування Української Католиць-кої Церкви, зліквідовано 5 католицьких епархій, депор-товано й замордовано 2 Апостольських Візитаторів і 11 єпископів. Із 2.951 священників, 50% арештовано або ви-везено до концентраційних таборів, із 520 ченців, за-лишилося живими 78; із 1.090 українських католиць-ких черниць залишилося в живих тільки 30%. Знищено або насильно перемінено на московські православні 3.040 парафій і 4.400 церков і каплиць, замкнено або знище-

но 15 монастирів, зліквідовано одну Богословську Академію, 2 Семінарії, 9.900 католицьких нижчих і 380 католицьких середніх шкіл, замкнено 35 українських католицьких видавництв і 38 католицьких часописів і журналів та розв'язано 41 українських католицьких організацій¹⁵).

IV

Під час аудієнції членів Міжнародної Унії Католицької Преси у Ватикані, в червні 1960 р., папа Іван XXIII сказав до української делегації оці пропам'ятні слова:

„Україна — це країна, яка терпінням стверджує вічність Христової Істини. Скільки разів стрічаю представників її Страдальної Церкви, то навіть, як мої уста мовчать, моє серце вдаряється живіше”.

Українська духовність від сторіч є основана на вічності Христової Істини і такою ж незламною вона залишиться по-всьяк-час.

¹⁵) Primi incantenati, Roma, 1953, p. 65-69. — L. Mydlovsky, Bolshevism Persecution of Religion and Church in Ukraine, London 1958.

Богдан Стебельський

СОЦІАЛІСТИЧНИЙ РЕАЛІЗМ У ЛІТЕРАТУРІ І МИСТЕЦТВІ

Повна окупація якогось народу ворогом не рідко вирішується на полі битви фізичних сил. Найнебезпечнішою окупацією для поневоленої нації є окупація ворожими ідеями її культури. Вростаючи своїми елементами культури в культуру поневоленого народу окупант в першій стадії діяння паралізує гармонійне звучання ідей і світогляду культури поневоленої нації, переоцінює цінності традицій її культури, вносить дисонанс в структуру цієї культури, оформленої сторіччям, а то й тисячоліттями, і всі дотогочасні очевидні поняття чи визначення морального, етичного та естетичного характеру чинить дискусійними і зглядними. Мобілізуючи силу культури, в тому філософії життя нації, що вона її витворила продовж своєї історії, тобто практики свого життя, від початку своєї формації, втрачає з тим моментом, в ту хвилину, коли аналогічно до відтинку військового чи організаційно-політичного, сили ворога, сили його культури, сили його ідей починають діяти в думанні і почуваннях, у сфері культурних процесів поневоленого народу.

Бути організатором цих процесів, мотором і регулятором духового життя поневолених народів, стало цілком політики більшовицької Москви. Московська імперія включила в свої межі, в котел своїх нівеляційних експериментів ряд націй, культура яких формувалася цілі тисячоліття в дуже відмінних історичних умовах, була продуктом дуже різних расових груп і народів, була виявом довготривалих національних традицій, са-

мобутніх форм і різних культурних впливів. Старі культури кавказьких народів, формовані в безпосередній зустрічі з культурами Малої Азії, старого Єгипту, Греції і християнства; культури тюркських народів — зв'язкових поміж культурами Індії та Ірану з традиціями магометанства; народи з культурою номадів у Північному Сибірі; народи Прибалтики з оригінальними рисами самобутньої культури із впливами скандинавських нашарувань і, врешті, білорусько-український культурний центр Київської Русі, базований на тисячоліттях слов'янського праджерела „трипільців” з іранськими і грецькими наверстуваннями, що діаметрально різняться своїм християнським характером від фінотатарського конгломерату культури московських наїзників і творців „російської” — „совєтської” імперії.

Маючи на прицілі імперіялістичну мету зілляти усі народи в одну націю, комуністична партія стала адміністративним апаратом для досягнення цієї цілі. За собом реалізації намічених плянів московського імперіялізму є ідея інтернаціоналізму, класової боротьби з капіталістичною системою і міжнародньою буржуазією, ідея соціалістичних націй у протиставленні націям буржуазним, що прямують до комунізму, який означатиме не тільки злиття націй, але й злиття усіх культур. Цей процес має відбуватися шляхом наближення народів, що реалізується політичною програмою „дружби народів”. Соціалістичні нації розвивають пролетарські культури, які, подібно як і нації, наближаються до єдиної пролетарської культури, що прямує, до комунізму — створення однієї совєтської нації і однієї батьківщини — СССР.

Після переможної большевицької революції наступив період її закріплення. Політична перемога ще не була повною перемогою апарату нової імперії. Ще існували великі натромаджені сили в традиціях поневолеваних народів, в їх культурі, у формах їхнього соціального і економічного життя. Без контролю цього життя

в кожній хаті і в кожному черепі кожної людини індивідуально не могло бути повної контролю цілеспрямованої системи советського соціалізму — шляху до комунізму. А можна було здійснювати ці нереальні пляни московського імперіалізму (у формі комунізму) лише при допомозі насильства. Поліційна система „диктатури пролетаріату” викликала багато більше жертв як сама революція. Жертви життя приносили мільйони людей, що не могли та не хотіли перетоплюватися в безвільну масу, з якої комунізм ліпив нову породу людини-автомату.

Процеси колективізації сільського господарства та індустріалізації міст були диктовані не тільки плянами економічної політики комуністичної партії, але й московської імперської політики в цілому, яка узалежнювала від себе кожну людину економічно і політично, продукуючи новий тип невільника. Колгоспний чи міський пролетар — всеціло підчинені апаратові. Не маючи приватної власності, ані права на власні варстати продукції і заробітної платні, згодом ці люди втратили й право на самостійний, свій власний вибір місця перебування. В той спосіб советська влада могла контролювати не лише одиниці, але переміщувати під плащиком економічної доцільності цілі групи населення з однієї країни в другу і тим способом міняти етнічний склад окремих територій імперії.

Ці пляни творення великої московської нації під параваном „будови комунізму” і творення советського народу треба було скріпити ще й іншими засобами як самими адміністративними інструкціями і поліційними їх виконавцями.

Потрібно було переконати найширші маси населення, а зокрема поневолені народи, що цей, катастрофальний для них, гігантних вимірів процес не є насильний, що він є добровільний, що він є на їхню користь і на добро прийдешніх поколінь. Потрібно було переставити усі стежки думання людини на нові рейки, а з тим і

змінити почування найширших мас, що стали жертвою великого експерименту. Попри нагайку і ласкавий хліб у руці треба було ще дати таке слово, яке „вияснило б” ціле положення дійсності і приєднало ці маси для плянів комуністичної партії. Це завдання могли виконати тільки література і всі види мистецтва, що їх можна було включити в машину пропаганди.

Тим часом літературу і мистецтво творили люди, які жили власними цілями і йшли до них власними стежками. Більшість з них відчували затиск обруча, що звужував свій промір, стіснявав їх віддих. Чужі ідейно большевизмові ставали „зайвими людьми”. Щиро віруючі в комуністичну революцію — проголошували маніфест „загірним” ідеям. Йшли на барикади пропаганди поки могли голосити большевизм власними формами свого мистецтва. Цей стан тривав до часу існування автономних форм мистецьких організацій, що були створені на ідеологічних принципах радше, чим на професійних і зводили боротьбу за ідейно-стильові форми мистецтва. Постановою ЦК партії від 23 квітня 1932 р. наступила не лише перебудова організаційних форм працівників мистецтва на базі виключно професійних організацій поодиноких родів мистецтв, але на Першому Всесоюзному з'їзді письменників у 1934 р. їм проголошено зобов'язуючу їх творчу методу — соціалістичний реалізм. Від тієї дати починаючи, кожного творчого мистця і критика зобов'язує один стиль, який у скорому часі примусив замовкнути всі інші форми вислову, що в різних видах мистецтв розвивалися.

Що таке соціалістичний реалізм? Яка його природа? Чому він мусів появитися як закономірність московської большевицької системи?

Безпосередньо батьком соціалістичного реалізму вважають Максима Горького, тому що він видвигнув на згаданому з'їзді соціалістичний реалізм, як творчу методу і як стиль. Однак справжніми батьками ідей, що лягли в основу соціалістичного реалізму були Маркс та

Енгельс, а згодом Ленін. Перші твердили, що мистецтво все є тенденційне, бо воно є надбудовою економічної бази, а з тим і класової боротьби. Ленін зробив висновок, що власне тому мистецтво мусить бути партійним. Цьому питанню він присвятив статтю „Партійна організація і партійна література”.

1-ий Всесоюзний з'їзд письменників ССРСР визначив функцію соціалістичного реалізму такою дефініцією: „Соціалістичний реалізм, який є основним методом художньої літератури і літературної критики, вимагає від художника правдивого, історично конкретного зображення дійсності в її революційному розвитку. При цьому правдивість і історична конкретність художнього зображення **повинні** поєднуватися з завданням ідейної переробки і виховання трудящих в дусі комунізму”.

На другому Всесоюзному з'їзді Шолохов, обороняючи вимогу партійності в літературі, підчинення творчості мистця партії, сказав наступне:

„Про нас, радянських письменників, злоствуючі вороги за рубезем говорять, ніби пишемо ми за вказівкою партії. Справа стоїть трохи інакше: кожен із нас пише за вказівкою свого серця, а серця наші належать партії і рідному народові, котрим ми служимо своїм мистецтвом”.

Тичина, в якого забракло мужности Єсеніна, Маяковського і Хвильового, поцілувавши пантофель большевицького папи, підданчо викрикнув у заголовку одного з віршів: „Партія веде!” Степан Крижанівський про партійність літератури і мистецтва каже, що „партійність є найоголовношою ознакою соціалістичного реалізму. Свобода творчості розуміється радянським письменником як усвідомлена необхідність поставити своє слово на службу найпередовішим ідеям сучасності, найреволюційнішому робітничому класові, найдосконалішому суспільному ладові — комунізму.

... Принцип комуністичної партійності має на увазі єдність суб'єктивних бажань письменника і об'єктивної

правди тієї дійсності, яку він відображає. Партійність радянської літератури полягає не у самій лише комуністичній ідейності, вона проникає в саму серцевину творчого процесу, визначає художнє мислення і художнє сприйняття явищ, фактів і подій. Розуміння партії, як провідної сили соціалістичного суспільства, чимраз більше проникає в художню тканину творів, в психологію поетів і героїв, в характер конфліктів і засоби їх розв'язання".¹⁾

Як бачимо з наведеного комуністична партійність соціалістичного реалізму лежить у тенденційності цієї літератури, у бажанні виховувати читача, мистецькими образами наближати його до комунізму. Це, очевидно може робити тільки такий автор, що своїми переконаннями є носієм ідей партії, не обов'язково будучи членом партії.

Уточнює цю тезу Ігор Дзеверін в статті „Комуністична партійність і свобода творчості”: „На долю сучасної радянської літератури та мистецтва припадає почесна місія показати, як здійснюється грандіозна програма комуністичного будівництва, накреслена партією Леніна. Боротьба за комунізм — головне, чим живе тепер радянський народ, і, отже, цим повинно жити і радянське мистецтво. Разом з тим мистецтвом соціалістичного реалізму, озброєне марксистсько-ленінським світоглядом, відбиває перспективи розвитку дійсності”²⁾.

Така функція літератури і мистецтва методи соціалістичного реалізму. Літературна та мистецька критика цієї методи має завдання унапрямувати творчі сили до намічених комуністичною партією цілей і вести боротьбу, викривати та усувати ті сили, що тим цілям стоять на дорозі. Досвідчений голос Дзеверіна і компетентний у цьому питанні каже:

¹⁾ С. Крижанівський, Художні відкриття, Київ, 1965 р.

²⁾ „Питання соціалістичного реалізму”, Вид. художньої літератури. Київ. 1965 р.

„Партія завжди закликала і закликає діячів літератури і мистецтва до непримиренної критики усього того, що гальмує наш рух уперед, до комунізму.” І це ствердження сперте на авторитеті основоположника московського комунізму Леніна: „...ми комуністи. Ми не повинні стояти, склавши руки, і давати хаосу розвиватися, куди хочеш. Ми повинні цілком планомірно керувати цим процесом і формувати його результати”.¹⁾

Письменники і мистці, що віддали своє серце і розум комуністичній партії, що „стоять на передньому краю боротьби за комунізм”, є „її активними помічниками, тому що партія для них . . . уособлює розум, честь і совість нашої епохи, тому що воля партії — це воля усього народу”.²⁾ Для цих, „свято виконуючи ленінські заповіді, партія робила і робить усе для того, щоб художник не зустрічав ніяких перепон у своїй роботі”. Але „нещадною є партія лише до будь-яких спроб протягти в радянську літературу ворожі нам погляди. Вона невтомно дбає про ідейну чистоту мистецтва соціалістичного реалізму, покликаного бути одним з найважливіших засобів виховання трудящих у душі високих ідеалів комунізму”.³⁾

Комуністична партія, щоб перевиховати народи, в своїй психіці і ментальності пересичені традиціями минулого, формами і змістом для цілей та ідей комунізму чужими, мусить ці традиції усувати, на їхнє місце насаджувати нові. Це партійне завдання для літератури і мистецтва розпрацював Максим Горький у статті „Про соціалістичний реалізм”, друкуючій у журналі „Літературная учеба” за 1933 р. Горький твердить, що письменник є „покликаний виконувати рівночасно дві ролі: ролю

1) „Ленін про куьтуру і мистецтво”, К., Держполітивидав УРСР, 1957, стор. 507-508.

2), 3) Ігор Дзевєрін, „Комуністична партійність і свобода творчості” („Питання соціалістичного реалізму”, Вид. художньої літератури. Київ, 1965 р.)

акушерки і могильщика". Цю тезу інтерпретує Василь Воробйов у статті „Мудрі ідеї великого письменника” такими висновками: „Горький зазначає, що правдиве відтворення життя включає в себе і сміливе зображення негативних явищ в ньому, зображення, яке повинне бути ідейно цілеспрямованим, направленим на боротьбу й викорінення всього відсталого й ворожого народові. При цьому письменник підкреслює, що при всій важливості критичного відтворювання минулого і його пережитків основним і головним для радянського літератора є завдання „зображати грандіозні явища і процеси сучасного”. . . Соціалістичний реалізм по духу своєму виражає спрямування художника вперед, до створення досконаліших форм життя, гарячу зацікавленість письменника у здійсненні великих цілей народу. Це й визначає той „кут зору”, під яким художник дивиться на дійсність, оцінюючи як її передові, так і відсталі сторони”. „Для того, щоб висвітлити й розуміти отрутну, каторжну мерзотність минулого — каже Горький — треба розвинути в собі уміння дивитися на нього з височини великих цілей майбутнього . . . Ця висока точка зору повинна і буде збуджувати той гордий, радісний пафос, що надасть нашій літературі певного тону, допоможе їй створити нові форми, створить необхідний нам новий напрям — соціалістичний реалізм, який — само собою розуміється — може бути створений лише на фактах соціалістичного досвіду”.¹⁾

Завданням соціалістичного реалізму як творчої методи є відтворювати процеси життя, у якому партія відіграє рушійну, ідейну і плянуючу, а теж і виконну роллю. Письменники і мистці повинні бути озброєні візією майбутньої суспільності, що її формує партія сьогодні. Партія плянує, отже уявляє майбутнє. Цю візію май-

¹⁾ Василь Воробйов, Мудрі ідеї великого письменника, Питання соціалістичного реалізму. Видавництво художньої літератури „Дніпро”, Київ, 1965 р.

бутнього, яке твориться нищенням зайвого минулого і творенням бажаного нового, цей образ перспективи вперід є не менше важливим обов'язком діячів культури як партійне усвідомлення сучасності.

„Сутність революційного романтизму, в кінцевому рахунку, полягала в тому, що він прагнув перетворити життя відповідно до нових суспільних ідеалів, спрямованих у майбутнє, тобто втілював революційну мрію, що стверджувала патетику героїчного в людині — борцеві за майбутнє”. Це дефініція советського літературознавства, одного з найвидатніших його авторів, Л. І. Тимофеева.²⁾

Як бачимо зі сказаного соціалістичний реалізм має і свої відгалуження, або, скажимо, підстилі. Таким є соціалістичний романтизм. Натхненником цього підстилю був теж Ленін, що обороняв тих письменників, які мріями вривалися у майбутнє. Їхня візія майбутнього, на його думку, допомагала бачити ширше і далі тим, що позбавлені цього таланту відчуження процесів розвитку комунізму. Ленін стверджував, що „перед тим, хто хоче змалювати яке-небудь живе явище в його розвитку, неминуче і необхідно стає дилема: або забігти вперед, або відстати”.³⁾ Для ілюстрації своєї думки Ленін покликається на опінію Писарева, який це саме, що Ленін, сказав іншими словами: „Моя мрія може випереджати природний хід подій, або ж вона може сягати зовсім убік, туди, куди ніякий природний хід подій не може прийти. В першому випадку мрія не завдає жодної шкоди; вона може навіть підтримувати і посилювати енергію трудящої людини...”⁴⁾

В обох цитатах є альтернатива: є позитивні і негативні висліди мрії. Можна відстати (мрійництво в минуле, неспівзвучне процесам комунізму), або йти вперед,

²⁾ Л. І. Тимофеев, Проблемы теории литературы, стор. 210-211.

³⁾ В. І. Ленін, Твори, т. 3, стор. 275.

⁴⁾ В. І. Ленін, Там же.

можна теж йти вперед і „випереджати природний хід подій”, (що його проповідує партія), або „сягати зовсім у бік”, куди ніякий природний хід подій не може прийти” (те що стоїть на дорозі „природнього ходу подій” — директив і планів партії. Це місце виявляє народження романтичного виду у методі соціалістичного реалізму, який у літературі і мистецтві визначає закономірність ідей та творчих образів, а з тим і стилів, не лише з життя сучасності, але й майбутнього, яке мусить виникати із цілеспрямованості керівних сил сучасності. Все, що могло би міняти ці процеси в майбутньому, повинно бути усуненим з дороги життя вже сьогодні.

Ціле людське життя суспільне та індивідуальне у світлі соціалістичного реалізму зарисовується виразними контрастами, як у всіх релігіях визначені межі між злом і добром, між Богом і дияволом. Все позитивне є світле, все негативне — чорне. І тут народжується притаманна для соціалістичного реалізму проблема — „позитивного” героя.

„Радянське мистецтво завжди, протягом усієї своєї історії було художнім літописом життя і боротьби народу. В його творах знайшли своє відображення Великий Жовтень, битви громадянської війни, епоха соціалістичних перетворень, подвиг радянського народу у Вітчизняній війні, післявоєнний період у розвитку нашої країни”, каже Дзеверін, і вся ця література і мистецтво ілюстроване „позитивним героєм” — советською „простою людиною” з маси, що будує комунізм, що має риси ідеальної людини комуністичної суспільності, людини прийдешнього. Все, що стоїть на дорозі походу цієї людини до її майбутнього — це світ зла, це ворожий світ, це навіть не герої, а злочинні типи, без риси людського серця, світ ворожих комунізму ідей та їхніх носіїв.

Позитивний герой обдарований рисами гуманізму, але цей „гуманізм” советського „позитивного героя” інший від усіх понять гуманізму, що існував до появи по-

зотивного героя і соціалістичного реалізму. Він гуманіст тільки відносно тих всіх, що маршкують поруч з ним у спільних колонах будівничих комунізму. Тих всіх, що стоять на шляху цього маршу, що його сповільнюють, що якоюсь мірою спиняють, а то й унеможливають досягти мети комунізму (злиття нації, творення однієї батьківщини, московизації і т. п.) виймається з-під права стосувати до них комуністичний гуманізм. Тут „гуманізм” має дві мірки — свою діалектику. Останніх він пропонує безоглядно усувати зі шляхів будови комунізму і знищувати, як зло, гідне не тільки знищення, але й забуття. Буржуїв (націоналістів) до одної ями! „Угробимо!” (Хрущов — партія). „Будем бить, будем бить!” (П. Тичина — соціалістичний реалізм). Ніякий злочин — не є злочином, коли він виконується в ім'я „найгуманнішої” ідеї людства, „найпрогресивнішої” форми життя людини, в ім'я будови комунізму. Ніяка жертва людського життя не є завеликою для здійснення цієї мети. Не є вона завеликою, ані тоді, коли приносять її ті, що її здійснюють, ані, тимбільше, ті, що мусять зійти з дороги до її досягнення.

Окреме місце в проблематиці соціалістичного реалізму займає питання форми і змісту. „Мистецтво інтернаціональне змістом і національне формою” — це пропагандивна фраза, вживана для замаскування справжніх трицілів московського імперіялізму (большевізму), поки він ще не був закріплений і як довго він не потребував знімати маску, щоб розкрити справжній зміст того, що означає для народів СРСР — комунізм і творення комуністичного суспільства. І не тільки тому, що гасло „мистецтво інтернаціональне змістом і національне формою” є незгідним з будь якою філософією естетики, але радше з тієї простої причини це гасло починають квестіонувати, що вже й саме поняття національної форми в теорії методи соціалістичного реалізму підлягає ревізії.

Відносно цього питання Степан Крижанівський

займає виразне становище. Звичайно, його становище — є становищем комуністичної партії, на голос якої він згодом покликається:

„Нам дуже близький пафос заперечення „загального стилю” і в розмові про так званий національний стиль. Проблема національної своєрідності радянської літератури важлива і складна. Відомо, що першоелементом літератури і головною дієвою силою стилю є мова. Уже ця обставина надає літературі кожній нації певної своєрідності. Однак друга суттєва риса літератури — її національний характер, що визначає обличчя героя художніх творів, не належить до категорії форми, а властива як формі, так і змісту художніх творів, оскільки національне у мистецтві не можна відокремити від загальнолюдського.

Правда, й тут окреме (національне) не можна протиставляти загальному (інтернаціональному), оскільки, через стиль, так само і загальнолюдське, інтернаціональне виражається лише в національному і через національне. Безнаціональної культури не існує. У національних рисах і традиціях народів під впливом радянського способу життя з'являється все більше такого, що не роз'єднує народи, що веде їх до майбутньої загальнолюдської спільності в культурі, мистецтві, мові. На цю обставину Комуністична партія звертає особливу увагу ¹⁾:

„Широкий розмах комуністичного будівництва і нові перемоги ідеології комунізму збагачують соціалістичну змістом, національну формою культуру народів СРСР. Посилюється ідейна єдність націй і народностей, зближення їх культур. Історичний досвід соціалістичних націй показує, що національні форми не костеніють, а видозмінюються, удосконалюються, зближаються між собою, звільняючись від усього того, що застаріло, супе-

¹⁾ С. Крижанівський, Художні відкриття (Метод і стиль), В-во „Радянський письменник”, К. 1965.

речить новим умовам життя. Розвивається спільна для всіх радянських націй інтернаціональна культура. Культурна скарбниця кожної нації все більше збагачується творінням, що набувають інтернаціонального характеру. В умовах братерської дружби і взаємного довіря народів національні мови розвиваються на основі рівноправності і взаємозбагачення⁴⁾

„У світлі цих загальних положень — продовжує Крижанівський — може розглядатись і проблема єдиного національного стилю . . . Тут можна навести одну на наш погляд доцільну аналогію. Говорячи про метод радянської літератури, один з літературознавців слушно твердить: „Не може бути соціалістичного реалізму українського, білоруського, азербайджанського і т. д.”.

„З якою метою ми наводимо ці свідчення? . . . Перш за все заперечити і фактичне існування якогось єдиного національного стилю, і потребу в подібній науковій абстракції...

Нам видається, каже Крижанівський, науково доведеною сучасна концепція розвитку літературних стилів, висловлена у книзі Днєпрова „Проблеми реалізму”. Він твердить, що реалізм знищив панування загальних стилів і висунув на перід стилі індивідуальні, що стиль є закономірністю перетворення змісту в форму: завдяки стилю багатоманітні форми сплавляються воедино і підкоряються ідеї, яка їх пронизує . . . Чи можна після всього цього говорити про стиль, як про категорію форми? Виходячи з думки В. І. Леніна про єдність загального і конкретного, про те, що зміст завжди формований, а форма змістовна, не тільки можна, а й треба. Стиль — це формований зміст, або змістовна форма; стиль, як ми вже говорили, це видове відгалуження родового поняття форми, це функція форми, своєрідність її, яка полягає

⁴⁾ Програма Комуністичної партії РС, Держполітвидав, К., 1962, стор. 100-101.

у відмінності даної форми від інших; це внутрішня єдність всіх вищезазначених компонентів — психологічних, естетичних, мовних, на основі головної дійової сили стилю — мови”¹⁾).

Положення Крижанівського, як бачимо, незавидне. Вживаючи всіх засобів марксистської і ленінської діалектики, щоб чорне показати білим, остаточно мусить визнати, що для національної форми у літературі соціалістичний реалізм залишив покищо тільки мову, як „головну дійову силу стилю”. Тепер і цей компонент національної форми — мова, стимульована директивами партії, почала „звільнитись від усього того, що застаріло” і „зближатись” до інших мов, особливо до російської, а цим самим і національна форма при інтернаціональному змісті (московських імперських інтересів) постійно „інтернаціоналізується”, зрештою, соціалістичний реалізм усунув усі загальні стилі, отже національні стилі, залишивши тільки індивідуальні стилі окремих мистців. Що означають „індивідуальні стилі” мистців соціалістичного реалізму, можна визначити на основі творів літератури і мистецтва методи соціалістичного реалізму. Вони позбавлені не тільки рис національного характеру культури, її традицій і стилів, вони виплокані, тимбільше, з будь-якої індивідуальної стилевості, дуже різноманітної у творчості мистців вільних країн Заходу. Спустошення, яке приніс соціалістичний реалізм національним стилям в українській літературі і мистецтві, прийшло саме через нівеляцію індивідуальних стилів окремих мистців, бо ж тільки через індивідуальні стилі мистців формуються стилі окремих шкіл, течій і національні стилі. Власне соціалістичний реалізм був тією основою, на якій можна було об'єднати Тичину, Рильського і Малишка. Після ліквідації загальних стилів — футуризму, імажинізму, символізму та неокласицизму

¹⁾ С. Крижанівський, Художні відкриття, (Метод і стиль). В-во „Радянський письменник”, К. 1965.

залишився тільки агітнатуралізм, якому надано офіційний псевдонім — соціалістичний реалізм. Властивість цієї методи полягає на тому, що вона не тільки „інтернаціоналізує” інтернаціональним (московським) змістом національні форми культур народів ССРСР, але в такій же мірі „соціалістичним” змістом соціалістичного реалізму уподібнює стилі усіх мистців без огляду на їхню індивідуальність і їхню національність. Природа соціалістичного реалізму є явищем антимистецьким. Як явище суцільно політичне, є знаряддям для нищення національних культур, індивідуальних і національних стилів. Дякуючи методі соціалістичного реалізму, большевицькій партії, в інтересах московського імперіалізму, вдалося усунути з творчості мистців усіх народів ССРСР сліди традицій національних культур, стилевих форм літератури і мистецтва, так „наблизити” їх і взаємно себе „збагатити”, що вони стали однородними стилево до тієї міри, що між письменниками білоруськими і казахськими, українськими та російськими, чи естонськими, або грузинськими різниць стилів замітити не можна. Аналогічно знищено самотність творчих стилів у малярстві, в музиці, в театру. Соціалістичний реалізм — це духовна колективізація для культурного уподібнення народів Советського Союзу, для творення советської нації, комуністичної суспільности, пов’язаної московською мовою, як державною і національною мовою, штучно твореної нації. Соціалістичний реалізм — це засіб до осягнення цієї мети!

Даючи характеристику методі соціалістичного реалізму в літературі, ми навели доволі обширні цитати з писань советського, українського літературознавця С. Крижанівського, щоб на його прикладі показати читачеві природу советського літературознавства, яке думає тільки про свої цілі і зовсім не журиється правдою та її фактами. Подібно як і не журиється правдою і творча метода соціалістичного реалізму, якої головним завданням і є творити та поширювати брехню.

Марксистська діалектика соціалістичного реалізму надуживає поняттям „народ”. Подібно як і в політичній пропаганді комуністична партія утотожнює себе з народом, так теж і соціалістичний реалізм пропагує мішанину цих різних і дуже протилежних собі понять. Диктатура пролетаріату і народу — це різні поняття. Влада — селян і робітників, але диктатура — анонімного пролетаріату, стисліше його організованої форми — комуністичної партії. Комуністична партія постійно покликається на мандат народу. Постійно діє в імені народу. Кермує народом в імені народу, не маючи мандату народу. При тому саме поняття „народ” не означає націю, ані навіть нарід. Це абстрактне поняття мас, абстрактного героя комуністичного класового руху — пролетаріату, який очолює партія, діє і веде.

В імені „народу” терпить народ, в імені народу вивласнює партія селян землі, в імені „народу” гинуть мільйони того народу з волі директив партії.

Все це було б безглуздом, коли би дослівно розуміти цю термінологію. Вона набирає своєї логіки аж тоді, коли під формулу підкласти означені цифри (властиві назви). Народ і його законодавча воля — це московський народ. Комуністична партія — це виконавець цієї волі. Інші народи в СРСР — теж „народ”, але тільки тоді, коли вони підчиняються волі партії, отже московському народові. Ті, що не підчиняються волі московського народу-партії, це — вороги „народу”. Виховання усього народу (советського) — народів СРСР — і боротьба з ворогами народу — це основна мета літератури і мистецтва соціалістичного реалізму. З цього і випливає заява, тисячі разів повторювана іншими: „Радянський художник з величезним довірям сприймає поради і вказівки Комуністичної партії, з гордістю називаючи себе її активним помічником, тому що партія для нього, як і для кожної радянської людини, уособляє ро-

зум, честь і совість нашої епохи, тому що воля партії—це воля усього народу”¹⁾

Цю забриханість можна спостерігати продовж майже 50 років московського панування в Україні, від початків ліквідування не тільки політичної самостійності українського народу, а згодом економічної, а в такій же мірі, культурної. Боротьба за методу соціалістичного реалізму в українській культурі і всіх видах мистецтв відбувалася коштом самотутніх рис української культури, її традицій і рівнобіжних із Заходом течій дальшого розвитку. Всі стилі, що не могли вміститися у форми натуралізму були засуджені критикою теорії соціалістичного реалізму, як мистецтво формалістичне, як вияв буржуазного націоналізму. Представники засуджених течій і стилів були примушені силою адміністративних заходів засуджувати своє мистецтво, відрікатися власних переконань і творчості і в капітуляції знаходити духову смерть, або зводити боротьбу до останнього віддиху і ставати жертвами фізичної смерті. Тільки нечисленні одиниці зберегли фізичне життя капітуляцією своєї творчості, свого мистецтва. До них належать з поетів Тичина, Рильський, Бажан, з прозаїків — Яновський. Це тільки більші. З мистців-малярів зберіг життя, але духово помер передчасно Петрицький. Музики в більшості зацімліли, але стали дрібними — нетворчими. В театрі майже не лишилися творчих людей. Обезкриленим у фільмі остався Довженко. Продовжували працювати тільки ті, що вміли жити з „мистецтва”. Ті, що жили для мистецтва, віддали йому і життя. Сотнями відійшли у тюрми і на заслання, в концентраційні табори найкращі письменники, образотворчі мистці, діячі театру та інші культурні працівники. Всіх їх обвинувачувано у формалізмі, в українському націоналізмі, в нама-

¹⁾ Питання соціалістичного реалізму, І. Дзеверін, Справжня свобода творчості невіддільна від комуністичної партійности, К. 1965 р.

ганні шукати інших шляхів розвитку культури, як їх вказує комуністична партія. Всі вони вороги „народу” — комуністичної партії, всі вони шкідники — гідні знищення.

З ліквідацією Леся Курбаса був ліквідований український театр, його національна культура, намагання творити стилеве мистецтво. З ліквідацією школи монументалістів Михайла Бойчука припинено плекання національних традицій та стильових виявів образотворчого мистецтва у всіх його ділянках. Розгром неокласиків і символістів припинив розвиток української поезії, а з упадком Яновського і прози. Індивідуальні стилі, національні традиції української культури та намагання розвинути національні стилі українського мистецтва зазнали такого розгрому, порівняння якому не можна знайти в ніякому історичному часі, ані в історії жодного поневоленого народу.

З якою ненавистю відбувалося нищення національної форми української культури, хоч творці її намагалися вкладати як найбільше інтернаціонального „змісту” — большевицько-московської пропаганди (фрески „бойчукістів”), доказує той факт, що теоретики соціалістичного реалізму навіть після „культу Сталіна”, після „відлиги”, в двадцять років по ліквідації своїх жертв, не можуть спинитись від лайки на згадку про їхню творчість. В книжці „Изобразительное искусство Украинской ССР” (Москва, 1957) Леонід Владич і Григорій Портнов розправляються з мертвими:

„Буржуазно-націоналістичні і формалістичні тенденції в українському образотворчому мистецтві найповніше виявилися в течії, очоленій мистцем М. Бойчуком, що й була названа „бойчукізмом”. Прислонюючись дедмагогічними „ультрареволюційними” кличами, „бойчукісти” на ділі тягнули українське мистецтво в минуле, в реакційну старину до середньовічної іконописі, в якій бачили якусь абстрактну „споконвічну” національну форму українського малярства. „Бойчукісти” намагали-

ся відірвати українське мистецтво від передового російського і советського мистецтва, від традицій російської і української реалістичної класики . . . Комуністична партія допомогла українським мистцям розкрити протинародно суть „бойчукізму” та інших формалістичних течій”.

До ліквідації „культу особи” були вживані терміни ще гостріші. Бойчука називали „агентом Ватикану”, висланником митрополита Шептицького і буржуазних націоналістів. Сьогодні, коли соціалістичний реалізм продовжує свою функцію з неменшою консеквенцією, комуністична партія намагається, оглядаючись на опінію на Заході, менше лаятись, а невігідні собі явища минулого промовчувати. І так в Українській Радянській Енциклопедії під гаслом „Бойчук” не має Михайла Бойчука. Є там єдиний Бойчук — комуністичний діяч з Канади, а „бойчукісти” ніби й не існували в українському мистецтві.

Подібно як в образотворчому мистецтві Бойчукові, так в українському театрі Курбасові кинено закид формалізму і націоналізму. Ліквідацію Курбаса ілюструють автори нарису „Український драматичний театр”, Київ, 1959, такими висновками: „5 жовтня 1933 року Народній комісаріят освіти УРСР ухвалив постанову, в якій відзначалося, що театр „Березіль”, не зважаючи на всі можливості, не спромігся зайняти відповідне місце у створенні українського радянського мистецтва, тому що Лесь Курбас збивав його на позиції українського націоналізму, ігнорував соціалістичне будівництво, будівництво української радянської культури, нерідко показував радянську дійсність карикатурно, вдавався в поспановках до ходульності, схематичності, формалізму, внаслідок чого переважна більшість вистав не могла бути сприйнята широкими пролетарськими масами.

Цією постановою Курбаса було знято з посади художнього керівника і директора театру „Березіль”.

Курбасові закидалося ще й те, що театр „Березіль”

не зумів рішуче протиставити себе деяким ворожим впливам та остаточно і цілком включитися у загальне річище всього пролетарського культурно-мистецького руху. Особливо яскравим виявом цих ворожих впливів стало ідейне та духовне споріднення театру „Березіль” з літературним угрупованням „Вапліте”... Це ідейне та духовне споріднення виявилось у просуненні із свого ко-ну продукції „Вапліте” та захисту її у ворожому пролетаріатові неленінському тлумаченні театром національного питання, що стало виявом націоналістичного збочення проти партії в ділянці театру”.

Одним із доказів націоналістичної політики Курбаса в театрі був той факт, що „за перші десять років існування „Березоля” „Бронепоезд 14-69” був єдиним твором братньої російської драматургії в його репертуарі. В ігноруванні драматургії братнього російського народу проявлялася ворожа радянській репертуарній політиці націоналістична лінія керівництва театру „Березіль” у доборі п’єс”.

Ліквідація Курбаса була пов’язана з ліквідацією діячів української літератури „Вапліте”. Про цей факт є така згадка з цитованого видання:

„Саме в період переходу до політики соціалістичної індустріалізації, до суцільної колективізації і на її базі — ліквідації куркульства, як клясу, з відверто антипартійними поглядами виступала на Україні буржуазно-націоналістична група Шумського-Хвильового. Класово ворожа радянському народові платформа цієї групи, яка виражала контрреволюційні прагнення української буржуазії та була, по суті, агентурою розвідок іноземних імперіалістичних держав, знайшла своє яскраве відображення в антинародних гаслах Хвильового. Ці гасла були спрямовані на відрив української радянської культури „від Москви”, тобто від передової культури великого російського народу, на орієнтацію на так звану „психологічну Європу” . . . та пропагування людиноне-нависницьких ідей фашизму. Партія розгромила шум-

скізм-хвильовизм...”, а в висліді цього погрому Хвильовий наложив на себе руку, а Курбаса і Куліша заслано в концтраційні табори і ліквідовано.

Аргументи, наведені для осудження творців української культури показують чийм іменем і якого народу виступає партія комуністів і яка ролія соціалістичного реалізму в ліквідації не лише індивідуальних стилів окремих мистців і цілих шкіл українського мистецтва, а з тим і національних стилів, що розвивалися, щоб зліквідувати не так колись потрібну вивіску; соціалістична культура — інтернаціональна змістом і національна формою, як будувати вже тільки комуністичну культуру — інтернаціональну і з містом і формою (московську). Ця культурна операція у формі соціалістичного реалізму з його гаслом національної форми і інтернаціонального змісту нагадує подібну методу в економічній політиці. В початках; „вся земля селянам!”, згодом — колгоспам і радгоспам, що означає на практиці — партії і державі. Селянам осталися — трудовні!

Методу соціалістичного реалізму можна назвати засобом пропаганди, а точніше засобом брехні. Для цього існує окремий, т. зв. науковий термін — марксистська діалектика, що дуже відповідає історичній прикметі московської політики — облуди та обману. На цій системі твориться нова „комуністична” суспільність. Беремо в лапки слово комуністична, бо йдеться тут, коли мова про соціалістичний реалізм, зовсім не про комунізм чи інтернаціоналізм, а про московський імперіялізм, про знищення всього йому опірного на шляху до злиття всіх націй ССРСР у єдиній московській нації. Справжній комунізм та інтернаціоналізм залишався тільки маскою вже тоді, коли справжні комуністи, розчаровані московською практикою, як Хвильовий і Скрипник, відбирали собі життя.

Як було згадано на самому початку, московська великодержавна імперіялістична політика, реалізована комуністичною партією, щоб здійснити свої пляни, про-

глотити і справити всі неросійські нації в СРСР, мусить зліквідувати основу їх національної відрубності, знівелювати риси їхньої національної самобутньої культури. Як довго вони живуть у традиціях культур, так довго зливання націй у московській культурі не може бути успішним. Соціалістичний реалізм своєю природою є покликаний ліквідувати усі ті форми культури, що виходять поза межі характеру його методи і стилю та підпадають під визначення формалістичних стилів буржуазної культури. Цей принцип методи соціалістичного реалізму примінено до української культури. Пересіяна ситом соціалістичного реалізму українська культура могла залишити при собі тільки ті елементи, що не перещепили московській культурі, або вже раніше були прищеплені їй московськими впливами (XIX сторіччя). На зрубі української культури насаджується „нові традиції” — гібриди російської культури, а то й прямо саджанки з московських шкілок, розсаду з московських плантацій.

Партійність літератури і мистецтва, що її несе в собі соціалістичний реалізм, озброєне його адміністративними засобами. Письменники і мистці, що віддають йому свої услуги, стають його творчим апаратом, заслуговують нагород, високих становищ і прав касті вельмож. Це помічники партії — виховники нової спільноти, співтворці советського народу — комунізму. Ті, що не кояться, засуджуються на поступове розм'якшення хребта. А коли його не пнуть почесні партії, адміністративні чинники, ані психологічно-медичні засоби, тоді кандидата у виховники народу перебирає поліційна адміністрація і так довго перевиховує, поки він не стане „глиною”, або не піде в глину.

Завданням соціалістичного реалізму — творити нові форми культури, а його критики — стимулювати й унапрямувати нові завдання соціалістичного реалізму та боротьбу з проявом „віджитих” традицій, ворожих ідей,

стилів буржуазної культури, та ідей „національного обмеження” — буржуазного націоналізму.

Всі названі прояви ворожого „світогляду” об'єднують спільна, засуджена соціалістичним реалізмом, назва — формалізму. Викірювати прояви формалізму — це завдання принципових критиків і творців, що озброюються єдиною дозволеною, офіційною методою совєтської літератури і мистецтва — соціалістичним реалізмом. До „перемог” соціалістичного реалізму належить засудження всіх стилів української культури (як теж і інших народів, крім російського), що пов'язані з релігією та історією Української Церкви. Їм закидається ідеалістична, метафізична філософія в змісті та буржуазний націоналізм у формі (формалізм). Руїнуються москалями пам'ятки української архітектури, малярства, фалшуються і замовчуються тексти літератури та історії народу, унапрямоється по лінії зближення культур і націй законі розвитку української мови, диригується нормами соціалістичного реалізму навіть ті ділянки культури, де йому ніколи місця бути не може, як народня творчість, народне мистецтво.

Втручаючись у народне мистецтво, соціалістичний реалізм засудив його тисячолітні традиції „віджитими”, вишколює народніх мистців у засадах своєї творчої методи і, рівночасно, вбиває його природу народности (фантазію, щирість, наївність та інтуїтивну непосредність). Соціалістичний реалізм знищив народню казку, народню пісню, народній епос. З традиціями релігії нищить культуру обрядів, коляду, щедрівку, гаїлку, що зв'язані з християнськими празниками, нищить весільні, ба й навіть похоронні форми обрядів, що були джерелом елементів не тільки народньої, але й національної української культури.

„Нові традиції”, насичені елементами московської народньої і національної культури, проникають не тільки в літературу і в мистецтво, але й в народню творчість. Націплюючи їх в народне мистецтво як „передо-

ве”, „новаторське”, ідейно співзвучне з соціалістичним реалізмом, згодом переносять у формі декоративного мистецтва у промисловій продукції тканин, килимів, рушників, сорочок, сувенірів, різьблених і мальованих дерев'яних виробів, кераміки, іграшок і т. п. Згодом, вже як „українські народні” елементи мистецтва вони втискають в книжку, а з нею не тільки в музеї, школи, клуби культури, але й в бібліотеки і в кожен приватну хату. „Нові традиції” проникають навіть за кордон і присвоюються менше ознайомленими з українською культурою емігрантами.

Письменники і мистці, що стали гнучкою гумою, творці партійної комуністичної культури, послухні партійним сигналам тільки для того живуть та існують, щоб перемінювати в глину свої народи і ліпити їх на образ мети комунізму, нову советську націю. Трудне їхнє положення, а праця безвиглядна мов зусилля мітичного Сизифа. Мусять описувати реальну дійсність, але в історичних процесах завдань комунізму. Мусять писати про злочини, як про добро. Мусять на трупах своїх братів по крові і руїнах їх хат співати пісню про радісне життя. Брязкіт кайданів мусять називати музикою волі, поневолену батьківщину — кольонію окупантів — „суверенною державою”!

Брехати мусять не тільки автор. До цього змушений і герой його творів. Картина мистців соціалістичного реалізму показують щасливих працею людей, що гордо піднімають чола, мають дужі ноги, сильні м'язи. Їх постави театральні надуті. Вони позують, мов зловлені апаратом, і свідомі, що завпаз їх буде оглядати цілий світ. Це герої мистецтва соціалістичного реалізму, советської праці — перетворення людини і природи. Це — плякати тих передових із життя; десятників, ланкових, ударників на ланах буряків, в копальнях вугілля, в лісах і тундрах Сибіру, на будовах міст, на цілині, біля мартенівських печей, на каналах рік і штучних морів, за керівницею машин, тракторів, комбайнів і літаків.

Позитивний герой це — Марія Демченко, підвищення урожаїв буряків, це — Стаханов і Мамай, підвищення продуктивності праці і здобуття вугілля, це — Євгенія Долинюк — найвищі збори кукурудзи, це Попович, Гагарін, Терешкова...

І чим вище піднімається тінь героя і його нелюдська сила, тим вище у свідомості мільйонних мас людей піднімаються графіки визиску, нові норми експлуатації, нові краплі поту, мозолів і крові на долонях рабів і мучеників імперії. Блистять сніжнобілими фартухами доярки на малюнках малярів, гордо підносять дітей на руках советські воїни на руїнах здобутого Берліну, радісно сміються обличчя дівчат на будовах Москви. Здається не може бути більшої насолоди, як свідомість ваги цегли на дужих плечах і цементу у тачці. „Жити стало краще”, але тільки в літературі і мистецтві соціалістичного реалізму.

Партійна література соціалістичного реалізму означає не тільки вірність ідеям та вказівкам партії. Партія не тільки мудрість і совість народу, партія теж і справедливість. За добро нагороджає, а за зло карає. Перед вказівками партії їх виконавець теж і дрожить. Він, як казав Ленін, забігає вперед самої дійсності і сучасності, він стає „романтиком”, і намагається заглянути в майбутнє. Він славить творців сучасного, що творять майбутнє. Народжується окремий жанр соціалістичного реалізму — „ода”. Це пісня хвали не тільки комунізму, героям комунізму, але пісня партії, її провідним людям, тим безпомилковим, найбільшим, вже на землі святим!

Творець майбутнього має відректися особистого життя, він живе для майбутніх поколінь, він буде щастя тим, що прийдуть, а покищо треба все віддати і бути щасливим у жертві. Так вчить соціалістичний реалізм, але жерці большевицького раю у майбутньому чинять собі цей рай вже в сучасності, не чекаючи на прийдешні покоління і на це замикає очі література і мистецтво соціалістичного реалізму.

Соціалістичний реалізм є опортуністичний. Його творці та ідеї ніколи не були революційними. Це стиль і метода офіційної літератури і мистецтва, стиль на посадах сильних і адміністративного апарату. Його ідеї на силі того апарату спочивають і рухаються. Вони навіть не є оригінальною власністю творців у літературі та мистецтві. Творці навіть не є оригінальними авторами ідей. Це ремісники, що виконують свою професію. Це люди, що живуть з культури і за всяких умов хочуть тільки жити.

Не всі вони навіть талановиті. Свої позиції скріплюють заявами вірності ідеям партії і службою для партії. Не рідко критикою колег, що рівняється доносам. Це особливо проти тих, що талановитіші і відважніші. Партія любить найпокірніших, тому нагороджує орденами навіть халтуру, слабі твори тих, що йдуть із плянами партії.

Комуністична партія не все була захоплена досягненнями авторів свого офіційного стилю, не був захоплений ними і сам творець методи та багато з тих критиків, що розуміли якою непопулярною стається для література і бачили в книгарнях завалені книжками полиці, яких купувати ніхто не хотів.

Ще Горький помітив, що „розповідаючи про факти, які знаменують інтелектуальне зростання робітника фабрик і перетворення вікового власника на колективіста-колгоспника, ми, літератори, саме тільки розповідаємо, дуже погано змальовуючи емоціональний процес цих перетворень”.¹⁾ Звичайно, цей емоціональний процес можна було б показати тільки в тій обставині, коли б письменникові можна було змалювати позитивного героя і по стороні ворога. Такого позитивного героя по стороні „ворога” показати не вільно, бо він може захопити читача. Зрештою читач в більшості випадків і без цього

¹⁾ М. Горький, Літературно-критичні статті, К. 1951, стор. 44.

героя залишається по стороні правди життя а не утопії. Крижанівський бажає виправдати одописання московським вельможам і лакування їхніх злочинів у літературі, хоч такі факти стверджує: „Не можна замовчати і ті негативні явища, які приніс з собою в літературу культ особи Сталіна . . . В поезії досить відчутно проявилися тенденції одописання, возвеличення особи Сталіна, ігнорування значення народу (українського—Б.С.), як творця історії, обминання всіляких труднощів і суперечностей. Зниження реалістичних тенденцій та певне обмеження свободи творчості спостерігалось у всіх родах і жанрах . . . Під виглядом боротьби з націоналізмом та іншими приводами було оголошено ворогами народу (московського—Б.С.) і репресовано чимало старших і молодших письменників, всім серцем відданих справі соціалізму . . . Той факт, що загін української художньої інтелігенції, зокрема письменників, зменшився майже вдвічі, що в цей час загинуло і чимало молодих багатообіцяючих талантів, мав свої далекосяжні наслідки... Зі сторінок періодичних видань майже зник знаменитий гумор, тим більше сатира; їх, кажучи мовою того ж гумору, ніби корова язиком злизала”. Але, каже він, „література соціалістичного реалізму прагне створити образи людей героїчних, бо справа будування нового комуністичного суспільства проходить у небувалих труднощах, в боротьбі і своєю суттю є героїчною. Монолітність характеру кращих героїв радянської літератури походить не від однолітності, не від культу особи; вона дається ясністю мети, цілеспрямованістю зусиль. Сама наявність високої мети витворює характери людей героїчної дії. В епоху побудови комуністичного суспільства все більших масштабів набуває виховна мета художньої літератури”¹⁾.

Ніхто краще не міг виявити нам, як саме цитований автор, про те, чому продовжується культ особи, хоч його

¹⁾ С. Крижанівський, Художні відкриття, К. 1965. стор. 126.

„осуджено” і „ліквідовано”, чому залишається соціалістичний реалізм, чому продовжується лакування поетами злочинів партії, хоч партія „осудила” лакування, чому ліквідується молодих письменників і критиків та широкі круги інтелігенції, осудивши такі ж, а не інші вчинки „культу особи”. Тільки тому, що мета комунізму не досягнена, що ще не створено советської нації і єдиної її культури, із змістом і формою інтернаціональної — московської, ще тому, що ці ліквідовані мають відвагу ставити опір.

Про цілі і природу соціалістичного реалізму говорить Анонім (Сінявський) у своєму творі „Що таке соціалістичний реалізм”. Читаємо там таке: „Визначенням свого героя, змістом і духом своїм соціалістичний реалізм у Росії більше наближається до XVIII століття як до XIX-го. Зовсім несподівано для нас, ми перескакуємо понад голови батьків і розвиваємо традиції дідів. Ми поріднилися з XVIII століттям, ідеєю державної доцільності, почуттям своєї вищості, ясною свідомістю того, що „З нами Бог!” Література XVIII століття створила позитивного героя, який під багатьма аспектами подібний до героя нашої літератури: „Приятель загального добра”, „всіх перемогти силою Духа” . . . всіх поучувати і т. п. . . Повернувшись у вісімнадцяте століття, ми зробилися поважними і суворими. Не значить це, що ми відівчилися сміятись, але сміх наш перестав бути грішним, щоб собі на все дозволити; набрав він рис доцільности; викорінює хиби, піддержує сильного духа у молоді. Є то сміх з поважним обличчям і з вказуючим пальцем: о, це так треба чинити! Є це сміх позбавлений квасної іронії. Іронію заступив патос — емоціональна стихія позитивного героя. Ми перестали лякатися високопарних слів, сильних фраз, вже не встидаємося чеснот. Припала нам до смаку святкова славословність оди. Ми дійшли до класицизму . . . Уявляємо собі життя таким як його бажаємо, щоби ним було, яким повинно бути, підчинене логіці марксизму і в тому розумінні соціалістичний реалізм

обов'язково треба було б назвати соціалістичним клясицизмом. ...Починаючи від тридцятих років, остаточно бере верх замилювання до піднесеного вірша, модною стає напушена простота стилю, така властива клясицизмові . . . починаємо промовляти з доносливою повільністю і святковою жестуляцією...”¹⁾

Спостереження покараного підсоветського автора тим цікаві, що вони не лише визначають стилеву природу соціалістичного реалізму, але й його генезу та ціль — мету, до якої література і мистецтво та вихована ними людина має прямувати.

Аналогія до XVIII сторіччя — це аналогія не тільки соціалістичного реалізму до московського клясицизму, але це аналогія ідей большевизму до ідей великодержавності і реформ Петра. Містика московської держави ССРСР і советської нації з містикою держави царя Петра I-го та цариці Катерини II-ої, ідеї виховання марксистського абсолютизму і творення советської нації через злиття народів в єдиній і неподільній ССРСР з ідеями просвічення абсолютного монархізму і творення з трьох руських народів одної нації російської і єдиної неподільної Росії. Ці аналогії — більше чим припадкові. Звідси і стилева подібність епох, бо подібність кличе вживати однакових засобів. Чи ж не повторення історії?

Петербург своїми кістками будують козацькі полки з України (це за часів Петра), а полки українських комсомольців розбудовують Сибір (це сьогодні). Петро розправився з Мазепою під Полтавою, що загородив шлях до єдиної великої Росії. УПА у Карпатах і на Поліссі — це смерть ідеям злиття націй і єдиної комуністичної нації, нероздільної держави ССРСР.

¹⁾ Анонім, Що таке соціалістичний реалізм, Літературний інститут, Париж, 1959.

Як довго існує Україна і українська нація, так довго не може здійснитися злиття народів, доки не може постати і комуністична суспільність та московсько-советський народ. Якщо мета комунізму — злиття націй, тоді москаль — „позитивний герой” літератури соціалістичного реалізму, тоді українець в ній — ворот „народу”, „зайва людина” на шляху мети московського!

І тому не може бути іншою функція соціалістичного реалізму як та, що її стверджує Анонім (Сінявський):

„Не тільки наше життя, нашу кров і тіло віддавали ми новому Богові. Принесли ми йому в жертву нашу сніжнобілу душу і зачляпали її брудом, зібраним з цілого світу . . . Ми не для себе бажали відкуплення, а для цілого людства . . . Щоб на завше зникли тюрми, ми набудували нових тюрем. Щоб впали границі між державами, ми обвели себе китайським муром. Щоб праця в майбутньому стала відпочинком іприємністю, ми впровадили каторжні праці. Щоб не тролялася в майбутньому ані крапля крові, ми вбивали, вбивали, вбивали”.

ПІСЛЯСЛОВО

Наукова Конференція Канадського НТШ, що відбулася в Торонті, 6 червня 1965 року, під назвою „На захист української культури і народу”, мала маніфестаційний характер і завдання вказати на факти московської окупаційної політики в Україні, на жорстоке переслідування українського народу і нищення його культури. Коло 200 видатних українських діячів Церкви, науки, літератури і мистецтва з різних країн Північної Америки і Європи заявили у пресі свою солідарність з ініціаторами та організаторами Конференції, а багато з них взяли участь особисто. Поміщені в цьому збірникові доповіді були читані на Конференції перед півтисячною аудиторією учасників і реасумовані Ствердженнями, що були прийняті спонтанно і схвалені одногolosно.

У Ствердженнях було сказано, між іншим, що:

„ — українську самостійну державу ліквідувала Москва силами своїх окупаційних військ;

— т. зв. УССР насправді не є українською державою, а виключно параваном, за яким стоїть московський державний апарат, що продовжує ліквідувати не лише державні традиції українського народу, але, рівночасно, реалізує ідею однієї держави ССРСР, однієї спільної батьківщини для всіх народів, з її столицею Москвою, з тотожною до ССРСР назвою Росія, не тільки поза межами ССРСР, але, все частіше, і в нутрі імперії;

— шлях, на якому розвивається московський державний імперіялізм, є формою жорстокого насильства;

Московська імперія в минулому і сучасному здійснюється засобами народовбивства. Засіб геноциду стосує Москва безперервно, і в часі миру і в часі війни.

Московський терор не має собі рівного у світі, бо він постійний, систематичний і підступний. Починаючи від воєнних погромів, через переселювання населення, голодові облоги, концентраційні табори та тюрми, московські окупанти постійно обнижують чисельність і природний приріст поневолених народів і через насильну асиміляцію підносять відсоток власного населення в імперії;

— до своєї погубної цілі змагають московські окупанти також через руйнування родини, як основної клітини кожної нації, при чому пляново перевантажують фізичною працею жінок і дітей поневолених народів;

Соціальні умови серед населення, зокрема в Україні, пляново доведені до стану кріпацтва, щоб економічно використати Україну, і то руками того ж таки поневоленого народу;

— далшим засобом ослаблення українського народу є злочинна політика Москви відносно української молоді. Плянове виселювання молоді з України та спрямовування її в усі терени ССРСР, нібито з метою загошподарення економічно відсталих територій, має за завдання позбавити Україну найбільш вітальних біологічних елементів, щоб їх засимілювати в чужому мовно і культурно середовищі.

...Москва не обмежується тільки до фізичної ліквідації українського народу. Вона намагається знищити його рівнож духово.

— Москва ліквідувала українські Церкви і переслідує українське духівництво та вірних. Мученичу смерть понесли митрополити, архієпископи і єпископи українських Церков і священники майже поголовно. Деякі з них ведуть свою працю тільки підпільно в умовах каткомбного християнства;

— Подібної долі, як Церква, зазнала українська наука, література і мистецтво. Під московським ярмом не існує ніяка свобода ані для індивідуального, ані національного розвитку людини. Москва знищує кожно-

го, хто продовжує самостійно думати та працювати і творити згідно з правдою свого народу і цю правду обстоює;

— За допомогою т. зв. соціалістичного реалізму Москва перетворила науку, літературу і мистецтво та критику в пропагандивний апарат, при допомозі якого намагається створити т. зв. людину комуністичного суспільства. Ця людина — це продукт злиття націй, до якого прямує система московського більшевизму, що прагне обмосковити поневолені народи засобами „міжнаціональної“ російської мови, нового шкільного закону про вибір батьками мови навчання їхніх дітей у школах, через переміщення народів і творення багатонаціональних республік, в яких крім московської — ніяка національність на жодній території не творила б більшості населення.

...Ми не тільки стверджуємо злочини Москви, але, рівночасно, стверджуємо боротьбу українського народу в Україні в різних йому доступних формах.

І тому, —

будучи на допоміжному фронті тієї боротьби та користуючись повною свободою слова, ми не тільки протестуємо проти злодіянь московських окупантів, але й ЗАКЛИКАЄМО до спротиву Москві всю українську самостійницьку еміграцію. Взиваємо її до єдності на принципах української незалежної від Москви державницької політики, української культури та духовости взагалі.

Тому що

самостійна думка і творчість українського народу, переслідувана в Україні, може вільно розвиватись на еміграції, де в умовах свободи може продовжуватись перервана нитка культурної творчости народу,

— НАШЕ ЗАВДАННЯ НА ЕМІГРАЦІЇ — зберігати природну і органічну лінію розвитку української культури, щоб на її базі плекати і розвивати духовий клімат для національного світогляду, що ідейно наснажує український нарід у боротьбі за самостійність і державність.”

ПОЧЕСНА ПРЕЗИДІЯ КОНФЕРЕНЦІЇ

Митрополит Української Греко-Православної Церкви в Канаді,
Блаженніший ІЛАРІОН

Митрополит Української Католицької Церкви в Канаді,
Високопреосвященніший Кир МАКСИМ

Єпископ Едмонтонської Дієцезії Української Католицької Церкви,
Преосвященний Кир НІЛЬ

Єпископ Торонтської Дієцезії Української Католицької Церкви,
Преосвященний Кир ІСИДОР

Достойний сенатор проф. д-р Павло ЮЗИК

Достойний сенатор Іван ГНАТИШИН

Достойний Іван ЯРЕМКО,
міністер і секретар Онтарійського Провінційного Уряду

Достойний Михайло СТАРЧЕВСЬКИЙ,
посол до федерального парламенту Канади

Проф. д-р Лев ДОБРЯНСЬКИЙ, голова УККА

Проф. д-р Роман СМАЛЬ-СТОЦЬКИЙ,
президент ГР НТШ і голова А.НТШ

Проф. д-р Костянтин БІДА,
голова Славістичного Відділу Оттавського університету

Проф. д-р Ярослав ПАСТЕРНАК, професор УВУ в Мюнхені

Улас Самчук, письменник

Михайло ЧЕРЕШНЬОВСЬКИЙ, скульптор

HONORARY PRESIDUM OF THE CONFERENCE

His Beatitude Most Rev. ILARION,
Metropolitan of the Ukrainian Greek Orthodox Church
of Canada

His Grace Most Rev. Maxime HERMANIUK,
Metropolitan of the Ukrainian Catholic Church in Canada

His Excellency Most Rev. Neil N. SAVARYN,
Ukrainian Catholic Bishop of Edmonton

His Excellency Most Rev. Isidore BORECKY,
Ukrainian Catholic Bishop of Toronto

Hon. Paul YUZYK, The Senate, Ottawa

Hon. John HNATYSHYN, The Senate, Ottawa

Hon. John YAREMKO, Q.C., Provincial Secretary
and Minister of Citizenship of the Province of Ontario

Hon. Michael STARR, M.P., House of Commons, Ottawa

Professor Lev E. DOBRIANSKY,
President, Ukrainian Congress Committee of America

Professor Roman SMAL-STOCKI,
President, Supreme Council, Shevchenko Scientific Society

Professor Constantine BIDA,
Head, Department of Slavic Studies, University of Ottawa

Professor Yaroslav PASTERNAK,
Ukrainian Free University in Munich

Mr. Ulas SAMCHUK, writer

Mr. Michael CHERESHNYOVSKY, sculptor

ЗМІСТ

	Стор.
Євген Вертипорох — Наука і політика	5
Матвій Стахів — Відновлена українська держава та советська Росія	13
Лев Шанковський — Московський геноцид- народоббивство	23
Ірина Пеленська — Положення жінки і дитини в УССР	34
Михайло Кушнір — Українська молодь в ССРСР	47
Микола Чировський — Українська наука в ССРСР	66
Богдан Романенчук — Українська література і московська культурна політика на Україні	86
Вячеслав Давиденко — Злиття націй в ССРСР	122
Григор Лужницький — Большевицьке пересліду- вання Православної і Католицької Церкви в Україні	135
Богдан Стебельський — Соціалістичний реалізм у літературі і мистецтві	149
Післяслово	179